ATATÜRK'ÜN KALEMİNDEN 6

Kürtler

M. Atatürk

Sadece Okumak İçindir
Ücret Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alın

Doğu Perinçek'in sunuşuyla...

KAYNAK YAYINLARI

3. Basım

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK'ÜN KALEMİNDEN 6

Kürtler

Levent Şahverdi Arşivi

Kaynak Yayınları No: 914
Yayıncı Sertifika No: 42150
ISBN: 978-605-7707-38-3

1. Basım: Mart 2018
3. Basım: Kasım 2019

Genel Yayın Yönetmeni
Tunca Arslan

Editör
Kurtuluş Güran

Kapak Tasarımı
Serdar Beyaz

Sayfa Tasarımı
Fatma Özbek Yalçın

Baskı ve Cilt
Murat Yalçınkaya - Assum Basım ve Mücellit
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi B/Blok 315 Zeytinburnu/İst.
Tel: 0212 613 00 01
Sertifika No: 42010

© Bu kitabın yayın hakları Görev Kitap ve Yayıncılık Ticaret Limited Şirketi'nindir.
Eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen
alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

GÖREV KİTAP VE YAYINCILIK TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
Kuloğlu Mah. Gazeteci Erol Dernek Sok. Erman Han No:5 /10 34433 Beyoğlu/İst.
www.kaynakyayinlari.com • iletisim@kaynakyayinlari.com
Tel: 0212 252 21 56-99 Faks: 0212 249 28 92

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK'ÜN KALEMİNDEN 6

Kürtler

Derleyen
Kurtuluş Güran

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ (Doğu Perinçek) 19

DERLEYENİN NOTU 25

Dersim Asileri Bastırılıyor 31
(2 Nisan 1916)

Sason ve Mutki Bölgelerindeki Milis Kuvvetleri İçin Talimat 31
(6 Nisan 1916)

Mutki'de Hacı Musa Bey Kumandasındaki Gönüllü Müfrezesi 32
(10 Nisan 1916)

Dersim Asileriyle Çatışmalar 33
(10 Nisan 1916)

Dersim Eşkıyalarına Karşı Tedbirler 34
(10 Nisan 1916)

Kürt Kadınlar 34
(21 Mayıs 1916)

Bir Kürdün Dilekçesi 35
(9 Kasım 1916)

Mutki Aşiret Reisi ve Milis Kumandanı Hacı Musa Bey'le Görüşme 35
(15-19 Kasım 1916)

Pençinar Aşireti Reisi Cemil Çeto'ya Uyarılar 36
(24-29 Kasım 1916)

Levent Şahverdi Arşivi

Silvan Kürt Beylerinden Sadık Bey'le İlişkiler 37
(1-9 Aralık 1916)

Her Milletten Unsurlar 38
(20 Eylül 1917)

Anafartalar'daki, Kürdistan'daki, Suriye'deki Ordular 38
(14 Mart 1919)

Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti'nin Maksadı 39
(Mayıs 1919)

Kürt Teâli Cemiyeti'nin Maksadı 39
(Mayıs 1919)

Devlet ve Milletin Hamiyet ve Fedakârlıklarıyla İftihar Ettiği Diyarbekir ve Bitlis Eşrafına 40
(28 Mayıs 1919)

Kardeş Irkların Hakları ve Milli Birlik 40
(28 Mayıs 1919)

İngilizlerce Desteklenen Bağımsız Kürdistan Görüşüne Karşı Kürt İleri Gelenlerine Telgraf 41
(29 Mayıs 1919)

Dersim Eşkıyasının Saldırması İhtimaline Karşı Tedbirler 42
(7 Haziran 1919)

Türk ve Kürtlerin Ortak Örgütlenmesi 42
(15 Haziran 1919)

Kürtlerin Hürriyet ve Hukuku 43
(16 Haziran 1919)

Sadık ve Hatip Beyleri ve Cemil Çeto'nun Bir Adamını Görüşmek Üzere Sıvas'a Davet 44
(16 Haziran 1919)

Kürtleri Bağrımıza Katıp Tekmil Milleti Birleştirmek 45
(16 Haziran 1919)

Türk ve Kürtlerin Ortak Örgütlenmesi 46
(17 Haziran 1919)

Kürtler de Türklerle Birleşti 47
(18 Haziran 1919)

İngiliz Propagandasıyla Başveren Kürdistan Bağımsızlığı Gibi Cereyanlar 48
(21 Haziran 1919)

Kürdistan'ın Mutluluğuna Kefil Olacak Bir İdarenin Sağlanmasına Amadeyiz 49
(23 Haziran 1919)

Kürtler Kayıtsız Şartsız Türk Kardeşlerinden Ayrılmayacaklarını Söylemişlerdir 49
(24 Haziran 1919)

Levent Şahverdi Arşivi

Abdullah Beyzade Sadık, Hazrolu Hatip,
Bedri Beyzade Mehmet Nuri, Hacı Reşit Ağazade Ali Beylere 50
(17 Temmuz 1919)

İngilizler Kürtleri Esarete Koymak İstiyorlar 51
(28 Temmuz 1919)

Türk ve Kürt Kardeşlerin Birbirinden Ayrılmasına
Tarih ve Varlığımız Engel 51
(Temmuz sonu 1919)

Mutki'de Aşiret Reisi Hacı Musa Bey'e 52
(10 Ağustos 1919)

Bitlis'te Küfrevizade Şeyh Abdülbaki Efendi'ye 54
(13 Ağustos 1919)

Şirnaklı Abdürrahman, Dirşulu Ömer, Muşarlı Resul Ağalara 55
(13 Ağustos 1919)

Eski Bitlis Mebusu Sadullah Efendi'ye 55
(13 Ağustos 1919)

Şeyh Mahmut Efendi'ye 56
(13 Ağustos 1919)

Nurşinli Büyük Şeyhlerden Şeyh Ziyaeddin Efendi'ye 57
13 Ağustos 1919

Garzan'da Reislerden Cemil Çeto Bey'e 58
(13 Ağustos 1919)

Türk ve Kürtlerin Yurdu 59
(21 Ağustos 1919)

Heyeti Temsiliye'nin Bileşimi 61
(Ağustos 1919)

Dersim Kürtlerinin Erzincan Boğazı'nı Tuttukları Haberi 62
(29 Ağustos 1919)

Vali Ali Galip, İngiliz Binbaşısı Noel ve Kâmran, Celâdet ve
Ekrem Beylerin Tutuklanarak Sıvas'a Gönderilmeleri Hakkında
Malatya'da 12. Süvari Alayı Kumandanı Cemal Bey'e Emir 63
(7/8 Eylül 1919)

Vatan ve Millet Aleyhine İcraata Kalkışan
Ali Galip, Celâdet, Kâmuran ve Ekrem Beylerin
Tutuklanmalarına Dair Heyeti Temsiliye Kararı 66
(8 Eylül 1919)

Bağımsız Kürdistan Propagandası Yapan İngiliz Binbaşısı Noel
Ali Galip, Mevlanzade Rifat, Kâmran, Celâdet, Ekrem ve
Halil Beylerin İcraatına Karşı Tedbirler 67
(9 Eylül 1919)

Malatya'da Toplanan ve
Etraftan Kürtler Getirtmeye Girişen Millet Hainleri 68
(9 Eylül 1919)

Levent Şahverdi Arşivi

İngilizlerin Aleti Olarak
Vatan ve Millet Aleyhinde İcraata Girişenler 68
(9 Eylül 1919)

İngiliz Himayesinde Bağımsız Kürdistan Propagandası Yapan Noel,
Din ve Milletlerini Satmış Bazı Kürt Beyleri 69
(9 Eylül 1919)

İngilizlerin Kürdistan Kurma Vaatleri 69
(9 Eylül 1919)

Kürtlük Cereyanının Kökünden Sökülüp Atılması 70
(10 Eylül 1919)

Firar Eden Vali Ali Galip ve Mutasarrıf Halil Beylerin Yerine
Kürtlük Cereyanını Kökünden Sökecek Zevatın Tayini 73
(10 Eylül 1919)

Kâhta İstikametine Firar Eden Hainlere
Kıpırdanacak Fırsat Verilmemesi 74
(10 Eylül 1919)

Sivas Kongresi Beyannamesi 74
(11 Eylül 1919)

Haince Harekâta Muhalif Olan
Aşiret Reislerini Tarafımıza Çekmek 75
(11/12 Eylül 1919)

Malatya Firarileri Raka'da Bir Aşiret Reisinin Yanında 77
12 Eylül 1919)

Kürt Kardeşlerimizin Din ve Devlete Olan Sadakat ve Bağlılıkları 77
(15 Eylül 1919)

Kürtleri İngiliz Esaretine Sokmak Maksadıyla
Propaganda Yapan Firariler 77
(15 Eylül 1919)

Türk ve Kürdün Birliği 79
(15 Eylül 1919)

Sadrazam ve Nazırlar
Kürt-Türk Boğazlaşmasına Sebebiyet Vermek Gibi
Haince Teşebbüslere Girişiyor 79
(17 Eylül 1919)

İngiliz Kışkırtmasına Karşı
Kürt Vatandaşlarımızın Uyanıklığı 80
(24 Eylül 1919)

İngiliz Hesabına Kürtlük Meselesi Çıkaran
Arapkir Kürdistan Teâli Cemiyeti'nin Derhal Mahvedilmesi 81
(26 Eylül 1919)

İngiliz Hesabına Kürtlük Meselesini Çıkaran
Kürdistan Teâli Cemiyeti 81
(26 Eylül 1919)

Levent Şahverdi Arşivi

Ferit Paşa İslam Unsurları Arasında
Boğazlaşma Çıkarmaya Çalışıyor 82
(2 Ekim 1919)

Kürtlerin Serbestçe Gelişmelerini Sağlayacak Müsaadelere
Kavuşmalarının Desteklenmesi 82
(22 Ekim 1919)

Malatya Vakası Faillerinin İstanbul'a Geçtikleri 83
(30 Ekim 1919)

Malatya Vakası Faillerinin Kanunun Pençesine Teslimleri 84
(30 Ekim 1919)

Ayrılıkçılığa Karşı
Kürt Ağa ve Eşrafının Telgraf Çekmesinin Temini 84
(6 Kasım 1919)

Ayrılıkçı Propagandanın Payitahtta Revaç Bulabilmesi Üzücü 84
(6 Kasım 1919)

Dersim'in Ovacık Kürtlerine Gereken Nasihatlerin Yapılması 85
(7 Kasım 1919)

İngiliz Himayesini Düşünen Vatansızların
Kürtlerle Hiçbir Münasebeti Yoktur 85
(8 Kasım 1919)

Yabancı Parasıyla Bazı Aldatmalara ve
İcraata Girişen Vatan Hainleri 86
(8 Kasım 1919)

Kürdistan Teâli Cemiyeti Gibi
Ayrılıkçı Cereyanlara Meydan Verilmemesi 87
(9 Kasım 1919)

Kürtleri İngiliz Boyunduruğuna Sevk Etmek
Doğu Anadolu'muzu Ermenilere Çiğnetmeye Yol Açar 87
(9 Kasım 1919)

İngiliz Subayının
Kürt-İslam Ahalisini Yoldan Çıkarma Çabası Utanç Verici
(Kasım 1919)

Mutki'de Heyeti Temsiliye Üyelerinden Hacı Musa Bey'e 88
(15 Kasım 1919)

Aşırı Kürtçülere İzin Veren
Dr. Abdullah Cevdet Bey'in Değiştirilmesi Lüzumu 88
(16 Kasım 1919)

Ermenistan'a Toprak Verileceği Vaadine
Doğu Anadolu Halkının Haklı Tepkisi 89
(17 Kasım 1919)

Ermenistan ve Kürdistan Meseleleri Üzerine
Heyeti Temsiliye Toplantı Zaptı 89
(23 Kasım 1919)

Levent Şahverdi Arşivi

Din ve Devletin Namus ve Haysiyetini Koruyan Urfa'daki Ağalara ve Aşiretlere Teşekkür 90
(24 Kasım 1919)

Kürtler ve Vilayatı Şarkiye Cemiyeti Hakkında Heyeti Temsiliye Toplantı Zaptı 91
(27 Kasım 1919)

Kürt Asil Kavminin Türk Kardeşleriyle Ayrılmaz Bir Yiğitlik Kitlesi Oluşturduğu 92
(3 Aralık 1919)

Padişahın İngilizlerle "Bağımsız Kürdistan" Teşkiline Yönelik Gizli Anlaşmasına İlişkin Bilgi 93
(12 Aralık 1919)

Türk ve Kürt Unsurların Ortak Vatanı 94
(28 Aralık 1919)

Mukaddes Birliğimize Dayanarak Kurtuluşa Kadar Sebatla Çalışılması Hakkında Mutki'de Hacı Musa Bey'e 94
(2 Ocak 1920)

Türk, Çerkes, Kürt Gibi Din Kardeşlerinin El Ele Vermesi Farz 95
(7 Ocak 1920)

Kürt Kardeşlerimizin Bu Hamiyetli ve Dini Eserlerine Şükran 95
(15 Ocak 1920)

Türk ile Kürt Birliğini Müdafaaya Kararlı Oldukça Bağımsızlığımız Kurtulacaktır
(15 Ocak 1920)

İlk Misakı Milli Taslağı: Kavimlerin Ortak Vatanı ve Hakları 96
(19 Ocak 1920)

Misakı Milli: Unsurların Irki ve Toplumsal Haklarına ve Çevre Şartlarına Saygı 97
(28 Ocak 1920)

Urfa'da Fransız Karargâhına Hücum Eden Badilli Aşireti 98
(14 Şubat 1920)

Vatanperverane Hissiyatından Dolayı İzoli Aşiret Reisi Hacı Kaya Bey'e Teşekkür 98
(16 Şubat 1920)

Türk ve Kürt Milli Sınırlarıyla Sınırlanan Türkiye 99
(29 Şubat 1920)

İngilizler Tarafından Kürdistan'a Gönderilecek Olan Abdülkadir Efendi 99
(19/20 Mart 1920)

Levent Şahverdi Arşivi

Harput ve Diyarbekir'de Kürtlük Cereyanı Mevcuttur Diye Seçimleri Erteleyen Zayıf Kalpli İnsanlar 100
(26 Mart 1920)

İstanbul'un İşgalinin Diyarbekir'de Kürtçüleri Canlandırması 101
(26 Mart 1920)

Bir Kürdistan Meselesi Çıkarmamak İçin Diyarbekir'de Seçimlerin Yapılmasının Sağlanması 101
(26 Mart 1920)

Urfa'da Halkın ve Aşiretlerin Fransızlara Karşı Ciddi Bir Teşebbüs İçin Teşviki 101
(30 Mart 1920)

Aşiretlerle Birlikte Fransızları Mağlup Eden Urfa Kuvayi Milliyesi 102
(21 Nisan 1920)

Kardeş Milletlerin Sınırı, Unsurların Hakları ve İngilizlerin Kürdistan'ı Aldatma Girişimi 102
(24 Nisan 1920)

Düşmana Alet Olan Kürtçe *Zeyn* Gazetesinin Girişinin Yasaklanması 104
(28 Nisan 1920)

Kürtlerin Irki, Toplumsal, Coğrafi Hakları 104
(1 Mayıs 1920)

İngiliz Parasıyla Vatan ve Milletine İhanet Eden Alçaklar Hakkında Hazro'da Mehmet Bey'e 105
(23 Mayıs 1920)

Kürtlerin Kendi Geleceğini Tayin Hakkı ve Yerel İdare Hakkında TBMM Vekiller Heyeti Kararı 106
(27 Haziran 1920)

Kürtlerin Oyu 107
(3 Temmuz 1920)

Musul'da İngilizlerle Çarpışan Kürtler 108
(3 Temmuz 1920)

Eşkıyalık Eden Kürt İsmail'in Takibatının Ertelenerek Kendisi ve Adamlarından Harp Cephesinde Faydalanılması 109
(4 Ağustos 1920)

Dersim Reislerince Affı İstenen Teslim Adlı Şahsın Cezasının Ertelenmesi Kararının Kaldırılması 109
(19 Ağustos 1920)

Vatani Hizmetlere ve Halkın Aydınlatılmasına Devam Edilmesi Hakkında Hazro Eşrafından Mehmet Bey'e 110
(24 Ağustos 1920)

Levent Şahverdi Arşivi

Güney Sınırlarımızda Çıkan İsyanlar 110
(Ağustos 1920)

Muhtelif Suçlular Hakkındaki
Kanuni ve İcrai Takibatın Ertelenmesi 111
(13 Eylül 1920)

Milli Aşireti Tarafından Menkulleri Alınıp Gasp Olunan
Viranşehir Adliye Memurları 112
(16 Eylül 1920)

Doğuda Dayanak Yaratmak 113
(4 Ekim 1920)

Ortak Düşmanımız Olan İngilizlere Karşı
Irak Mücahitlerinin Cesurca ve Aslanca Mücadeleleri 113
(20 Kasım 1920)

İngiliz Emperyalizmine Karşı Harekâta Hazırlanan
Urmiye Gölü Çevresindeki Kürtler 114
(1 Ocak 1921)

Teşkilatı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası):
Şûralar Eliyle Özerk Yönetim 114
(20 Ocak 1921)

Kürdistan'daki Büyük Toprak Ağaları 116
(29 Ocak 1921)

Koçgiri İsyancılarından Ali Şir Dışındakileri Af 116
(1921)

Koçgiri Asilerini Tepelemekle Uğraşan Kuvvetlerimiz 116
(1921)

Musul Petrolü Bölge Halkının Yararına Serbestçe İşletilmeli 117
(26 Şubat 1921)

Kürdistan Birliği Gibi Bir Mesele Yoktur 117
(1 Mart 1921)

Londra Konferansı'nda Heyetimize Verilen Proje 118
(12 Mart 1921)

Dersim Merkezinde
Müdafaai Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti Kurulması 118
(5 Nisan 1921)

Bedirhan Ailesinden İngilizlerin Paralı Adamı Olan Yunus Bey 119
(29 Mayıs 1921)

Vatanperverane Hizmetleri Dolayısıyla
Silvan'da Bulunan Abdullah Beyzade Sadık Bey'e Teşekkür 119
(5 Haziran 1921)

Türk ve Kürtlerin Ortak Vatanı ve Gelecek Birliği 120
(16 Ekim 1921)

Levent Şahverdi Arşivi

Elcezire'de Misakı Milli Sınırımız İçinde Bulunan İşgal Altındaki Yerleri Gasp Edenlerin Elinden Almak 120
(1 Şubat 1922)

İttihat ve Terakki Kulüplerine Kaydedilmiş Nüfuzlu Kürtleri Tespit Etmekte Olan Küçük Kâzım 121
(27 Şubat 1922)

Unsurların Hukuku 122
(1 Mart 1922)

Kürtlerin Kurtuluş Savaşı'na Katılımı 122
(4 Mart 1922)

Bizi İçimizden Yıkmak İsteyen İngilizlerin Çıkardığı Kürdistan Meselesi 123
(6 Mart 1922)

Türkiye'ye Sığınan Şikak Kürt Aşireti Reisi Simko'nun İran'a Teslim Edilmemesi 125
(27 Ağustos 1922)

Türk Toprakları: Avrupa'da İstanbul ve Meriç'e Kadar Trakya, Asya'da Anadolu, Musul Arazisi ve Irak'ın Yarısı 125
(13 Eylül 1922)

Musul, Misakı Milli'de Belirtilen Toprağımızın Bir Parçasıdır 126
(27 Eylül 1922)

Musul Vilayeti Milli Sınırımız Dahilindedir 127
(22 Ekim 1922)

Garzan'da Seyidzâde Mehmed Ziyaeddin Efendi'nin Talebi 127
(31 Ekim 1922)

Garzan'da Seyidzâde Şeyh Mehmed Ziyaeddin Efendi'ye 127
(31 Ekim 1922)

Mebus Seçilebilmek Şartlarına Dair Meclis'e Sunulan Kanun Teklifi Üzerine 128
(2 Aralık 1922)

Musul Vilayeti Milli Sınırımıza Dahil Arazidendir 128
(25 Aralık 1922)

İngilizlerin Musul'daki Girişimi 129
(16/17 Ocak 1923)

İzmit Basın Toplantısı Tutanağı 130
(16/17 Ocak 1923)

Musul, Türkiye Devletinin Milli Sınırı Dahilindedir 131
(30 Ocak 1923)

İngilizlerin Musul Siyaseti 131
(2 Şubat 1923)

Farklı Irkların Milliyetini Yok Etmeye Gerek Yoktur 132
(2 Şubat 1923)

Levent Şahverdi Arşivi

Musul Meselesi Hakkında Meclis'te Konuşma 133
(27 Şubat 1923)

Mondros Mütarekesi'nden Sonra Türkiye'ye Yapılan Dört Barış Teklifi Arasında Mukayese 136
(24 Temmuz 1923)

Hacı Musa Bey'i Cumhuriyet'in Adaleti Karşısında Benzerlerine İbret Olacak Vaziyete Sokmak 137
(9 Ekim 1924)

Cumhuriyet'e Bağlılıklarını Bildiren Muş ve Bitlis Heyetleri 137
(9 Ekim 1924)

Şeyh Sait İsyanı Dolayısıyla 6. Kolordu Karargâhının Sivas'a Nakli Hakkında 138
(25 Şubat 1925)

Şeyh Sait Asilerinin Silahı: Aldatmak, Bozgunculuk ve Dini Kullanarak Bilgisizlikten Faydalanmak 138
(26 Şubat 1925)

Şeyh Sait Asileri Layık Oldukları Şekilde Cezalandırılacaklar 139
(26 Şubat 1925)

Şeyh Sait İsyanına Karşı Koyan Kiğı Halkına 140
(27 Şubat 1925)

Hain ve Mürtecilere Karşı Koyan Kiğı Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey'e 140
(28 Şubat 1925)

Halkın Şeyh Sait İsyanı Karşısındaki Cumhuriyetçi Hisleri Üzerine Çeşitli İllere Telgraf 141
(1 Mart 1925)

Şeyh Sait İsyanı Karşısındaki Vatanperverane Hassasiyeti Dolayısıyla Bolu Türk Ocağı'na 141
(1 Mart 1925)

Şeyh Sait İsyanı Hakkında CHF Grup Toplantısında Konuşma 141
(2 Mart 1925)

Şeyh Sait İsyanı Dolayısıyla İstanbul Darülfünunu Müderris ve Talebelerinin Lanet ve Kınama Telgrafı 142
(3 Mart 1925)

Şeyh Sait İsyanı Karşısında Bayazıt Kadın Birliği'nin Vatanperverane Hissiyatı 142
(3 Mart 1925)

Şeyh Sait İsyanı Karşısında Hür ve Aydın Gençliğin Gösterdiği Dayanışma 143
(4 Mart 1925)

Asilerin Tepelenmesi Hakkında Çarsancak'ta Eski Ergani Mebusu Palulu Rüştü Bey'e 143
(4 Mart 1925)

Levent Şahverdi Arşivi

Şeyh Sait İsyanı Dolayısıyla
Millete, Orduya ve Memurlara Beyanname 143
(5 Mart 1925)

Diyarbekir'e Saldıran Asilerin Tepelenmesinde
Gösterilen Fedakârlık 145
(9 Mart 1925)

Şeyh Sait İsyanı Dolayısıyla Darülfünun Talebe Birliği'nin
Doğu'ya Göndereceği Aydınlatma Heyeti 145
(21 Mart 1925)

Şeyh Sait İsyanı Dolayısıyla
Malatya Belediyesi'nin Gösterdiği Vatanperverane Heyecan 146
(24 Mart 1925)

Şeyh Sait İsyanı Karşısında
Kiğı Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey ve Arkadaşlarının
Vatanperverane Hizmeti 147
(26 Mart 1925)

Şeyh Sait İsyanı Karşısında
Kiğı Halkının Kahramanca Harekâtı 147
(2 Nisan 1925)

Asi Reislerini Yakalayan
12. Fırka Kumandanı Osman Paşa ve Subaylarını Tebrik 148
(16 Nisan 1925)

İsyanın Bastırılması
Milletimizin Azim, İrade ve Mefkûresinin Bir Tecellisidir 148
(16 Nisan 1925)

İsyanın Bastırılması Üzerine
Kiğı'da Yazıcızade İbrahim Bey'e 149
(21 Nisan 1925)

İsyanın ve İhanetin Reisleri
Cumhuriyet Mahkemelerinin Adaletinin Pençesine Teslim Edildi 149
(24 Nisan 1925)

İsyanı Bastıran Orduyu Tebrik 150
(24 Nisan 1925)

Doğu'daki Harekât Bir Mefkûre Harbi Olarak Tanınacaktır 150
(26 Nisan 1925)

İsyanın Bastırılmasındaki Hizmetlerinden Dolayı
Kiğı Kuvayi Milliye Tabur Kumandanlığı'na Teşekkür 151
(30 Nisan 1925)

Silvanlı Sadık Bey'in Damadı
Avineli Kâmil Bey'in Tutuklanma Sebebi 151
(20 Mayıs 1925)

Şeyh Sait İsyanını Bastırmak İçin Silah Altına Alınan
Seferber Askerlerin Terhisi 151
(31 Mayıs 1925)

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın
Şark İsyanı'ndaki Rolü 153
(Mayıs 1925)

Levent Şahverdi Arşivi

Musul Hakkında
Seyyid Muhammed Cebbârî ve Akrabalarına 155
(1 Ağustos 1925)

Musul Hakkında
***L'Humanité* ve *Le Temps* Gazetelerine Demeç** 156
(27 Eylül 1925)

Şeyh Sait İsyanı Hakkında Meclis'te Konuşma 157
(1 Kasım 1925)

Doğu Vilayetlerinde
Toprağı Olmayan Çiftçilere Toprak Tedarik Etmek 158
(1 Kasım 1928)

Çiftçiye İşleyebileceği Kadar Toprak Temin Etmek 159
(1 Kasım 1929)

Kürtler de Bütün Türk Camiası Gibi
Aynı Ortak Maziye, Tarihe, Ahlaka, Haklara Sahipler 159
(1930)

Ağrı İsyanının Bastırılması Dolayısıyla
Fevzi Paşa'yı Tebrik 160
(Eylül 1930)

Ağrı İsyanı Hakkında Meclis'te Konuşma 160
(1 Kasım 1930)

Silifke'deki Adliye Heyeti Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya 161
(12 Şubat 1931)

Adana'daki Kürt Muallim Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya 161
(18 Şubat 1931)

Aramızdaki Türk Olmayan Unsurları
Kültürümüzle Yenerek Özümleyecek miyiz,
Yoksa İhmal mi Edeceğiz? 162
(26 Ocak - 2 Mart 1931)

Dersim Bölgesinde Esaslı Bir Islahat Programının Tatbiki 162
(1 Kasım 1935)

Toprak Kanunu'nun Bir Neticeye Vardırılması 163
(1 Kasım 1936)

Tunceli Tenkil Harekâtına Dair
Bakanlar Kurulu Kararı 163
(4 Mayıs 1937)

Tunceli'deki İcraatımızın Neticeleri 164
(1 Kasım 1937)

Memlekette Topraksız Çiftçi Bırakılmamalıdır 165
(1 Kasım 1937)

Tunceli'deki Eşkıyalık Hadiseleri Bertaraf Edilmiş,
Bu Gibi Vakalar Tarihe Devrolunmuştur 165
(1 Kasım 1938)

DİZİN 169

Levent Şahverdi Arşivi

SUNUŞ

Mustafa Kemal Paşa, daha Samsun'a çıkmadan önce Kurtuluş Savaşı'nın denklemini kurmuştur: "Türk ve Kürt tekmil milleti birleştirmek." Strateji de belirlenmiştir: Doğuda bir dayanak yaratarak bütün vatanı kurtarmak.

Kurtuluş Savaşımızı başarıya ulaştıran program ve siyasetleri, Cumhuriyetin ilk anayasal belgelerinde buluyoruz: Erzurum ve Sivas Kongrelerinin Nizamname ve Beyannameleri, Amasya Mülakatı Tutanağı, Misakı Millî Kararı, Halkçılık Programı ve 1921 Anayasası.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu anayasal değerdeki esasları açan konuşmaları, Heyeti Temsiliye Tutanakları, özellikle Sivas Komutanlar Toplantısı görüşmeleri, "Ankara Kongresi" diye anılan Mustafa Kemal Paşa'nın mebuslarla toplantıları, Meclisi Mebusan çalışmaları, TBMM Hükümetinin kararları ve hükümet adına konuşmalar, İsmet Paşa'nın Lozan'daki resmî açıklamaları, TBMM Başkanı Fethi Bey'in Haliç Konferansı ve Dışişleri Bakanı Aras'ın Cemiyeti Akvam konuşmaları ile TBMM görüşmeleri, Kürt sorununa getirilen çözümün temel ilkelerini ortaya koyar.

Anayasal düzenlemelere ve onları açıklayan resmî görüşlere dayanarak, Kemalist yönetimin Kurtuluş Savaşı'nda Kürt sorununa ilişkin stratejisi ve siyasetleri şu noktalarda toplanabilir:

- *Doğuda bir dayanak yaratarak bütün vatanı kurtarmak:* Mustafa Kemal Paşa'nın, tayin edildiği 3. Ordu Müfettişliği'nin komuta alanı içine Doğu vilayetlerinin de alınması için İstanbul'da gösterdiği çaba anlamlıdır. Harbiye Nazırlığı'ndaki ilişkileri sayesinde bunu sağlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın "Doğuda bir dayanak oluşturarak bütün vatanı kurtarma" stratejisini daha İstanbul'da belirlediği açıktır.

Levent Şahverdi Arşivi

- *Türk ve Kürt tekmil milleti birleştirmek:* Mustafa Kemal Paşa Samsun'a ayak bastığı andan itibaren bu görevi vurgulamış ve uygulamıştır.

- *"Türk ve Kürtlerin oturduğu arazi" olarak tanımlanan vatan:* Müdafaai Hukuk Cemiyeti Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları ile İstanbul Hükümeti adına Salih Paşa'nın imzaladığı Amasya Mülakatı Tutanağı'nda vatanımız "Türk ve Kürtlerin oturduğu arazi" diye tanımlanmıştır. Atatürk bu tanımı daha sonra yaptığı konuşmalarda ve Misakı Millî taslağında yineler: "Türk ve Kürt unsurların oturduğu vatan kesimi", "Kardeş milletlerin hududu millîsi", "Türklerin ve Kürtlerin oturduğu yerler", "Türklerin ve Kürtlerin müşterek vatanı". Bu kitapta belgeleriyle gösterildiği üzere, Misakı Millî Türklerin ve Kürtlerin vatanıdır.

- *Kürtlerin kendi kaderlerini idare hakkının ve reylerinin kabulü:* Mustafa Kemal Paşa, Kürtler için, "milletlerin kendi mukadderatlarını bizzat idare etme hakkını" kabul ettiklerini belirtir. Kürtlerin "reylerini açıkladıkları zaman, kendi mukadderatlarına zaten sahip olduklarını, TBMM idaresinde yaşamaya talip olduklarını ilan etmelerini" ister.

- *Türklerin ve Kürtlerin ortak iradesi:* Kurtuluş Savaşı'na önderlik edecek bütün kurumlar "Türklerin ve Kürtlerin ortak iradesi" formülüyle oluşturulmuştur. Bu anayasal ilke, kongre kararlarında, Meclisi Mebusan ve Misakı Millî sürecinde, TBMM'de sürekli olarak vurgulanmıştır.

- *Birleştirici tek millet kimliği:* Kurtuluş Savaşı'nın programlarında, Türkiye halkını oluşturan unsurların, başka deyişle milliyetlerin birden çok olduğu saptanmış ve hepsi birleştirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa ve diğer önderler, Kürtleri kucaklayan kavramlar kullanılmasına özel dikkat göstermişlerdir. Hem milliyet veya millet olduğunu belirterek Kürt gerçeğini hem de Türklerin ve Kürtlerin tek bir millet halinde birleştikleri olgusunu belirtmişlerdir.

- *"Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir" tanımıyla belirlenen devrimle kurulan millet*: Atatürk, bu birleştirici tutumu, 1930 yılında Türkiye topraklarında yaşayan herkesi kapsayan somut bir millet tanımına kavuşturmuştur. Türkiye halkı, Cumhuriyet'i kurma eylemiyle, başka deyişle devrim yaparak millet olmuştur.

- *Ortak menfaat, ortak gelecek, birlikte yaşamak:* Kurtuluş Savaşı yönetimi, Türkler ve Kürtlerin birlikte yaşama arzu, ihtiyaç ve zorunluluğunu nesnel kanıtlarla göstermişlerdir. İki halk o kadar iç içe girmişlerdir ki, "ayrı bir hudut çizmeye kalkışmak doğru olamaz". Mutluluk ve ilerleme "menfaatleri ve gelecekleri ortak olan bu iki öz kardeşin" birlikte yaşamalarındadır.

- *Türk ve Kürtlerin ortak meclisi ve hükümeti:* İsmet Paşa, Lozan'da TBMM hükümetinin "Türklerin ve Kürtlerin hükümeti" olduğunu belirtir. TBMM'de yapılan çeşitli konuşmalarda, Meclis'in ve hükümetin Türkleri ve Kürtleri temsil ettiği açıklanır. Halk yönetimi, iki halkın ayrı ayrı iktidarlarının bir toplamı değil, fakat iki halkın her düzlemde kaynaşmasının ürünü olan tek bir iktidardır. Daha berrak bir deyişle kaynaşmış tek bir milletin iktidarıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

- *Yerel yönetimlerde halkın kendi kendisini yönetmesi:* 1921 Anayasası, yerel yönetimlere geniş iktidar ve yetkiler veren bir "halk idaresi" sistemi getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 1921 Anayasası'nda "Şûralar ve Meclislerle Yönetim" adı verilen ve kendisinin "Sovyetler" diye de andığı bu sistemi, Kürt sorunu için de bir çözüm olarak savunmuştur. "Kürtlerin oturduğu bölgelerde hem iç siyaset hem de dış siyaset açısından adım adım yerel yönetimler" öngörülmüştür. "Hangi ilin halkı Kürt ise, onlar kendi kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir." Bunun için Kürtler "yerel yönetimlere ait teşkilatlarını tamamlayacaklardır".

- *Kürtlerin ırkî, toplumsal, coğrafî hukukuna güvence:* Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Millîye Cemiyeti'nin Nizamnamesi, amaç maddesinde "Kürtlerin millî ve siyasî hukukunun serbestçe gelişmesinin sağlanacağını" belirtir. Aynı güvence, Erzurum Kongresi Kararları ile Sivas Kongresi Nizamname ve Beyannamesi'nde de yer alır. Mustafa Kemal Paşa, anayasal değerdeki bu hükmü çeşitli konuşmalarında aynı ifadelerle tekrar eder. Türklerin ve Kürtlerin "birbirlerine karşı saygı ve fedakârlık duygusuyla dolu, birbirlerinin ırkî ve toplumsal durumlarına ve çevresel şartlarına bütünüyle riayet eden öz kardeş" olduklarını belirtir. Bu anayasal ilkenin bir gereği olarak, Kurtuluş Savaşının Meclisi, Kürtlere yapılan "mezalimi", haksızlıkları ve kötü uygulamaları özgürce tartışır ve mahkûm eder.

Özetleyecek olursak, İstiklal Savaşı döneminde Kürt sorununa getirilen çözüm, ortak çıkar ve geleceğe sahip olan Türk ve Kürtlerin müşterek vatanlarında, tek bir millet halinde birleşerek, özgür iradeleriyle birlikte yaşamaları, ortak bir meclis ve hükümet kurmaları, millî haklara karşılıklı saygı göstermeleri ve kardeşlik esaslarına dayanmıştır.

Kurtuluş Savaşımızın yukarıda özetlediğimiz anayasal ilkelerini ve siyasetlerini, emperyalist işgal koşullarının belirlediği Türkiye gerçekleri dayatmıştır. Ne var ki, Şeyh Sait İsyanı'ndan ve Musul meselesinin İngilizlerin istediği gibi çözülmesinden sonra bu siyasetler değişmiştir. 1926 yılı koşullarına baktığımız zaman, Kürt kitlelerinin önemli bir kesimi Musul'la birlikte "ortak vatan"ın dışında kalmıştır; ülkedeki Kürt nüfusun ağırlığı azalmıştır. Emperyalist devletlere bel bağlayan Şeyh Sait İsyanı bir güven bunalımı yaratmıştır. Kürt yurttaşlarımızın çoğunlukla ağalığın ve şeyhliğin tahakkümü altında bulunmaları ikinci bir güvensizlik nedeni sayılmıştır.

Kemalist Devrim, ortaçağ kurum ve ilişkilerine ağır darbeler indirerek, Türkü ve Kürdüyle ülke halkını özgürleştirmede, çağdaşlaştırmada, büyük bir millet halinde kaynaştırmada önemli başarılar kazanmıştır. Ancak Cumhuriyet'in yapamadıkları, başaramadıkları da vardır. Ortaçağ ilişkilerinin kökünü kazıyacak bir toprak devrimi sürekli ertelenmiştir. Bu nedenle Cumhuriyet hükümeti Kürt köylüsüyle birleşememiştir.

Sonuç olarak Türkiye, toprak ağalığı ve Kürt sorununu köklü çözüme kavuşturamadan, 1945 sonrasında ABD denetimi altına girmiştir. Emperyalizme ba-

Levent Şahverdi Arşivi

ğımlılığın ve ortaçağın biriken faturası, ABD'nin Irak'ı işgalinden ve Suriye'de iç savaş çıkartmasından sonra, bölünme tehdidi olarak önümüze gelmiş bulunuyor. Kürt sorununun küreselleşmesiyle birlikte, sorun artık Amerikan sorunu niteliğini kazandı. Buna bağlı olarak, çözüm hem yakıcı hale geldi hem de Batı Asya ölçeğinde bir genişlik kazandı. ABD'nin Barzani aracılığıyla Irak'ın kuzeyinde Kürdistan, daha doğrusu İkinci İsrail kurma girişimi, Batı Asya ülkelerinin dayanışması ve Irak Ordusunun silahlı girişimiyle Kerkük'te bozguna uğratıldı. Şimdi bu model, Türk Ordusunun 24 Temmuz 2016'da başlayan Fırat Kalkanı ve 19 Ocak 2018 günü başlayan Zeytin Dalı harekâtlarıyla Suriye'nin kuzeyinde de geçerlik kazanmıştır. ABD'nin beslediği, silahlandırdığı ve eğittiği bölücülük ancak silahla bastırılabilir.

Kuşkusuz 1914-1924 yıllarının çözümü bugün aynen uygulanacak değildir. Ancak Kurtuluş Savaşı'nın Türk ve Kürdü emperyalizme karşı birleştiren, seferber eden, savaşın ateşinde sınanmış ve zafer kazanmış siyaset ve pratiği incelenmeli, eleştirilmeli, tartışılmalı ve önümüze ilişkin dersler çıkarılmalıdır. Tarihimizde böyle önemli bir esin kaynağı bulunmaktadır. Atatürk'ün o büyük tecrübeyi ifade eden yazı ve konuşmaları bu kitapta derlenmiştir.

En önemli ders şudur: Bizi devrim birleştirdi; karşıdevrim böldü.

İkinci önemli ders: Biz birleşerek bağımsızlığımızı kazandık ve çağdaş uygarlığa yöneldik. Bölünme süreci ABD tarafından yürütüldü ve ABD'ye bağımlılık getirdi. Bölünme süreci aynı zamanda ortaçağ kurumlarına ve ilişkilerine geri dönüş olarak kendini gösterdi.

Birleşik, büyük bir millet olarak büyük uygarlıklar, büyük zenginlikler ve eşsiz özgürlükler yaratabiliriz. Bölünmek, Kürt kitlelerini emperyalistlerin avı haline getirmektedir.

Kuşkusuz, Anadolu ve Trakya halkının birliği, Kurtuluş Savaşı öncesindeki binyıllara uzanan büyük bir tarihsel temele dayanıyor. Sağlamlığı da buradan gelmektedir. Bu miras, sıradan birlikte yaşamanın ötesinde, Hititlerden bu yana kesintisiz imparatorluklar mirasıdır; büyük uygarlık mirasıdır. Anadolu, tarih boyunca birlik halinde olmuştur.

Bu tarihsel miras temelinde, Türkiye halkı, 1914-1922 yılları arasında birlikte Kurtuluş Savaşı yaparak, birlikte yaşama ve birlikte millî devlet kurma iradesini hayata geçirmiştir.

Birinci Dünya Savaşında Ermenilik adına örgütlenen çeteler emperyalistlerle işbirliği yaparak Osmanlı ordusunu arkadan vururken, Kürtler kader birliğini bozmamışlar ve bu tutumlarını İstiklal Savaşı yıllarında da sürdürmüşlerdir. Atatürk'ün gerçekçi ve akıllı siyasetleri, bu birliğin pekiştirilmesinde etkin bir rol oynamıştır.

Türklerin ve Kürtlerin birlikte millî devlet kurma kararı, bir yönüyle büyük millet olma kararıdır. Atatürk, bu olayı, 1930 yılında *Medenî Bilgiler* kitabına

Levent Şahverdi Arşivi

kendi eliyle yazdığı Türk milleti tanımında saptar: "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir." Tarihsel süreci gören, bilimsel bir tanımdır bu.

Cumhuriyet Devrimi bir süreçtir. Türklerin ve Kürtlerin tek bir millet halinde kaynaşması da tarihsel bir süreçtir.

1945 sonrasında yaşanan Küçük Amerika süreci, Türklerin ve Kürtlerin tek millet halinde kaynaşmasına darbeler indirmiştir. Özellikle 1980 sonrasında Türkiye, ABD'nin ağırlaşan tahakkümü altında bölünme tehdidiyle karşılaşmıştır. ABD, Türkiye'yi AB kapısına bağlayarak, her alanda parçalanmayı ve millî devletin çözülmesini dayatmıştır. Yine ABD, Irak'ı iki kez işgal ederek ve Suriye'de iç savaş tezgâhlayarak komşumuz olmuştur. Irak ve Suriye ile sınırımız yer yer ABD ile sınırımıza dönüşmüştür. Kürt sorununun 1980 sonrasında bir kez daha emperyalizm sorunu olarak Türkiye'nin gündemine girmesinden sonraki süreçte sorun demokratik haklar açısından çözülmüştür. Kürt vatandaşlarımızın Kürtçe öğrenmek ve yazmak, yayın yapmak gibi demokratik talepleri karşılanmıştır.

1991 Birinci Körfez Savaşından sonra Kürt sorunu ABD emperyalizminin silah zoruyla ikinci bir İsrail devletçiği kurma sorununa dönüşmüştür. Vatan topraklarındaki ve komşu ülkelerdeki bölücü yuvalanmalar ABD hükümeti ve ordusunun doğrudan kumandası altındadır.

Bu koşullarda Kürt sorununun çözümü için öncelikli görev PKK/PYD/YPG/SGD gibi adlarla karşımıza çıkan ABD güdümlü Bölücü Terör Örgütünü vatan topraklarımızdan ve sınır boylarımızdan silah kullanarak temizlemektir.

İkinci olarak, bu mücadelede Kürt halkımızı kazanmak durumundayız.

Üçüncü olarak, bizim gibi ABD tehdidiyle karşı karşıya gelen komşularımızla işbirliği gerekiyor.

Stratejik planda Kemalist Devrimi tamamlamak, millî devletimizi eşitlik ve özgürlük temeline oturtmak temel çözümdür. İstiklal Savaşı'ndaki ortak iradeyi bu kez daha engin bir ufukla ve daha büyük işler başarmak için canlandırmaktan başka çare yoktur.

Bütün büyük milletler çeşitli etnik grupların harmanlanmasıyla oluşmuştur. Özgürlük, eşitlik, kardeşlik, barış ve zenginleşme, bölünerek değil, birleşerek kazanılıyor.

Biz "Kavimler Kapısı" diye anılan bir coğrafyada, kardeşliğe mecbur ve mahkûm olan bir halkız. Bu nedenle insanlığın milletleri aşan büyük geleceğine ilerlemede öncü roller oynayacak bir tarih birikimine ve coğrafî konuma da sahibiz.

Önümüzde, ortak bir hayat, ortak bir geçmiş ve gelecekten beslenen birleştirici büyük millet kimliğiyle, büyük ve güçlü bir devlete sahip olma fırsa-

Levent Şahverdi Arşivi

tı bulunmaktadır. Çağımızın büyük uygarlıkları, gerçek demokrasiler büyük milletlerle ve büyük devletlerle yaratılmaktadır. Bunun aksini gösteren tek bir örnek yoktur.

Bugün ABD güdümünde silahlı bölücülükle mücadele ettiğimiz koşullarda Türk ve Kürdün tek millet halinde kaynaşması karşı konulamayacak bir akımdır. Nitekim Askerimizin, Polisimizin ve Köy Korucularımızın 24 Temmuz 2015 sonrasındaki Vatan Savaşında PKK'yı hendeklere gömmeleri ve arkasından Fırat Kalkanı Harekâtı Kürt kitlelerini özgürleştirmiş ve birlik eğilimini güçlendirmiştir. Huzur ve barışa kavuşmak, halkın Türkiye'ye bağlılığını pekiştirmiştir.

Bugün Kemalist Devrimin mirası olan birleştirici kimliğin omuzlarımıza yüklediği sorumlulukları üstlenmek, yarınların yolunu açıyor. Bu sorumluluğun gerekleri, en başta Vatan Savaşı cephesinde yer almaktır, vatanseverliktir, kardeşliktir, ortak bir hayata emek vermektir; Asya'dan yükselen yeni uygarlığın öncüleri arasında olmaktır.

Vatan Savaşı koşullarında, tek bir millet halinde birleşmenin güvencesi altında, eşitsizliğe, baskıya ve ayrıcalıklara fırsat tanımayan, eşit ve özgür bir toplum kurma süreci daha da hız kazanacaktır.

Güneydoğu ve Doğu bölgelerimizde halkın yaralarının sarılması; vatandaşlarımızın konut ve iş sahibi olmaları; köylerin, yaylaların ve meraların üretime açılması; eğitim ve kültür hizmetlerinin hızla karşılanması; bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi ertelenemeyen görevlerdir. Belki de en önemlisi, geçmiş acıların bıraktığı ruhsal tortuların temizlenmesi ve güven sağlanmasıdır. Bu iş, kendine güvenen, engin ve geniş bir anlayışla, Kürdümüzün gönlünü kazanarak başarılabilir. Öte yandan Kürdümüzün de vatana bağlılık ve bütünlük konusunda güven veren bir pratik içinde olması, özgürlükler konusundaki önyargıları yıkmada çok önemli bir etkendir.

Stratejik düzlemde bakılınca, millî ve toplumsal gelişmeyi baltalamak yanında, birliğin de önünde engel oluşturan toprak ağalığı, aşiret reisliği, şeyhlik ve her tür ortaçağ ilişkisi ve kurumu bütün toplumsal ve ekonomik temelleriyle kaldırılmalıdır. Toprak reformu köylülerin seferber edilmesine dayanmalı ve Köy Meclisleri tarafından yürütülmelidir.

Bugün yaşadığımız Vatan Savaşından Kemalist Devrimi tamamlayarak çıkacağız. Devletimizi ve toplumumuzu bağımsız, kamucu, aydınlanmacı devrim programıyla yeniden örgütleyeceğiz. Kürdü kazanmak bu devrimin başta gelen görevleri arasındadır.

Doğu Perinçek
Gayrettepe, 13 Şubat 2018

Levent Şahverdi Arşivi

DERLEYENİN NOTU

Elinizdeki kitap *Atatürk'ün Bütün Eserleri*[1] (ATABE) ve *Nutuk*'tan[2] derlenmiştir. Metinlere tarih sırasıyla yer verilmiş, başlıklar tarafımızdan eklenmiştir.

1 *Atatürk'ün Bütün Eserleri* (ATABE), c.1-30, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998-2011. Kitapta kısaca "ATABE" olarak anılacaktır.

2 Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2015.
Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2015.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KISALTMALAR

Atatürk'ün Bütün Eserleri:	*ATABE*
Yayımlayanın Notu:	(Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KÜRTLER

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Dersim Asileri Bastırılıyor

5. Tümen Bitlis'e doğru başarıyla ilerlemektedir. Palu Müfrezesi'yle Dersim asileri bastırılmaktadır. Kulp Müfrezesi Kumandanı, verdiği raporda; düşmanın Kızılağaç'taki kuvvetini takviye ettiğini ve yaklaşık olarak 100 kişilik bir kuvvetinin de Laçikan'daki mevzilerimize yaklaştığını bildirmiştir. Adı geçen yere 200 jandarma hareket ettirilmiş olup, yakın zamanda ordu birlikleri de gönderilecektir.

2 Nisan 1916

(*Atatürk'ün Bütün Eserleri* [ATABE], c.2, s.34; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi II nci Cilt, 2 nci Kısım Kafkas Cephesi, 2 nci Ordu Harekâtı 1916-1918,* T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Ankara, 1978, s.51)

Sason ve Mutki Bölgelerindeki Milis Kuvvetleri İçin Talimat

1) Mutki bölgesindeki milisler, Hacı Musa Bey komutasında olarak, Kerp-Bitlis istikameti ile Tatvan'ın batısında Korsuvak-Hövükşiyan-Kepişan-Ezirget istikametinde Mutki bölgesi içerisinde ilerlemeye çalışacak, düşman çete ve kuvvetlerine karşı adı geçen istikametleri örtmek ve korumakla beraber düşmanın geri atılmasına çalışacaktır. Her fırsattan faydalanarak Bitlis ve Muş ovalarına doğru sarkan düşman taciz edilecektir.

Levent Şahverdi Arşivi

Hacı Musa Bey 5. Tümen'in Duhan Boğazı'nın batısında bulunan kuvvetleriyle aralıksız olarak irtibatta bulunacak ve Bitlis'e karşı yapılacak harekâta katılacaktır.

2) Sason bölgesinde bulunan milis ve gönüllüler, Mahbuban ve Tabuk üzerlerinden Sason'a gelen istikametleri koruyacaktır. Ayrıca düşman çetelerini geri atmaya ve Bitlis-Muş ulaştırma hattı üzerine doğru ilerleyerek düşmanı taciz etmeye çalışacaklardır. Bu bölgedeki gönüllüler reislerinin emir ve kumandasında bulunacaklardır. Sason Askerlik Şube Başkanı müfrezelerimizin harekâtını düzenlemek ve maksada göre sevk ve idare hususunda emir ve talimat vermek ve Sason bölgesinin korunması hususunda gereken askeri tedbirleri almakla görevlidir.

3) Mutki ve Sason bölgelerindeki müfrezeler, 5. Tümen Kumandanı'nın emrinde olup, her hususta gereken emri kendisinden alacaklardır.

4) Mahallindeki en büyük mülkiye memurları dahi, müfrezelerimizin ihtiyacını sağlamak ve halkın moralini yüksek tutmak hususunda birliklerle işbirliği yapacaklardır.

5) Bu talimat, Bitlis Vilayeti'ne, 5. Tümen Kumandanlığına, Sason Kaymakamlığına, Sason Askerlik Şubesi Başkanlığı'na ve Şin Müfreze Kumandanlığı'na gönderilmiştir.

6 Nisan 1916

(*ATABE,* c.2, s.36; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi II nci Cilt, 2 nci Kısım Kafkas Cephesi, 2 nci Ordu Harekâtı 1916-1918,* T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Ankara, 1978, s.54)

Mutki'de Hacı Musa Bey Kumandasındaki Gönüllü Müfrezesi

c- Bitlis Boğazı (hariç) ile Muş-Bitlis yolu üzerinden Nuh'tan 5 km. kadar doğuda bulunan Hotayta silsilesini aşarak gelen yol ile bu yolun birleştiği İrzak Sokul arasındaki Mutki bölgesinde Hacı Musa kumandasındaki gönüllü müfrezesi vardı. Bu müfrezelerin mevcudu belli ve sınırlı değildi. Bunların görevi, Bitlis batısında harekâtta bulunarak, tümenin harekâtını kolaylaştırmakla beraber, Korsuvak ve Ziren'den Muş Ovası'na inerek Bitlis-Muş arasındaki düşmanın irtibatını güçleştirmekti.

4 Nisap 1916'da Nuh'tan Korsuvak istikametine ilerleyen Rus kuvvetleri yenilmiş ve beş esir alınmıştı. Bitlis batısındaki Kerp üzerinden de bir tabur kadar

Levent Şahverdi Arşivi

düşman kuvvetinin Mutki'den merkezi olan Tatvan'a ilerlemesi üzerine, Musa Bey kuvvetinin bir kısmını bu düşmana karşı göndermiş ve düşmanı mağlup etmiştir. Düşmanın geriden takviye alması üzerine müfrezemiz Narvan batısında Görden Suyu civarına çekilmiştir. Bu yönden ilerleyen düşman kuvveti anlaşılamamıştır. Fakat birtakım çetelerden olduğu zannediliyor. Kerp'ten gelen düşmana karşı Boğaz'ın batısında bulunan 13. Alay'ca gereken tedbirler alınmıştı.

10 Nisan 1916

2. Ordu Kumandanlığı'na Rapor

(*ATABE,* c.2, s.37; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi II nci Cilt, 2 nci Kısım Kafkas Cephesi, 2 nci Ordu Harekâtı 1916-1918,* T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Ankara, 1978, s.56-58)

Dersim Asileriyle Çatışmalar

4) Palu Bölgesi:

Bölgede Diyarbekir'den, Lice'den, Palu'dan ve Harput'tan getirilen, sayıları bini geçen milis ve jandarmalardan kurulu müfrezeler bulunmaktadır.

29 Mart 1916 tarihinde Dersim asileri Perisuyu'ndan Palu'ya iki saat mesafeye kadar tahribat yaparak ilerlediler. 3 Nisan 1916'ya kadar olan çatışmalarda, asiler 100 kadar ölü vermiş, kalanları tamamen bastırılarak, Perisuyu'nun kuzeyine atılmıştır. Müfrezelerimiz Palu'nun 30 km. kuzeyi, Çolik'in 50 km. batısında adı geçen istikameti koruyacak şekilde bilfiil ve Golân hattından Perisuyu kıyısında gereken emniyet tedbirlerini almışlardır.

Bu müfreze Çapakçur Müfreze Kumandanlığı'na bağlanmış olup bir kısım kuvvetle de Çapakçur Müfrezesi takviye ettirilmiştir. Genel Dersim Sancağında ve teşkilat babında 3. Ordu Kumandanlığı'nın ve Elâziz Vilayeti'nin alabilecekleri tedbirleri sordum, fakat henüz hiçbir cevap alamadım.

10 Nisan 1916

2. Ordu Kumandanlığı'na Rapor

(*ATABE,* c.2, s.38; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi II nci Cilt, 2 nci Kısım Kafkas Cephesi, 2 nci Ordu Harekâtı 1916-1918,* T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Ankara, 1978, s.56-58)

Levent Şahverdi Arşivi

Dersim Eşkıyalarına Karşı Tedbirler

4) Çapakçur Müfrezesi, sağ kanadı Ardeşin'den başlamak üzere, Murat Vadisi'nde bulunacaktır. Müfreze, karşısında bulunan düşmanın ilerlemesini önleyecek ve yakın temas sağlayarak düşmanın asıl kuvvetleriyle yapacağı hareketleri meydana çıkaracak şekilde keşifler düzenleyecektir. Dersim eşkıyalarına karşı Perisuyu doğusunda bulunan müfrezeyi de emri altında bulunduracaktır.

10 Nisan 1916

2 Numaralı Kolordu Emri

(*ATABE,* c.2, s.40-41; Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Arşivi 5/2044, Kls. 4466, Dos. H-16, Fih. 1-3, l-4'ten aktaran: *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi II nci Cilt, 2 nci Kısım Kafkas Cephesi, 2 nci Ordu Harekâtı 1916-1918,* T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Ankara, 1978, s.59-60)

Kürt Kadınlar

Adres: Diyarbekir yoluyla
Herkesin bilmediği bir yer
8 Mayıs 332 (21 Mayıs 1916)

Aziz Corinne,

Tabii ki şu anda bulunduğum yeri bilmiyorsunuz. Burasını size tanıtamam da, çünkü yerini gösterecek bir harita bile yok.

Kısaca, gürül gürül akan sayısız derelerle sulanan, fevkalade güzel, yeşil meşe örtülü bir dağ silsilesi (2 mil yükseklikte tasavvur edebilirsiniz). Ormanlarımızda binlerce bülbül var ve dağlarımızın bir kısmı hâlâ tertemiz beyaz örtüsünü muhafaza ediyor. Hava tertemiz, sular da öyle.

Ruslar pek uzakta değiller, ama düşman Darda'daki[1] gibi yakın değil...

1 Dardanelles'in kısaltılmışı; Çanakkale. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Ben çok iyiyim, ne bir gazete ne bir haber ne de bir mektup ulaşıyor bana. Burada Kürt kadınlar da eksik. Aziz mektubunuzu bekliyorum. Annenize ve Edith'e samimi selamlarımı sunarım.

21 Mayıs 1916

Madam Corinne'e Mektup

(*ATABE*, c.2, s.46; Melda Özverim, *Mustafa Kemal ve Corinne Lütfü/ Bir Dostluğun Öyküsü*, Milliyet Yayınları, İstanbul, Eylül 1998, s.62-63, 124)

Bir Kürdün Dilekçesi

27 Teşrinievvel 1332 Perşembe (9 Kasım 1916)

Saat 8 evvel'de Ziyaret Veyselkaranî'den hareket edildi. Eşyalarımız saat 7 evvel'de. Ziyaret önünde Şeyh Hazret gönüllülerinden 150 kişiye rastladık. Bunları gözden geçirdim. İaşelerinin sağlanması istirhamında bulundular. Erzak taşıyan bir Kürdün dilekçesi (üç hayvanını Kürtler almışlar). Yollarda birçok göçebe gördük. Bitlis'e dönüyorlar. Hepsi aç, sefil, ölüme mahkûm bir halde. 4-5 yaşlarında bir çocuğu ebeveyni yol üzerinde terk etmiş. Bu da bir karıkocanın peşine takılmış. Onları ağlayarak yüz metreden takip ediyor. Kendilerini niçin çocuğu almadıkları için azarladım. "Bizim evladımız değildir" dediler.

9 Kasım 1916

Hatıra Defteri

(*ATABE*, c.2, s.62; Şükrü Tezer, *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972)

Mutki Aşiret Reisi ve Milis Kumandanı Hacı Musa Bey'le Görüşme

2 Teşrinisani 1332 Çarşamba (15 Kasım 1916)

[...] Hacı Musa Bey'in[2] biraderi Nuh Bey geldi. Musa Bey'den mektup getirdi. Ailelerinin Garzan civarında iyi yerleştirilmediğinden ve iyi beslenemediklerinden ve subaylar gibi maaş verilmesinden bahsediyordu. Musa Bey'in kendisinin gelmesine bırakarak, bu hususlarda Nuh Bey'le uzun görüşmeye lüzum görmedim.

2 Mutki aşiret reisi. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

5 Teşrinisani 1332 Cumartesi (18 Kasım 1916)

[...] Öğleden sonra Mutki Milis Kumandanı Hacı Musa Bey geldi. Sultan Hamit devrinde Şam'da jandarma binbaşısı imiş. Bu harpte hizmeti olmuştur. Aşireti ailelerinin Garzan'da yerleştirilmesini rica etti. Mutki Kaymakamı damadı, Nuh Bey biraderi (beraber idiler). Bu iki kişiyi tavsiyeyle Garzan'a gönderdim. [...]

6 Teşrinisani 1332 Pazar (19 Kasım 1916)

[...] Hacı Musa Bey veda için geldi. Elli lira verdim. Teşrinievvel'den [Ekim'den] itibaren maaş verilmesini de emrettim. [...]

15-19 Kasım 1916

Hatıra Defteri

(*ATABE,* c.2, s.63-65; Şükrü Tezer, *Atatürk'ün Hatıra Defteri,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972)

Pençinar Aşireti Reisi Cemil Çeto'ya Uyarılar

11 Teşrinisani 1332 Cuma (24 Kasım 1916)

23. Alay 2. Tabur'u teftiş ettim. Memnun oldum.

Derviş ve Cemil Çeto davetime uymadı.

12 Teşrinisani 1332 Cumartesi (25 Kasım 1916)

[...] Cemil Çeto ile Derviş ikinci davete de uymadı.

16 Teşrinisani 1332 Çarşamba (29 Kasım 1916)

Sabah saat 8 evvel'de Garzan'a hareket.

Mektepler, ahali ve vilayet erkânı tarafından uğurlama töreni yapıldı. Vali Bey bir saat kadar beraber geldi.

Kezer suyunda 23. Alay Kumandanından[3] ayrıldım.

Yolun yarısında Cemil Çeto ve Derviş, adamlarıyla ortaya çıkıp sığındılar. Affettim. Bazı uyarılarda bulundum.

Garzan'a bir saat mesafede Kaymakam, Jandarma Kumandanı ve orada bulunan Muhasebeci karşıladılar.

3 Fuat Bulca. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Garzan'a varışta, kaza erkânı ve ahali tarafından karşılanma. Hükümet dairesinde misafir oldum. Muhasebeci ve Kaymakam'la birlikte yemek. Nuh Bey vesaire işleri için müracaat.

24-29 Kasım 1916

Hatıra Defteri

(*ATABE*, c.2, s.67-68; Şükrü Tezer, *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972)

Silvan Kürt Beylerinden Sadık Bey'le İlişkiler

18 Teşrinisani 1332 Cuma (1 Aralık 1916)
[...] Eşraftan Sadık Bey,[4] Ali Ağa vesaire ziyarete geldiler. [...]

24 Teşrinisani 1332 Perşembe (7 Aralık 1916)
Evde, öğleye kadar kitap okumak. Akşamüzeri hayvanları gördükten sonra Sadık Bey'in evine doğru bir gezinti yaptık ve bunun evi önündeki köşkte birer kahve içtik ve ertesi gün ava gitmeyi kararlaştırdık. [...]

25 Teşrinisani 1332 Cuma (8 Aralık 1916)
Sadık Bey ve hemen bütün kurmaylarımla birlikte tavşan avına gittik. Hava fevkalade sisliydi. Bir saat kadar (batıya) yürüdükten sonra güneye saptık. Ortalık biraz açıldı.

Saat 12'ye kadar 4 tavşan, 1 tilki tutuldu. Daha sonra kırda yemek yedik. Biraz istirahatten sonra Silvan'a dönüş.

4 Silvan Kürt beylerindendir ve Kolordu Karargâhı yapılan bina da bu şahsa aitti. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

26 Teşrinisani 1332 Cumartesi (9 Aralık 1916)

Sabahleyin erkenden Rauf[5] geldi. Sadık Bey'in görmek istediğini söyledi, kabul ettim. Bir tay hediye etmek istiyordu, kabul etmedim. O sırada Kaymakam Vekili Kemal Bey, onun ardından asıl Kaymakam Âdil Bey[6] geldi. İaşeden konuştuk. [...]

1-9 Aralık 1916

Hatıra Defteri

(*ATABE,* c.2, s.69-70; Şükrü Tezer, *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972)

Her Milletten Unsurlar

Memleketin genel ahvali, her şeyden önce dikkati çekmektedir. Harp, her milletten olan unsurlarımızı istisnasız son dereceye getirmiştir. Ahali ile idare arasındaki bağlar sarsılmıştır.

20 Eylül 1917

Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya Rapor

(*ATABE,* c.2, s.120; *Yeni Gün,* 15 Ekim 1919, Numara: 208; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Atatürk Arşivi, Kls. 33, Dos. 12-16/A, F. 19-38'den aktaran: *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi,* IV ncü Cilt 2 nci Kısım, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s.106)

Anafartalar'daki, Kürdistan'daki, Suriye'deki Ordular

[...] benim Anafartalar'da, Kürdistan'da, Suriye'de başlarında bulunmakla iftihar ettiğim kahraman ordular, haydutlardan değil, soylu Osmanlı milletinin namuslu evlatlarından oluşuyordu.

14 Mart 1919

Hukuk-u Beşer Gazetesi Hakkında Harbiye Nezareti'ne Yazı

(*ATABE,* c.2, s.297; *Vakit,* 25 Mart 1919, Sayı: 511, s.1)

5 Kolordu Zat İşleri Şube Müdürü; yüzbaşı. (Y.N.)

6 Diyarbekir'in tanınmış simalarından Âdil Tiğrel. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti'nin Maksadı

Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti'nin teşekkül maksadı da (nizamnamelerinin ikinci maddesi), Doğu vilayetlerinde oturan bütün unsurların dini ve siyasi haklarının serbestçe gelişmesini temin edecek meşru vasıtalara teşebbüs etmek, söz konusu vilayetlerin İslam ahalisinin tarihi ve milli haklarını, gerektiğinde medeniyet âlemi huzurunda müdafaa eylemek; Doğu vilayetlerinde vaki olan mezalim ve cinayetlerin sebepleri ve etkenleri ve fail ve müsebbipleri hakkında tarafsızca tahkikat icrasıyla suçluların süratle cezalandırılmalarını talep etmek; unsurlar arasındaki yanlış anlamanın giderilmesi ile eskisi gibi iyi münasebetlerin teyidine gayret etmek, harp halinin Doğu vilayetlerinde doğurduğu haraplık ve sefalete, hükümet nezdinde teşebbüslerde bulunmak suretiyle mümkün mertebe çare bulmaktan ibaret idi. [...]

Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti'nin ilk Erzurum şubesini teşkil eden zevat, Doğu vilayetlerinde yapılan propagandalar ve bunların hedefleri, *Türklük-Kürtlük-Ermenilik* meselelerini ilmi, fenni ve tarihi bakımlardan, inceleyip araştırdıktan sonra, gelecekteki mesailerini şu üç noktada tespit ediyorlar (Erzurum şubesinin matbu raporu):

1) Katiyen göç etmemek.

2) Derhal ilmi, iktisadi, dini teşkilat yapmak.

3) Tecavüze maruz kalacak Doğu vilayetlerinin herhangi bir bucağını müdafaada birleşmek.

Mayıs 1919

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2015, s.33)

Kürt Teâli Cemiyeti'nin Maksadı

Vücuda gelmeye başlayan bu teşekküllerden başka, memleket dahilinde daha birtakım teşebbüsler ve teşekküller de vukua gelmişti. Bunlar arasında Diyarbekir *(Vesika: 8, 9)*, Bitlis, Elâziz vilayetlerinde, İstanbul'dan idare olunan Kürt Teâli Cemiyeti[7] vardı. Bu cemiyetin maksadı, yabancı himayesi altında bir Kürt hükümeti vücuda getirmekti.

Mayıs 1919

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.34)

7 Kürdistan Teâli Cemiyeti. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Devlet ve Milletin Hamiyet ve Fedakârlıklarıyla İftihar Ettiği Diyarbekir ve Bitlis Eşrafına

1) Diyarbekir vilayetinde Hazro nahiyesinde hanedan eşrafından Hatip ve Mehmet Bey'lere
2) Diyarbekir vilayetinde Garzan Kaymakamı vasıtasıyla Cemil Çeto Bey'e
3) Diyarbekir vilayetinde Silvan'da hanedan eşrafından Sadık Bey ve Ali Ağa'ya
4) Bitlis vilayeti vasıtasıyla Mutki kazasında Musa Bey'e

Padişahımız Halife-i zî-şan Efendimiz âcizlerini Doğu vilayetlerinde memleket asayişini sağlamak maksadıyla mülki ve askeri kuvvetlerin müfettişi olarak 9. Ordu Kıtaları Müfettişi unvanıyla vazifelendirdiler. Şimdilik Sıvas vilayetindeyim. İnşallah yakında o taraflara da geleceğimden sizler gibi devlet ve milletin hamiyet ve fedakârlıklarıyla iftihar ettiği kişilerle tekrar görüşeceğimden son derece memnunum. Bugün milletimizin kurtulması, milletimizin bağımsızlığının ve bekasının sağlanması ancak iç asayişin tamamen emin olduğunu göstermek ve hukuk ve bağımsızlığımızın korunması için tek vücut olarak devlete tam bağlılıkla beraber her türlü fedakârlığa hazır bulunduğumuzu dünyaya anlatmakla mümkün olacağından bu hususta nüfuz ve gayretinizi tamamen sarf edeceğinize eminim. Sıhhat haberinizi beklerim.

28 Mayıs 1919

(*ATABE,* c.2, s.335; *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.9-11, Belge No: 2)

Kardeş Irkların Hakları ve Milli Birlik

[...] Dış düşmanlarımıza karşı din kardeşlerinin el ele vererek sevgili topraklarımızı kurtaracağı bu tehlikeli anda Diyarbekir'de Kürt Kulübü ile Türkler arasında bazı çeşitli muhalefet varmış. Bunun her iki kardeş ırk için ne elim neticelere sebep vereceğini siz çok iyi takdir edersiniz. İdare usulü, ırkların haklarının korunması gibi arada halledilecek aile meselelerinin dış düşmanın milli haklarımızı ve bağımsızlığımızı ayaklar altına almaya başladığı bugünlerde ortaya atılmış en büyük bir hıyanet olacağına, vatanın kurtarılması için

Levent Şahverdi Arşivi

milli birliğin hedef alınması bakış açısıyla, Kürt Kulübüne gerekli öğütlerde bulunulmasını memleket selameti adına rica eder, neticenin yazıyla bildirilmesini beklerim.

28 Mayıs 1919

Diyarbekir'de Mebus Kâmil Bey'e

(*ATABE,* c.2, s.336; *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.12-14, Belge No: 3)

İngilizlerce Desteklenen Bağımsız Kürdistan Görüşüne Karşı Kürt İleri Gelenlerine Telgraf

Bağımsız Kürdistan görüşünü takip eden Diyarbekir'deki Kürt Kulübü ile hükümet taraftarı olan diğer kulüpler arasındaki nefretin arttığını araştırarak öğrendim; Kürtler ve Kürdistan üzerinde etkisi olan ve harp sırasında hukuk ve muhabbetlerini pek ziyade kazandığım Kürt ileri gelenlerinden meşhur çeşitli kişilere ve Kolordu vasıtasıyla bizzat şifreli telgraflar yazarak devletin siyasi vaziyeti ve kendilerince alınması lazım gelen vaziyet hakkında icabı gibi açıklamalarda ve etkili öğütlerde bulundum. Son günlerde aldığım bazı bilgilere göre, Kürdistan bölgesiyle de meşgul ve alakadar olmak gerekiyor. Bunun için Bağımsız Kürdistan olmak üzere İngilizlerce desteklenen hangi bölgelerdir ve gelecekte daha fazla genişlemesi yine İngilizlerce desteklenen ve duyurulan bölgeler hangileridir? Bu konuda dairelerinizde mevcut olan bilgilerin gönderilmesine müsaade buyurulmasını rica ederim.

29 Mayıs 1919

Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti'ne

(*ATABE,* c.2, s.339; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Atatürk Özel Arşivi, Klasör No: 1, Dosya No: 335/1, Fihrist No: 6'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.18-19, Belge No: 5)

Levent Şahverdi Arşivi

Dersim Eşkıyasının Saldırması İhtimaline Karşı Tedbirler

15. Kolordu Kumandanı, Dersim eşkıyasının saldırması ihtimaline karşı Erzincan Mutasarrıfı'nın jandarmanın çok zayıf olması sebebiyle Pülümür, Kemah, Erzincan'a nizamiye kuvveti gönderilmesini istediğinden ve fakat Kolordu'nun şimdiki konuşlanmasının daha fazla dağınıklığa kesinlikle elverişli olmadığından söz ederek, Kemah ve Kuzucan havalisine 13. Kolordu'dan kuvvet getirilmesi lüzumunu teklif ediyor.

Esasen İngilizlerin ısrarı üzerine adı geçen kolordunun kaldırılarak jandarmaya dönüştürülmesi söz konusu olduğuna göre, fazla kalacak erlerin de silah ve cephaneleriyle beraber ilk kafilesinin Erzincan sancağının jandarma eksiğinin tamamlanmasına ayrılması ve aynı kaynaktan Erzurum ve Sıvas vilayetleri jandarmasının P H[8] ikmalinin göz önüne alınmasını ve imkân olursa fazla nizamiye erlerinin silah ve mühimmatıyla beraber 15. Kolordu emrine verilmesini önemle arz ederim.

7 Haziran 1919

Harbiye Nezareti'ne

(*ATABE,* c.2, s.364; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi,* E.U. Basımevi, Ankara, Eylül 1953, Sayı: 5, Vesika No: 97)

Türk ve Kürtlerin Ortak Örgütlenmesi

Bütün milletin beka ve bağımsızlığını kurtarmak için birleştiği şu tarihi günlerde bir yabancı devletin himayesine sığınarak alçakça ve esir yaşamayı tercih eden her türlü görüşlerin, memleketi ayrılığa düşürecek her nevi cemiyetlerin dağıtılması pek vatani ve zaruri bir vazife olmakla, Kürt Kulübü hakkındaki hareket tarzı âcizlerince de pek uygun görülmüştür. Şu kadar ki, İtilaf devletlerinin hakları çiğneyen muameleleri, İzmir'in Yunanlılara işgal ettirilmesi tesiriyle memleketin en ücra köşesinde bile hasıl olan büyük uyanış, her türlü siyasi ihtiraslardan ve menfaatçı maksattan arınmış olmak üzere Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerini doğurmuş ve bu cemiyetlere, hangi siyasi zümreye mensup olursa olsun, her Türk, her Müslüman iştirak etmiş ve milli vicdanın fiili tezahürleri bütün cihana bu suretle ilan edilmekte bulunmuştur. Dolayısıyla Diyarbekir ve oraya bağlı yerlerde de Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin teşekkül ve teessüsüne aracı olunmasını ehemmi-

8 "P H"nin anlamı çözülememiştir. Konunun akışından "piyade neferi" olarak anlaşılabilir. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

yetle tavsiye eylerim. Ve bilhassa Kürt Kulübü'nün üyeleriyle bugünkü âcizane telgrafnamem dairesinde müzakere ederek uzlaşmak uygundur, Efendim.[9]

15 Haziran 1919

Diyarbekir Vilayeti Vekâletine

(*ATABE,* c.2, s.379; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2015, s.22, Vesika: 9)

Kürtlerin Hürriyet ve Hukuku

Kürtlerin devletten ayrılarak İngilizlerin himayesinde bağımsız Kürdistan kurmaları teorisini tasvip etmem. Çünkü bu teori, muhakkak Ermenistan lehine İngilizler tarafından tertip edilmiş bir plandır. Bayazıt sancağına resmen gelen ve beraberinde bir Ermeni subayı bulunan İngiliz temsilcisi, o havalinin Ermenistan olduğu ve bu keyfiyetin tebliği kararlaştırılmış olduğundan, Ermeni askerleri himayesinde Ermeni muhacirlerinin dönmeye başlayacağını re'sen bildirdi.

Tabii ki bunu reddettim ve edeceğim. Kürtlerle Türkler birbirinden koparılmayı kabul etmez öz kardeşler; bugün için vicdani borcumuz, Kürtler, Türkler, bütün İslami unsurlar tek vücut ve tek yürek olarak bağımsızlığımızı savunmak ve vatanın parçalanmasını önlemektir. Türk ve Kürt milletinin bu yüce maksadı elde etmeye azmetmeleri sayesinde neticeden tamamen emin olabiliriz. Bende bu kanaat sarsılmazdır. [...] Kürt kardeşlerimin hürriyeti ve refah ve ilerlemesinin vasıtalarını sağlamak için sahip olmaları gereken her türlü hukuk ve imtiyazların verilmesine tamamen taraftarım; fakat Osmanlı Devleti'ni parçalanmaya uğratmamak şartıyla. Görüşüme katılacağınıza şüphe etmem.

Ekrem, Fuat, Cevdet, Kerim, Fikri, Necdet, Edip Beylere selamımı ve görüşümü iletiniz. Sizlerden ciddi ve samimi olarak beklediğim husus, tamamen benimle hemfikir olarak fedakârlık göstermenizdir.

9 3. Ordu Müfettişi Mirliva Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafı Diyarbekir Vali Vekili Mustafa Bey'in 8 Haziran 1919 tarihli şu telgrafına cevaben yazılmıştır:

Levent Şahverdi Arşivi

Diyarbekir Vilayeti Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyeti'ni güçlendiriniz; mümkünse bizzat benimle görüşmek üzere Sıvas'a geliniz ve hareketinizi kolordu veya vilayet vasıtasıyla bildiriniz. Kâmil Bey'e ve diğer arkadaşlara ve bütün Diyarbekir ahalisine selam ve hürmetlerimi gönderir ve sizin gözlerinizden öperim.

16 Haziran 1919

Cemil Paşazade Kâsım Bey'e

(*ATABE,* c.2, s.388-389; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Atatürk Arşivi, Klasör No: 1, Dosya No: 335/2-2 ve 335/2, Fihrist No: 4-1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.31-35, Belge No: 11)

Sadık ve Hatip Beyleri ve Cemil Çeto'nun Bir Adamını Görüşmek Üzere Sıvas'a Davet

Aşağıdaki telgrafı Vali Bey'e gösterdikten sonra Kasım Bey'e vermenizi rica ederim.

Diyarbekir Vilayeti Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyeti pek kuvvetli bir şekilde örgütlenmeli ve sancak ve kazalara kadar yayılmalıdır. Bu heyetin yetki sahibi üyelerinden birini, Silvan'dan Sadık ve Hazro'dan Hatip Bey'leri ve Cemil Çeto'nun güvendiği bir adamını görüşmek üzere Sıvas'a davet ettiğimi gizli olarak kendilerine bildiriniz.

"Burada Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuk Cemiyeti teşekkül etmemiştir. Ancak bu yakınlarda Erzurum ve Trabzon'dan vilayet belediyesine çekilen Kürdistan hakkındaki heyecan uyandırıcı telgrafnamelerden telaşa düşen Hıristiyan ahalinin bu konuda bazı teşebbüslerde bulundukları görülmüştür. Bununla beraber, bu hususta vilayetçe aydınlatma ve uyarı sureti yazılmıştır.
Diyarbekir'de bazı ... gençlerden teşekkül eden Kürt Cemiyeti İngiliz himayesinde bir Kürdistan bağımsızlığını takip eden propaganda yapması üzerine buraya gelen Süleymaniye siyasi hâkimi *Mister* Noel'in fikirlerine kapılarak ahali arasında bunun şiddetle reddi ve bu teşebbüslerin cemiyetler kanununa uygun olmaması hasebiyle adı geçen cemiyet kapatılmış ve vilayetçe kanuni takibat yapılmakta bulunmuştur. Bugün Diyarbekir'de İtilaf ve Hürriyet Fırkası mevcut olup bundan başka cemiyet yoktur, Efendim."

Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.21-22, Vesika: 8. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Hareketlerinin yüksek tarafınızca mümkün mertebe kolaylaştırılması ve bunun oraca kesinlikle gizli tutulması ve kendilerine bu yolda talimat verilmesi uygun olur efendim.

16 Haziran 1919

13. Kolordu Kumandanı Ahmet Cevdet Bey'e

(*ATABE,* c.2, s.389; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Atatürk Arşivi, Klasör No: 1, Dosya No: 335/2-2 ve 335/2, Fihrist No: 4-1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.31-35, Belge No: 11)

Kürtleri Bağrımıza Katıp Tekmil Milleti Birleştirmek

1) Diyarbekir'deki Kürt Kulübü İngilizlerin teşvikiyle İngiliz himayesinde bir Kürdistan kurulması amacını takip ettiği anlaşıldığından kapattırılmıştır. Üyeleri hakkında kanuni takibat yaptırılıyor. Kürdistan'ın tanınmış beylerinden aldığım çeşitli telgraflarla, dağıtılan bu Kürt Kulübünün hiçbir Kürdün hissiyatını temsil etmediği, birkaç serserinin teşebbüsleri neticesi olduğu, vatan ve milletin tamamen bağımsız ve hür yaşaması uğrunda her fedakârlığa ve bu konuda emirlerimize amade bulundukları bildirilmektedir.

2) Doğu vilayetleri halkının Ermeni çetelerinin acımasızlığına ve taarruzlarına hedef olmuş, en büyük felaketi görmüş bir unsur olmak sıfatıyla, birlik ve fedakârlık lüzumunu en önce takdir ettikleri iftiharla görülmektedir. Fakat Anadolu'nun öteki tarafları böyle değildir. Siyasi zümrelerin şimdiye kadar menfaatleri uğrunda halkı oyuncak kabul etmiş olmaları, ahalide her türlü teşkilata karşı bir tür çekingenlik doğurmuştur. Bu sebeple, gelişimden bugüne kadar en çok önem verdiğim taraf, memleketin geleceğinin ve hayat hakkımızın ancak milli birlikle kurtulacağını halka anlatmak ve bunun için her türlü siyasi ve şahsi ihtirastan arınmış ve yalnız milleti hür ve bağımsız yaşatmaya yönelik teşkilatın, yani Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin her nahiyeye varıncaya kadar yaygınlaştırılmasının esaslarını hazırlamak oldu. Övgüye değer ki, her tarafta, gerek askeri gerek mülki, siz kardeşim gibi fikirleri ve görüşleri ortak arkadaşlarımızın himmet ve yol göstericiliği sayesinde her taraftan aldığım telgraflar milletin bu ihtiyacı duyduğunu ve genel olarak bu işe fiilen başlandığını ispat ediyor.

Merkezi hükümetin adeta esir bir vaziyette olması payitahtın kuvvetli bir askeri işgal altında bulunması hasebiyle milletin mukadderatının yine millet

Levent Şahverdi Arşivi

iradesiyle hallini zaruri kıldığı zatıâlilerince teslim edilmiştir. Bu sebeple ben Kürtleri de bir öz kardeş olarak ağuşumuza [bağrımıza] katıp tekmil milleti bir nokta etrafında birleştirmek ve bunu dünyaya Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyetleri vasıtasıyla göstermek karar ve azmindeyim. Esasen milli vicdandan doğan bu kudrete karşı koyacak hiçbir kuvvet tasavvur etmiyorum.

16 Haziran 1919

15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya

(*Atatürk'ün Bütün Eserleri* c.2, s.390-391; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör No: 1, Dosya No: 335/1, Fihrist No: 16, 16-1, 16-2'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.40-44, Belge No: 13)

Türk ve Kürtlerin Ortak Örgütlenmesi

1) İzmir vilayetinin Yunanlılar tarafından boşaltılmaya başlanması, bütün milletin haksızlığa, zulme karşı gösterdiği tek yürek azimperverâne gösterilere borçlu bulunmaktadır. Fakat bu gösterilerin, bu kesin duyguların, milletin sinesinden doğan, her türlü siyasi ve taraflı maksattan uzak olan "Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak" cemiyetleri vasıtasıyla dünyaya ilan edildiği ve ancak bu şekilde milli vicdanın yansıması olduğunun âleme ispat edilebildiği kayda değerdir.

2) Doğu vilayetlerimizin hemen hepsinde kurulup şekillenmiş olan işbu Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyeti'nin vilayetinizde de açılıp açılmadığını yazınızdan çıkartamadım. Düşmanlarımızın Türk ve Kürdün ezici çoğunluğuna rağmen Doğu vilayetlerimizi Ermenilere hediye ettikleri ve er geç İzmir gibi ve belki de daha feci bir akıbete uğrayacağı pek muhtemeldir. Milletin ortak azim ve iradesini âleme ilan edecek, fiili bir tecavüz ve sapma karşısında namus ve bağımsızlığını savunacak kudretli bir milli teşkilatın tamamlanamamış olmasını, Van ve Bitlis gibi Ermenilerce hedef alınmış sınır vilayetlerimizin yakın geleceği bakımından çok acı ve tehlikeli görmekteyim. Dolayısıyla, nahiyelere varıncaya kadar bu milli teşkilatın kurulması ve yay-

Levent Şahverdi Arşivi

gınlaştırılmasına rehber olunmasını memleket ve millet selameti adına ve bu konudaki vatani hizmetlerden peyderpey haberdar edilmemi rica ederim.

17 Haziran 1919

Bitlis Vilayeti Vekâletine

(*ATABE,* c.2, s.393; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör No: 2, Dosya No: 335/3-3, Fihrist No: 3-1, 3-2'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.45-47, Belge No: 14)

Kürtler de Türklerle Birleşti

Milli bağımsızlığımızı boğan ve vatanın parçalanması tehlikelerini hazırlayan İtilaf devletlerinin icraatı ve merkezi hükümetin esir ve âciz vaziyeti malumunuzdur. Milletin mukadderatını bu mahiyette bir hükümete teslim etmek maazallah yok olmaya boyun eğmek demektir. Tekmil Anadolu ahalisi milli bağımsızlığı kurtarmak için baştan aşağı yekvücut bir hale getirilmiş ve istisnasız tekmil kumanda heyetleri ve arkadaşlarımız yüksek bir fedakârlıkla müştereken karar almıştır. Vali ve mutasarrıfların hemen tamamı da bu halka etrafına alınmıştır. Bu yüce hedef için Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyeti'nin kapsamlı unvanı kabul edilmiştir.

Anadolu'daki teşkilat, kaza ve nahiyelere kadar genişliyor. İngiliz himayesinde bir bağımsız Kürdistan teşkili hakkındaki İngiliz propagandası ve bunun taraftarları da bertaraf edildi. Kürtler de Türklerle birleşti.

18 Haziran 1919

Edirne'de 1. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'e

(*ATABE,* c.2, s.394; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivi, Dolap No: Özel, Göz No: 1, Klasör No: 31, Dosya No: 97, Fihrist No: 14, 14-1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,* Genelkurmay Basımevi, Ankara, Eylül 1978, Sayı: 77, Belge No: 1686; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.27-28, Vesika: 19)

Levent Şahverdi Arşivi

İngiliz Propagandasıyla Başveren Kürdistan Bağımsızlığı Gibi Cereyanlar

Vatanın parçalanması tehlikesini aynen gösteren safhanın kanlı icraatı, milli vicdanı bir kurtuluş emeli etrafında ve Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Teşkilatı namı altında seri bir surette toplamaya başlamıştır. Yalnız mitingler vesaire gibi gösteriler, büyük gayeleri hiçbir vakitte kurtaramaz ve ancak sinei milletten bilfiil doğan müşterek kudrete dayanırsa kurtarıcı olur. Fakat şüphe götürmeyen bir hakikattir ki, bu acı safhayı bu kadar tehlikeli bir şekilde hazırlayan en tesirli etken, maalesef payitahtımızdaki muhalif cereyanlar ve Anadolu'nun saf ve mukaddes milli emellerini zararlı bir şekilde yalnızlaştıran siyasi ve gayri milli propagandalardır. Kuvayi Milliye'yi bugün için böyle yanlış yollara sevkle dağıtmanın cezasını vatanımız aleyhinde ve fazlasıyla görmekteyiz. Dolayısıyla İstanbul'un işbu muhalif cereyanları artık Anadolu'ya ve milli emel ve hislere hâkim değil, tabi olmak vatani mecburiyetindedir. Ve payitaht İtilaf devletleri tarafından tahliye edilinceye kadar bu mecburiyetin mutlak olduğu kanaatindeyim. Bu hal bittabi zatıâlilerince de takdir olunur. Yazımda tasvir edilen vaziyet bugün seri ve genel bir milli kongrenin toplanmasını icap ettirmektedir. Bu davet her tarafa tamim edilmiş ve yerine getirilmiştir. Devletin parçalanması söz konusu olduğu bir sırada İngiliz propagandasıyla başveren Kürdistan bağımsızlığı gibi cereyanlar dahi haberleşmelerle taraftarlarını çekmek ve hilafet ve saltanat etrafındaki müşterek gayemize davet ve tam mutabakat suretiyle hamt olsun lehimize dönmüş ve kongreye davet olunmuştur. Bu milli ve hayati mesele için İstanbul'da "zatı samileri/zatı devletleri/zatıâlileri"[10] gibi vatanperver ve söz sahibi fikir adamlarına düşen fedakârlık bilhassa pek büyüktür. Bu düze çıkarıcı ve milli gaye elde edilinceye kadar âcizleri Anadolu'dan ve sinei milletten ayrılamayacağım ve bu noktada nihayete kadar milletin bir ferdi gibi çalışacağıma millete karşı mukaddesatım namına söz verdim ve hiçbir kuvvet bu milli azme mâni olamayacaktır. Bu âcizane kararımın bütün Anadolu'da işbaşında bulunan mesul ve kıymettar bütün arkadaşlarımın müşterek görüş ve kanaatlerine dayanmakta olduğunu da ilaveten arz ile ve kalpten hususi hürmetlerimi teyit eylerim, Efendim Hazretleri.

21 Haziran 1919

İstanbul'da Bazı Kişilere Özel Mektup

(*ATABE,* c.3, s.102-103; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.33-34, Vesika: 27)

10 "Sizler gibi temiz kişilikleriyle milletin iftihar ettiği vatanperver ve söz sahibi." [Nutuk'un notu.]

Levent Şahverdi Arşivi

Kürdistan'ın Mutluluğuna Kefil Olacak Bir İdarenin Sağlanmasına Amadeyiz

Bu kerre Diyarbekir'de Kürt Kulübü nüfuzlu üyelerinden Kâmil Bey tarafından âcizlerine gelen telgrafname suretini aynen takdim ediyorum. Gerek Diyarbekir ve gerekse Mamuretülaziz'den[11] aldığım önemli telgrafnameler tamamıyla gösteriyor ki Kürdistan'ın bağımsızlığı ve İngiliz himayesine girerek devletimizden ayrılması gibi fikir elhamdülillah tahrip edilmiştir. Kürdistan'ın refah ve mutluluğuna kefil olacak bir idare tarzının temini için her vakit amadeyiz. Yakında o havaliden önemli adamların Sıvas'a gelmesinin beklendiğini arz ile ihtiramlarımı yinelerim.

23 Haziran 1919

Erkânıharbiyei Umumiye Reisi Cevat Paşa'ya

(*ATABE*, c.3, s.115; T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Atatürk Özel Arşivi, Klasör No: 1, Dosya No: 335-1, Fihrist No: 2-12'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.56-57, Belge No: 17)

Kürtler Kayıtsız Şartsız Türk Kardeşlerinden Ayrılmayacaklarını Söylemişlerdir

1) Mr. Noel isminde bir İngiliz Binbaşısı Urfa'dan Siverek yoluyla Viranşehir'e giderek "Milli" aşiretleri reisleriyle görüşmüş ve Urfa'ya dönmüştür. Osmanlı Hükümeti aleyhinde pek fena propagandalar yapmıştır. Aşiretlerin reislerinden aldığı kati cevaplar kendisini memnun etmemiştir. Kürtler kayıtsız şartsız devletten ve Türk kardeşlerinden ayrılmayacaklarını, bu uğurda en son neferlerine varıncaya kadar hayatlarını fedaya amade bulunduklarını söylemiştir. Ve adı geçenin vermek istediği külliyetli parayı kabul etmeyerek hamiyet ve namus göstermiştir.

2) Mekke Şerifi'nin oğlu Faysal yaveri Ramazan'ı Viranşehir köylerinden birine göndererek (SZZSZZY)[12] aşiretleri reisi Mahmut Bey'le görüşüyormuş.

11 Elazığ'ın o zamanki adı. (Y.N.)

12 Çözülmemiş şifre olmalı. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

İngilizlerle kendisinin arası açıldığı ve Vilayatı Sitte'nin[13] Ermenistan olacağı cihetle kendisiyle ittifak ve birleşme teklif etmiş ise de tamamen ret cevabı almıştır.

24 Haziran 1919

15. Kolordu Kumandanlığı'na

(*ATABE,* c.3, s.117; Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, 24/3205'ten aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri,* Derleyen: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1964, s.43)

Abdullah Beyzade Sadık, Hazrolu Hatip,
Bedri Beyzade Mehmet Nuri, Hacı Reşit Ağazade Ali Beylere

16.3.35 (16 Mart 1919) tarihli telgrafnamenizle şahsıma karşı gösterilen itimat ve muhabbet ve mukaddes emellerimiz için gösterilen azim ve teminat her bakımdan şükranımı gerektiriyor. Zaten sizin gibi kahraman ve vatanperver arkadaşlarımdan başka türlüsünü beklemezdim. Şimdilik Kongre'nin toplanmasını bekleyerek ordu ve milli teşkilatını aynı hedef ve gaye etrafında tutmak, yani hiçbir veçhile, hiçbir yabancı boyunduruğuna girip esaret kabul etmemek, vatanımızdaki İslam milletleri hilafet ve saltanat makamı etrafında toplu tutmak ve milletlerimizin gelişmesi ve gelecekteki saadetine el birliğiyle ve her türlü imkânlar dairesinde çalışmak gibi vatan ve geleceğimize hâkim bir gayeyi emniyet altına almak için maddi ve manevi her türlü hazırlıklarımızı yapalım.

Kongre kararları tamim sırasında ayrıca zatı biraderilerine de bildirilecektir. Yalnız şimdilik orduyu meşgul etmemek için içerideki vakaların ve adi eşkıyalık gibi işlerin olmaması için sizin de icap edenler nezdinde tesir göstermenizi hasseten rica ederim. Kongre'den sonra görüşmemiz lazım geleceğinden inşallah o zaman haberleşerek ne şekilde görüşmemiz icap ederse yine haberdar edeceğim. Hasseten gözlerinizden öper ve sizlere sıhhat ve afiyet temenni eylerim.

17 Temmuz 1919

(*ATABE,* c.3, s.172; el yazısı belgenin fotokopisiyle birlikte yayımlayan: *Kara-Amid,* Atatürk Yılında Diyarbakır Sayısı, 1981, s.59-60 ve s.78-79)

13 Erzurum, Van, Harput (Mamuretülaziz), Sivas, Bitlis ve Diyarbekir'i içine alan Altı Vilayet'e verilen ad. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

İngilizler Kürtleri Esarete Koymak İstiyorlar

Diyarbekir'de tam bir azim ve takiple çalıştığınız işlerin karşısına çıkan engelleri pek iyi biliyoruz. Zaten İngilizler ve Kürtçülerin bunu karıştırdığı tahmin ediliyordu. Hakikaten, tasvir ettiğiniz gibi, hep başsızlık bunları kolaylaştırıyor. Fakat bu konuda imkânın daha ilerisine gidilemiyor.

[...]

Diyarbekir çevresinde, İngiliz cereyanına ve İngiliz paralarına darbe vurmak elzemdir. Çünkü İngilizler, orasını her halde devletten ayırıp bir sömürge haline ve Kürtleri esarete koymak istiyorlar. Şimdi bütün politika ve yaranma çabaları bunun etrafında dönüyor.

Bunu her halde Vali Beyefendi ile ileri gelen rical bizden iyi keşfetmiş olacaklardır. Bunun hakkında icap edenlerle açıkça fikir alışverişinde bulunulması uygun olur.

28 Temmuz 1919

Diyarbekir'de 13. Kolordu Erkânıharbiye Riyaseti'ne

(*ATABE*, c.3, s.245-246; Fahrettin Kırzıoğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, c.II, Kültür Ofset Ltd. Şti., Ankara, 1993, s.116-117)

Türk ve Kürt Kardeşlerin Birbirinden Ayrılmasına Tarih ve Varlığımız Engel

Türk ve Kürt kardeşler, milletin talih ve mukadderatında, birbirinden ayrılmasına tarih ve varlığımız engel olduğundan, gayemizin gerçekleşmesi için, en büyük bir yetkiyle çalışmak, bilhassa bizlere düşen vazifelerdir.

Takdir buyurulur ki, İngilizler son zamanlarda, bilhassa vilayeti aliyyeleri bölgesine çok sokulmuşlardır. Diyarbekir vilayetinin ruhunda yatan asil bir kan, daha sonra muhakkak bir esaretle sonuçlanacak olan İngiliz siyasetine bir adım bile attırmayacağından eminiz. Ve buna, Diyarbekir çevresinin kıymetli, hamiyetli ricalinden birçok nüfuz ve söz sahibi, âcizlerine karşı teminatı; ve bilhassa başlarında zatı samileri gibi akıllı ve vatansever bir dimağın bulunması en büyük teminattır.

Levent Şahverdi Arşivi

Dolayısıyla bu cereyan peşinde dolaşan kimselerin de doğru yolun gösterilmesiyle mukaddes gayemizden uzak bırakılmamasını bilhassa niyaz eyler ve Sıvas delegeleri hakkındaki lütuflarınızla beraber, bu delegelerin her suretle bizzat temin buyurmalarını da rica ile sonsuz hürmetlerimizi arz eyleriz.

Temmuz sonu 1919

13. Kolordu Erkânıharbiye Riyaseti'ne
Diyarbekir Valisi Faik Ali Bey'e

(*ATABE,* c.3, s.247; Fahrettin Kırzıoğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, c.II, Kültür Ofset Ltd. Şti., Ankara, 1993, s.117-118)

Mutki'de Aşiret Reisi Hacı Musa Bey'e

Muhterem Efendim,

2. Ordu Kumandanlığında bulunduğum esnada ve pek ciddi ahval içinde aramızda hasıl olan gönül bağlarının kıymettar hatıraları daima saklı kalmıştır. Zatıâlilerinin eskiden beri devlet ve millet ve vatan uğrunda fedakârlığınız, güzide hizmetleriniz, bütün hamiyet erbabınca takdir edilmekte ve alkışlanmaktadır. Bu arada son olarak Bitlis'in geri alınmasında orduya fiilen yaptığınız yardımın kıymeti, Mutki mıntıkasının düşmana karşı emniyete alınmasında gösterdiğiniz gayret ve mesainin ehemmiyeti, her zaman takdir ve şükran lisanıyla yâd edilmektedir. Bu kadar fedakârlıklarımızın neticesinde bihikmetillâhitealâ[14] düşmanlarımızla yapmaya mecbur kaldığımız Mütareke hükümlerinin hiç olmazsa hakkıyla iyi tatbikiyle milli bağımsızlık ve geleceğimizin serbestisini ümit ederken, maalesef düşmanlarımızın bugün devlet ve milletimize karşı pek haince bir vaziyet alarak memleketimizi tamamen parçalamak, İslam âlemi için asırlardan beri kanlarını akıtan milletimizin hâkimiyet ve bağımsızlık hakkını elinden alarak köle mevkiine düşürmek için çalıştıkları, ecdadımızın bıraktığı anavatanda Ermenistan yapmaya uğraştıkları pek aşikâr olarak görünüyor. Pek büyük üzüntülerle karşılanacak alçakça ahvaldendir ki, milletin kuvvetine dayanmayı, emellerine uygun hareket etmeyi vatani ve hakiki vazife bilmesi lazım gelen İstanbul'daki merkezi hükümet de tamamıyla acz ve miskinlik içerisinde idaresinin dizginlerini tesirleri önünde baş eğdiği düşmanlarımıza bırakıyor. Senelerden beri cihana fedakârlık dersleri vermiş, harikalar göstermiş olan pek namuskâr ve faziletkâr milletimizin, bu iktidarsız

14 "Yüce Allah'ın bir hikmeti olarak" anlamında. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

ellerde pek yakında ne derece vahim akıbetlere uğrayacağını idrak edip iyice bilerek gezdiğim yerlerde haklarının muhafazası, vatanlarının müdafaası yolunda müdafaai milliye cemiyetleri teşkili suretiyle hakkıyla çalıştıklarını büyük bir iftihar ve şükranla gördüm. İşte bu ahval ve şartlar içinde asker olarak bağlı çalışmaktan ziyade sinei millette vatandaşlarımla beraber milletin bir ferdi olarak memleketimin saadet ve bağımsızlığına hizmet etmeyi, şeref ve haysiyeti için ölünceye kadar çalışmayı daha faydalı görerek âşığı olduğum askerlikten istifa ettim. Bittabi bu vatani mesaide zatıâlileri gibi pek kıymettar vatandaşlarımın yardım edeceklerine ve ortak olacaklarına tam itimadım vardır.

Arz ettiğim birçok müdafaa cemiyetlerinin iştirakiyle milleti birleştirmek ve hayatımıza kastetmek isteyen düşmanlarımıza karşı kuvvetli bulundurmak maksadıyla Erzurum'da bir kongre toplanmıştır. Müzakereleri ve kararları hakkında Celâl Bey biraderimiz tafsilat vereceğinden, bu hususta sözü uzatmayı lüzumsuz görüyorum. Ancak şu kadarını arz edeyim, hakkıyla milletimizin bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü yolunda hasıl olan ittifakı hariç ve dahile karşı temsil maksadıyla Kongre'ce bir Heyeti Temsiliye seçildi ve kabul edildi. Zatıâliniz de Kongre'nin oybirliğiyle bu Heyeti Temsiliye üyeliğine seçildiniz. Senaverleri[15] de bunlar arasında bulunduğum gibi, eski Bahriye Nazırı, Hamidiye kahramanı Rauf Beyefendi biraderimiz de beraberdir. Vatanımızın kurtuluşu ve saadeti için el ele vererek çalışılacak bir zemin ve zaman hasıl olduğundan dolayı cidden pek büyük memnuniyet hissetmekteyim. Celâl Bey biraderimizin zatıâlinize getireceği nizamname icabınca tarafı âlilerinden teşkilata hız verilerek hiçbir tarafın ve kimsenin müdahale ve engellemesine müsaade buyurulmamasını ve mukaddes milli maksadın temini yolunda destek olacağını ümit ve kabul etmekte olduğum mülki ve askeri hükümetin muhalif hareketleri görüldüğü takdirde milletin irade ve hâkimiyetinin gösterilmesi lazım geleceğini zatıâlilerinden ayrıca arz ve rica ederim.

Burada olduğu gibi aynı maksatla Sıvas'ta da bütün milletin temsilcilerinden meydana gelen genel bir kongre toplanmak üzeredir. Senakârınız[16] da birkaç güne kadar sırf bunun için Sıvas'a hareket edeceğim. Kongre'nin sonunda tekrar Erzurum'a döneceğimden, Erzurum'da zatıâlinizle müşerref olurum. Bunun için münasip vakitte zatıâlilerine telgrafla malumat vererek mutlaka teşrifinizi rica edeceğim. Oradaki işlerinizin zatıâlinizin burada uzun müddet kalmanıza mâni olacağını biliyorsam da, milletin bizlerden beklediği hizmetin ehemmiyet ve ulviyeti karşısında kısmen feda edileceğinden de eminim. Her halde bir defa görüştükten sonra bu hususun da bir hal çaresini düşünür,

15 Senaver: Metheden, öven. Burada "sizi metheden, öven ben" anlamında. (Y.N.)
16 Senakâr: Metheden, öven. Burada "sizi metheden, öven ben" anlamında. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

buluruz. Cenabı Vahibülâmâl Hazretleri'nden[17] vatan ve milletimiz için hayırlı akıbetler niyaz eder ve sizlerin gözlerinizden öperim.[18]

10 Ağustos 1919

(*ATABE,* c.3, s.257-258; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.52-54, Vesika: 47)

Bitlis'te Küfrevizade Şeyh Abdülbaki Efendi'ye

Faziletlû Efendim,

Zatı fazılanelerinin[19] Bitlis'te olduğunuzu tahmin ediyordum. Bu defa aldığım malumat üzerine bu husus teyit olundu. Yüce hilafet ve saltanat makamının, vatan ve milletimizin içinde bulunduğu müşkül vaziyet malumu arifaneleridir. Senaverleri[20] milletimizin bugünkü felaketin içinden çıkacağı güne kadar milletle beraber ve milletin içinde çalışmaya varlığını hasretmekten başka hamiyet şiarı olamayacağı kanaatiyle derhal askerlikten istifa ettim. Çünkü resmi makam ve sıfatım buna mâni oluyordu.

Bugün için yegâne kurtuluş çaresi, milletin birliğini bütün cihana göstermek ve haklarımızı ve mukaddesatımızı milletin göstereceği kudretle kurtarmaktır.

Erzurum Kongresi'nce kararlaştırılan esasları takdim ediyorum. O havalice icabına girişilerek düşmanlarımızın her türlü zararlı telkinlerine set çekmeleri herkesçe bilinen hamiyet ve vatanperverliklerinden beklenir. Hürmet ve muhabbet arz eylerim, Efendim Hazretleri.

13 Ağustos 1919

(*ATABE,* c.3, s.264; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.54, Vesika: 48)

17 "Emelleri gerçekleştiren yüce Allah'tan" anlamında. (Y.N.)

18 Mustafa Kemal Paşa *Nutuk*'ta mektuba şu açıklamayla yer veriyor:

"Efendiler, Diyarbekir ve Bitlis havalisinde, kamuoyunu aydınlatmak maksadıyla, oralarda ordu kumandanı olarak bulunduğum sıralarda kısmen şahsen tanıdığım birtakım reislere özel mektuplar yazdım ve Van, Bayazıt civarlarında bulunan bazı aşiret reisleriyle de temas ve irtibatlar temin ettim *(Vesika: 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53)*."

Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.83. (Y.N.)

19 "Faziletli zatınızın" anlamında. (Y.N.)

20 Senaver: Metheden, öven. Burada "sizi metheden, öven ben" anlamında. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Şirnaklı Abdürrahman, Dirşulu Ömer, Muşarlı Resul Ağalara

Vatanperver Efendim,

Zatıâlinizin yüce hilafet ve saltanat makamına olan bağlılıkları ve mukaddes vatanımızın Ermeni ayakları altında çiğnenmesine katiyen razı olamayacakları herkesçe bilinmektedir. Bugüne kadar göstermiş olduğunuz fazilet eserlerini yakından bildiğim için zatıâlinizi vatan ve millet için çalışmak hususunda hayatını hasreden vatanperverlerin başında göreceğimden eminim. Erzurum Kongresi'nce tanzim olunan beyanname ve nizamnamelerden lüzumu kadarını takdim ediyorum. Teşkilatın o havalice sürat ve kolaylıkla tatbiki ve zararlı düşman telkinlerine katiyen mâni olmak hususlarında bilinen hamiyet ve gayretlerinin eserlerini tam bir inançla bekler ve gözlerinizden öperim, Efendim.

13 Ağustos 1919

(*ATABE,* c.3, s.265; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.54-55, Vesika: 49)

Eski Bitlis Mebusu Sadullah Efendi'ye

Muhterem Efendim,

Yüce hilafet ve saltanat makamının uğradığı baskı, vatan ve milletimizin düşmanlarımız tarafından mahkûm edilmek istenildiği elim akıbet malumu âlileridir. Bütün bu tecavüzlere karşı koyabilmek için yegâne çarenin, milletimizin, hakların ve mukaddesatın müdafaası için yekvücut olarak kudret göstermesi olduğu takdir buyurulur.

Doğu Anadolu'nun her tarafında aynı elem neticesi olarak teşekkül etmiş bulunan cemiyetlerin Erzurum Kongresi'nde elhamdülillah birleşmesi maksadın temini için elde bir teminat olmuştur.

Milli birliğimizin dahil ve harice karşı temsili için kabul edilen Heyeti Temsiliye'ye zatıâlileri oybirliğiyle seçildiniz. Bu suretle vatan ve milletimiz için birlikte çalışacağımızdan dolayı pek bahtiyarım.

Kongre'ce tanzim olunan beyanname ve nizamnamelerden kâfi miktar takdim edilmiştir. O havalide teşkilatın takviyesini ve şekillenmesini temin buyurduktan sonra Erzurum'u teşrifleri şiddetle beklenir.

Bendeniz, Heyeti Temsiliye'mizde bulunan eski Bahriye Nazırı Rauf Beyefendi'yle Sıvas'ta toplanmak üzere bulunan kongreye gideceğimizden, dönüşümüze kadar Raif Efendi yalnız kalıyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Teşrifleri kendileri için pek büyük teselli vesilesi olacaktır. Cümleten gözlerinizden öperiz, Efendim.

13 Ağustos 1919

(*ATABE,* c.3, s.266; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.55, Vesika: 50)

Şeyh Mahmut Efendi'ye

Faziletlû Efendim,

Yüce hilafet makamına ve Osmanlı saltanatına olan hakiki bağlılıkları ve aziz vatanımız hakkındaki kati alakaları herkesçe bilinmektedir. Harbi Umumi'nin makûs neticesi düşmanlarımıza çok fırsatlar bahşeylediğinden, Mütareke'den beri devlet, millet ve vatanımız hakkında reva görülen tecavüz ve zulümler tahammül ve kabul edilemez dereceye ulaşmıştır. Hilafet ve saltanatın yok olmasına ve vatanımızın Ermeni ayakları altında çiğnenmesine ve milletimizin Ermenilere esir olmasına rıza gösterecek hiçbir Müslüman tasavvur edilemez. Düşmanlarımızın her taraftaki teşebbüsleri hep vatanın parçalanması ve milletimizin esir olması gayelerine yöneliktir. Milletten kuvvet alamayan ve esir vaziyetinde bulunan merkezi hükümet aczden başka bir şey gösterememektedir.

Milletin yekvücut olarak kuvvet ve kudretini cihana göstermesinden başka kurtuluş çaresi ve medet noktası kalmamıştır. Bu sebeple senaverleri[21] resmi makam ve sıfatımın mâni olduğunu gördüğümden, derhal askerlik mesleğinden istifa ederek vatan ve milletimizin tam kurtuluşuna kadar milletle beraber ve milletin içinde çalışmaya karar verdim. Zatıâlileri gibi fedakâr, vatanperver dindaşlarımın benimle beraber çalışacağınıza eminim. Bu defa Erzurum Kongresi'nce kararlaştırılan beyanname ve nizamnamelerden takdim ediyorum. O havalice teşkilatın genişletilmesi ve takviyesi hususunda kuvvet sarf olunmasını rica ederim. Yakında Sıvas'ta toplanacak olan genel bir kongreyle de daha faydalı ve kati neticeler elde edileceği şüphesizdir. O havalide İngilizlerin aldatıcı telkinlerinin önüne geçilmesi pek ziyade lazımdır. Cenabı Hak cümlemize muvaffakiyetler ihsan buyursun. Gözlerinizden öperim, Efendim.

13 Ağustos 1919

(*ATABE,* c.3, s.267; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.56, Vesika: 51)

21 Senaver: Metheden, öven. Burada "sizi metheden, öven ben" anlamında. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Nurşinli Büyük Şeyhlerden Şeyh Ziyaeddin Efendi'ye

Faziletlû Efendim,

Zatı fazılanelerinizin[22] Harbi Umumi boyunca Osmanlı ordusuna yapmış olduğunuz güzide hizmetleri ve yüce hilafet ve saltanat makamına göstermiş olduğunuz kalpten bağlılığı yakından biliyorum. Bu sebeple zatıâlinize kalben pek büyük hürmetim vardır.

Bugün hilafet makamının, Osmanlı saltanatının ve mukaddes vatanımızın düşmanlarımız tarafından nasıl rencide edilmekte ve Doğu vilayetlerimizin Ermenilere hediye edilmesinde ısrar olunmakta olduğu malumu ârifaneleridir. Millete dayanmayan İstanbul'daki merkezi hükümetin bütün bu düşman tecavüzleri karşısında âciz ve naçiz kalarak millet ve memleketin haklarını müdafaa edememekte olduğu tahakkuk etmiştir. Bu sebeple milletimizin mevcudiyetini ve birliğini bütün cihana göstermek ve haklarımızın indi ve şahsi kararlarla imhasına müsaade edemeyeceğimizi anlatmak maksadıyla senaverleri resmi makam ve sıfatımı bırakarak milletin içinde ve milletle beraber çalışmaktan başka çare göremedim ve derhal askerlikten istifa ettim.

Elim vakalar tesiriyle her tarafta teşekkül eden milli ve vatani cemiyetlerin delegelerinden meydana gelmek üzere Erzurum'da toplanan bir kongreyle "Şarkî Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti" teşekkül etti ve milli birliğimizi dahil ve harice karşı temsil eylemek üzere bir Heyeti Temsiliye kabul edildi. Bu hususa dair bir beyanname ve nizamnamelerden yüce zatınıza takdim ediyorum. Zatı fazılaneleri cemiyetimizin en muhterem üyelerinden bulunduğunuzdan, mukaddes maksadın elde edilmesi için herkesçe bilinen emek ve gayretlerinin teşkilatımızın o havalice hızla meydana getirilmesine ve zararlı düşman telkinlerinin giderilmesine sarf olunacağına eminim. Birkaç güne kadar Batı Anadolu ve Rumeli'nin bütün vilayetlerinden gelmekte olan delegelerle de genel bir kongre Sıvas'ta toplanacaktır. Cenabı Hakk'ın yardım ve inayeti ve Peygamberi zişanımızın[23] feyiz ve şefaatiyle bütün milletimizin bir noktada birlik olduğunu ve haklarını muhafaza ve müdafaaya kadir bulunduğunu cihana göstereceğiz.

Yakında Meclisi Mebusan'ımızı açtırmak ve millete dayanan kuvvetli bir hükümeti iktidar mevkiine geçirerek vatanın selametini temin eylemek nasip olacaktır.

22 "Faziletli zatınızın" anlamında. (Y.N.)

23 "Şanlı Peygamberimizin" anlamında. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Muhabbet ve hürmetlerimin kabulünü rica ve o havalideki bütün vatandaşlarıma selamlar ithaf eylerim, Efendim Hazretleri.

13 Ağustos 1919

(*ATABE,* c.3, s.268-269; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.57-58, Vesika: 52)

Garzan'da Reislerden Cemil Çeto Bey'e

Efendim,

O havaliden gelen zevattan aldığım malumattan zatıâlinizin yüce hilafet makamına ve sonsuza kadar yaşayacak devletimize olan sağlam ve hakiki bağlarınızın belirtilerinden olmak üzere aziz vatanımızın düşman emellerine karşı korunması hususunda göstermekte olduğunuz gayret ve fedakârlığı öğreniyorum. Bundan dolayı pek ziyade memnun ve müteşekkirim.

Erzurum'a gelmeden evvel vuku bulan telgraf haberleşmelerimizde ilk fırsatta oralara gelmek arzusunda bulunduğumu bildirmiştim. Fakat ahval ve hadiseler şimdiye kadar buna müsaade etmedi.

İşitmiş olduğunuz ve olacağınız üzere Mütareke'den sonra İtilaf devletleri devlet ve milletimizin haklarına asla riayet etmeyip memleketimizi parçalamak ve Doğu vilayetlerini Ermenilere vermek, batı vilayetlerimizden İzmir gibi en mamur yerleri Rumlara hediye etmek, Karadeniz sahillerinde bir Pontus Rum hükümeti teşkil etmek gayelerine düştüler. Bir taraftan da İngilizler Diyarbekir ve havalisi halkını aldatarak türlü türlü şekiller vermeye kalkıştılar. 3. Ordu Müfettişliğim esnasında, düşmanların bu haince kasıtlarına engel olmaya karar verdim. Ve bunun için icap eden teşebbüslere giriştim. İstanbul'da esir vaziyetinde bulunan merkezi hükümetin bazı ricali, milletten kuvvet almakta kayıtsız davrandıklarından, yabancılar gözünde hükümsüz kaldılar. Benim milli ve vatani meşguliyetlerimden bittabi düşmanlarımız memnun olmadılar. Beni Anadolu'dan İstanbul'a davet etmek istediler. Ben ise nihayete kadar milletle beraber ve sinei millette çalışmaya karar verdiğimden derhal askerlikten istifa ettim.

Malumu âlinizdir ki, Anadolu ve Rumeli'nin tekmil vilayetlerinde Müdafaai Hukuk cemiyetleri teşekkül etmiştir. Doğu Anadolu vilayetleri ve bağımsız livaları delegelerinden meydana gelmek üzere Erzurum'da bir kongre toplandı. Bu sayede tekmil Doğu Anadolu halkı birleşti. Dahili ve harici siyasetini tespit eden esaslı kararlar aldı ve bir de teşkilat nizamnamesi yaptı. Bunlardan zatıâlinize takdim ediyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Birkaç güne kadar tekmil Batı Anadolu ve Rumeli vilayetleri delegelerinden meydana gelmek üzere Sıvas'ta genel bir kongre toplanacaktır. Bu suretle de bütün millet yekvücut olarak haklarını müdafaa edecek hale gelecektir. Milleti birleşmiş bir halde gerek dahile ve gerek harice karşı temsil eylemek üzere bir Heyeti Temsiliye seçilmiş ve kabul edilmiştir ki, ben de bu heyette dahilim. İnşallah yakında Meclisi Mebusan toplanacak ve her türlü millet ve memleket haklarını müdafaaya kâfi kuvvetli bir hükümet iktidar mevkiine geçecektir. Milletin gösterdiği bu birlik ve kudret sayesinde tekmil yabancı devletleri, İngilizler, Amerikalılar, Fransızlar, İtalyanlar kısacası hepsi vatan ve milletimize hürmet etmeye başladılar. İnşallah netice mesut olacaktır.

Doğu Anadolu'daki cemiyetlerin birleşmesinden hasıl olan "Müdafaai Hukuk Cemiyeti"nin kati mesaisiyle devletimizin bağımsızlığını ve vatanımızın bütünlüğünü kurtaracağına hiç şüphe etmiyorum. Zatıâliniz cemiyetimizin en mühim üyelerindensiniz. Emek ve gayretinizle o havalide az zamanda teşkilatın takdim ettiğim nizamname hükümlerine uygun olarak vücuda getirileceğine ve İngilizlerin milletimizi parçalamaya ve vatanımızı Ermeni ayakları altında çiğnetmeye yönelik olan entrikalarına meydan verilmeyeceğine eminim.

Sıvas Kongresi'nde bulunmak üzere geçici olarak Sıvas'a gideceğim. Ondan sonra tekrar Erzurum'a geleceğim. Gözlerinizden öper, orada bütün vatandaşlarımıza mahsus selamlar eylerim, Efendim.

13 Ağustos 1919

(*ATABE*, c.3, s.270-271; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar*, s.58-59, Vesika: 53)

Türk ve Kürtlerin Yurdu

Dersaadet'teki muhtelif fırkaların Amerika heyetine verilmek üzere aldıkları kararlar burada Heyeti Temsiliye'mizce son derece üzüntü ve esef verici görüldü. Çünkü birinci maddede Ermenistan'a Doğu vilayetlerinden arazi terki söz konusu olmaktadır. Halbuki ezici çoğunluğu Türk ve Kürt olan bu vilayetlerden bir karış toprağın bile Ermeniler hesabına kaydının bugün için fiilen mümkün olamayacağı şöyle dursun, unsurlar arasındaki nefret ve intikam hissinin dehşet ve şiddeti Osmanlı Ermenilerinin dönmeleri halinde bile vilayetler dahilinde yoğun olarak iskânlarını tehlikeli göstermektedir. Dolayısıyla suç işlememiş Osmanlı Ermenilerine yapılacak azami müsaade, adil ve eşit şartlar dairesinde vatanlarına dönmelerine rızadan başka bir şey olamayacaktır. Üçüncü maddede Erzincan ve Sıvas arasında yoğun bir Ermenilik tahayyülü ilimsizlik ve

Levent Şahverdi Arşivi

vukufsuzluktan başka bir şey değildir. Harpten evvel bile buralarda oturanlar, büyük kısmı Türk ve küçük kısmı Zaza denilen Kürtlerden ve pek az da Ermeniden ibaret idi. Bugün ise mevcudiyetinden bahsedilecek miktarda Ermeni yoktur. Dolayısıyla bu gibi cemiyetler salahiyetlerini takdir eylemeli ve bir iş yapmak isterlerse hiç olmazsa Harbiye ve Hariciye Nezaretleri'nin barış hazırlıkları arasında yaptıkları resmi istatistik ve grafiklere olsun müracaat zahmetinden kaçınmamalıdır. İşbu telgrafın aynen İstanbul'a gönderilmesini rica ederiz.[24]

21 Ağustos 1919

12. ve 20. Kolordu Kumandanlıklarına

(*ATABE*, c.3, s.288; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.98-99)

---

24 Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafı 12. Kolordu Kumandanı Salâhattin'in şu telgrafına cevaben yazılmıştır:

"Mustafa Kemal Paşa'ya mahsustur: Dersaadet'teki muhtelif fırkaların birleşerek Amerika heyetine verilmek üzere aldıkları kararlar aşağıda arz olunur:

1) Ermenistan için Türkiye'nin doğu sınırı üzerinde Ermenilerin işine yarayacak bir arazi parçası terk etmeye Doğu vilayetlerinin Türkleri ve orada işbaşında bulunan büyükleri, gelecekte refahını ve serbest gelişmesini düşünerek razı olabilecekleri fikrinde oldukları, yalnız bu fikirlerini oradaki Kürtlerle işbirliği yapmış olmak ve Kürtlerin de Ermenilere arazi terki fikrine katiyen meyilli olmamak dolayısıyla ifadeye taraftar olmadıklarını ve hatta ifade etseler bile orada Türk çoğunluğunun aşağıdaki şartlar kendilerine temin edilmedikçe bu fikirde Kürtlerden ayrılmayacağını zannettiklerini; şöyle ki, evvelen, Türk ve Kürt çoğunluğu ve aralarındaki diğer azınlıkların oturduğu arazinin bütünlüğü; ikinci olarak, Türk tam bağımsızlığı temin edilmek ve fiilen teyit olunması; dördüncü olarak, Türkiye'nin asri ilerlemelere mazhar olabilmesi için serbestçe gelişmesine mâni olan kayıtların kaldırılmasıyla Wilson Prensipleri'nde vaat edildiği üzere bağımsızlık ve haklarından en emin bir tarzda istifadesine imkân bahş olunması; beşinci olarak, bu hususlarda ve Türklerin ilerlemesinin hızlandırılmasında Amerika'nın bize müzaheretini Cemiyeti Akvam'a karşı taahhüt etmesi.

2) Tahliye edilecek araziden çıkarılacak olan Türk ve Kürtlerin yeni nakledileceği arazide derhal iskânı ve derhal arazilerinden istifadelerini temin etmesi için Amerika'nın yardım etmesi.

3) O civarda ve bilhassa Erzincan ve Sıvas arasında yoğun olan Ermenilerin de yeni Ermenistan sınırı dahiline nakillerinin temini.

4) Ermenistan nam ve hesabına olarak vaki olmasını muhtemel gördüğümüz arazi terki keyfiyeti bağımsız bir Ermenistan namına değil, ancak büyük ve medeni bir devletin mandası altında gelişecek asri bir devlet namına olacaktır. Çünkü bugünkü Ermenistan'a arazi terk etmek Türkiye'nin başına ikinci bir Makedonya yapmak demek olduğu gibi, Kafkasya için de bir etken teşkil etmek demektir.

5) Bütün bunlar münakaşa edilebilir bir 'teklif' mahiyetindedir. Bunların kati mahiyet kazanması ancak memleketteki heyetlerle temas etmek mümkün olursa, oraya Amerika heyetinden bir zatın gönderilmesi elzemdir.

6) Ve en nihayet meselenin kanuni ve meşru şekle sokulması için Osmanlı Milli Meclisi'ne bırakılması tabiidir."

Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.97-98. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Heyeti Temsiliye'nin Bileşimi

Erzurum Kongresi, nizamname icabınca bir Heyeti Temsiliye teşkil etmişti.

Cemiyetler Kanunu'na göre ilmühaber verilmesi dolayısıyla Erzurum Vilayeti makamına verilen 24 Ağustos 1919 tarihli beyannamede, Heyeti Temsiliye üyelerinin isim ve hüviyetleri şu suretle yer almaktaydı:

Mustafa Kemal Paşa	Eski 3. Ordu Müfettişi, askerlikten istifa etmiş
Rauf Bey	Eski Bahriye Nazırı
Raif Efendi	Eski Erzurum Mebusu
İzzet Bey	Eski Trabzon Mebusu
Servet Bey	Eski Trabzon Mebusu
Şeyh Fevzi Efendi	Erzincan'da Nakşî Şeyhi
Bekir Sami Bey	Eski Beyrut Valisi
Sadullah Efendi	Eski Bitlis Mebusu
Hacı Musa Bey	Mutki Aşiret Reisi

(Vesika: 41)[25]

Ağustos 1919

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.73-74)

---

25 Gazi Mustafa Kemal, Heyeti Temsiliye'nin bileşimi hakkında *Nutuk*'ta şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Efendiler, yeri gelmişken şunu arz edeyim ki, bu zevat hiçbir vakit bir araya gelip birlikte çalışmış değillerdir. Bunlardan İzzet, Servet ve Hacı Musa Beyler ve Sadullah Efendi hiç gelmemişlerdir. Raif ve Şeyh Fevzi Efendiler, Sıvas Kongresi'ne iştirak etmişler ve onu müteakip biri Erzurum'a, diğeri Erzincan'a dönerek bir daha iltihak eylememişlerdir. Rauf Bey ve Sıvas Kongresi'nde iltihak eden Bekir Sami Bey İstanbul'da Meclisi Mebusan'a gidinceye kadar beraber bulunmuşlardır.

Efendiler, hatıra olarak küçük bir noktaya da işaret etmek isterim. Benim, bu Erzurum Kongresi'ne üye olarak girip girmemekliğim düşünülmeye değer görülmüş olduğu gibi, Kongre'ye dahil olduktan sonra da, reis olup olmamaklığım üzerinde, tereddüt gösterenler bulunmuştur. [...]

Efendiler, tarih, itiraz edilemez bir surette ispat etmiştir ki, büyük meselelerde muvaffakiyet için kabiliyet ve kudreti sarsılmaz bir reisin varlığı elzemdir. Bütün devlet ricalinin ümitsizlik ve acz içinde... bütün milletin başsız olarak karanlıklar içinde kaldığı bir sırada, her vatanperverim diyen bin bir çeşit zatın, bin bir hareket şekli ve görüş ortaya koyduğu hengâmelerde, istişarelerle, birçok hatırlara ve nüfuzlara mahkûmiyet lüzumuna kanaatle, salim ve esaslı ve bilhassa şiddetle yürümek ve en nihayet çok müşkül olan hedefe ulaşmak mümkün müdür? Tarihte, bu tarzda mazhariyete nail olmuş bir toplum gösterilebilir mi? İkincisi efendiler; millet, memleket, siyaset ve ordu idareleriyle hiçbir alaka ve münasebetleri ve bu hususta liyakatleri görülmemiş ve tecrübe edilmemiş gelişigüzel zevattan, mesela Erzincanlı bir Nakşî şeyhi ve Mutkili bir aşiret reisi gibi zavallılardan da teşkili ihtimalden hariç olmayan herhangi bir heyeti temsiliyeye, söz konusu olan vaziyet ve vazife bırakılabilir miydi? Ve bırakıldığı takdirde 'memleket ve milleti kurtaracağız' dediğimiz zaman, milleti ve kendimizi aldatmış olmak gibi bir hata işlemeyecek miydik? Bu mahiyette bir heyete perde arkasından yardım edilebileceği söz konusu olsa da, bu tarz, güvenilir kabul edilebilir miydi?"

Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.74, 76. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Dersim Kürtlerinin Erzincan Boğazı'nı Tuttukları Haberi

Amasya'dan Erzurum'a gelirken, Sıvas'ta küçük bir hikâyeye zemin olan vaka hatırlarınızdadır. Gariptir ki, Erzurum'dan Sıvas'a giderken de buna benzer küçük bir vaziyete temas ettik.

Erzincan'dan batıya hareket ettiğimiz günün sabahı, Erzincan Boğazı girişine gelir gelmez, bazı jandarma neferlerinin ve subaylarının, heyecanlı ve telaşlı bir tarzda otomobillerimizi durdurduklarını gördük.

Vaziyeti izah ettiler: "Dersim Kürtleri boğazı tutmuşlardır. Tehlike var. Geçilemez."

Bir subay, merkeze kuvvet gönderilmesini yazmış. O kuvvet gelince, tertibat alacak, hücum edecek, bu eşkıyayı püskürtecek ve yolu açacak imiş...

Pekiyi ama, bu eşkıyanın kuvveti nedir, neresini nasıl tutmuş, ne kadar kuvvet ve ne vakit gelecek?!

Bu muammalar halledilinceye kadar, geri, Erzincan'a dönmek ve kim bilir ne kadar günler beklemek lazım! Bizim ise, işimiz pek acele idi. Ben, Erzurum ile Sıvas arasındaki mesafeyi alışılmış zamanda kat edip tayin olunan günde Sıvas'ta bulunamazsam, şurada veya burada şu veya bu sebeple korktuğum ve durduğum Sıvas'ta ve her tarafta duyulursa panik başlayabilir, işler altüst olabilirdi.

O halde karar? Tehlikeyi göze alıp yola devam etmek. Başka çaremiz de yok idi. Yalnız ufak bir tertip almayı uygun buldum.

Hafif mitralyözlerle donanmış bulunan fedakâr arkadaşlarımızdan birkaçını -şu anda bir alay kumandanı olan Osman Bey, ki Tufan Bey namıyla tanınmıştır, bunların başında idi- bir otomobille kendi otomobilimizin önüne düşürdük. Sağdan soldan gelecek, uzak mesafedeki ateşlere ehemmiyet verilmeyerek, otomobiller seri hareketle şose üzerinde ileri yürümeye devam edecekler. Vurulan, ölen olursa onlarla meşgul olunmayacak... Tam şose üzerinde ve yakınında, şoseyi kapayan eşkıyaya temas edilirse, hep otomobillerden atlayacağız ve bunlara hücum ederek yolu açacağız ve kalanlar tekrar kullanılabilir otomobillere binerek süratle ileri uzaklaşarak yola devam edecekler... İşte verilen emir de bu idi...

Bu tertip ve hareket tarzını makul ve emniyetli görmeyenler bulunabilir. Gerçi bu tarihlerde Elâziz Valisi Ali Galip Bey'in Dersim'de dolaştığı ve bazı aldatmalara ve tertiplere çalıştığı malum idiyse de, izah edeyim ki, ben, evvela, hakikaten boğazın tutulduğuna kani olmadım. Bunu, merkezi hükümetin yandaşı olabileceğini tahmin ettiğim bazı kimseler tarafından, sırf beni durdurmaya mecbur etmek için uydurulmuş bir plan kabul ettim. İkincisi, Dersim

Levent Şahverdi Arşivi

Kürtleri boğazı tutmuşlarsa, bunların alabilecekleri tertibatın, uzak tepelerden yola ateş etmekten ibaret kalması, bence, çok muhtemel idi.

Kısacası, yürüdük, boğazı geçtik ve 2 Eylül 1919 günü Sıvas'a ulaştık. Ahalinin şehrin çok uzaklarından başlayan büyük ve parlak tezahüratıyla karşılandık.

29 Ağustos 1919

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.84-85)

Vali Ali Galip, İngiliz Binbaşısı Noel ve Kâmran, Celâdet ve Ekrem Beylerin Tutuklanarak Sıvas'a Gönderilmeleri Hakkında Malatya'da 12. Süvari Alayı Kumandanı Cemal Bey'e Emir

Malatya'da 12. Süvari Alayı Kumandanı Cemal Bey'le 7/8 Eylül 1919 gecesi makine başında vuku bulan haberleşmedir. (Haberleşmeye başlamadan evvel hüviyetini anlatması hakkında sorulan soru üzerine şu malumatı verdi: 311 [1896] nihayetinde subay çıkmış. Kafkas ve Suriye cephelerinde, 2. Süvari Fırkası'nda, Aşiret İhtiyat Fırkası Mürettep Süvari Alayı Kumandanlığında ve İran'da 2. Süvari Alayı Kumandanlığında bulunmuş. İstanbullu imiş.)

Soru: Haberleşmemizin hiçbir noktasının hiçbir kimseye söylenmeyeceğine dair yanınızdaki telgraf müdür ve memuruna yemin ettirmenizi rica ederim. Haberleşmeye devam edeceğiz.

Cevap: Yemin ettiler. Kimse kalmadı. Yalnızız efendim.

Soru: Oraya bir İngiliz Binbaşısı gelmiş; ismini, yanında kimler olduğunu bildiriniz?

Cevap: Vesikasında, Cobertin Noel'dir. Refakatindekiler Bedirhanzade Kâmran ve Celâdet Beylerle Diyarbekirli Cemil Paşazade Ekrem Bey ve Diyarbekirli Hilmi Efendi ve birtakım Kürtlerden ibarettir.

Soru: Kürtler dediğinizin miktarı nedir ve o Binbaşı cinsinden ne kadar kuvvet vardır?

Cevap: 15-20 kişi kadar vardır. Bir çavuş, bir neferi var. Başka yok efendim.

Soru: 5/6 gecesi Elâziz Valisi otomobille oraya gitmiştir. Orada mıdır ve onlarla temasta mıdır?

Cevap: Buraya gelmiştir. Noel'le görüşmüştür. Bugün de iadei ziyaret olmak üzere Noel, Vali'nin misafir bulunduğu Fabrikatör Mehmet Efendi'nin hanesine gidecektir. Diğerleriyle görüşüp görüşmediğini bilemiyorum.

Soru: Alayınızın el altında mevcudu nedir?

Cevap: Alayın bölükleri dağınıktır. Burada ancak bir kadro bölüğü vardır. Onun da bir kısım atları takibattadır.

Soru: Şimdi, bu anda eliniz altında kaç silahlı nefer vardır?

Cevap: 15-20 çıkarılabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Soru: Vali Galip Bey'i ve İngiliz Binbaşısı'nı ve Kâmran, Celâdet ve Ekrem Beylerin hepsinin tedbirlice tertiple bu gece tutuklanarak Sıvas'a gönderilmeleri elzemdir. Vaziyetiniz bunu yapmaya müsait midir? Size buradan ve Harput'tan yardım yetiştirilecektir.

Cevap: Vali'yi de beraber mi?

Soru: Bilhassa, evet!

Cevap: Arz ettiğim üzere, vaziyet ve kuvvetim buna müsait değildir. Kâmran, Celâdet ve Ekrem Beylerin tutuklanmaları hakkında 13. Kolordu Kumandanı'yla haberleşme cereyan etti. Neticesinde, şimdilik tutuklanmaları vaziyetin nezaketi hasebiyle uygun olamayacağı hakkında emir de gelmiştir.

Soru: Kendilerine hissettirmeksizin sıkı gözetim altında bulundurunuz. Her hareketlerinden bize malumat veriniz. Kolordu Kumandanı'ndan emir gelecektir. Bir tarafa hareket ederlerse, hareket istikametleri ve otomobille mi hareket ettikleri bildirilmelidir. Bu zevat arasında Vali Bey de dahil. İlyas Bey'le aranızda şifre var mıdır?

Cevap: Vali Bey Elâziz'den Amerika otomobiliyle gelmiştir. Diğerlerinin otomobili yoktur. Hepsi atlı olarak gelmiştir. İlyas Bey'le şifremiz vardır.

Soru: Teşekkür ederim. İncelemelerinizin neticesini her an bekleriz efendim. Bizimle haberleşmek için lazım gelen şifre size bildirilecektir.

Cevap: Her an emri âlinize amade ve layık olmadığım teşekkürlerin minnettarıyım. Gönderilecek şifrenizi beklediğimi arz eylerim.

Şifre 8 Eylül 1919

Malatya'da 12. Süvari Alayı Kumandanı Cemal Bey'e

Malum zevat hâlâ orada mıdır ve bunlar hakkındaki gözetim tertibatınız ne dereceye kadar emindir.

Öğle ve akşam olmak üzere günde iki defa malumat vermeniz rica olunur. Mustafa Kemal[26]

7/8 Eylül 1919

(*ATABE*, c.3, s.367-368; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar*, s.66-67, Vesika: 59)

26 Gazi Mustafa Kemal *Nutuk*'ta Ali Galip olayı hakkında şunları kaydetmektedir:

"Şimdi efendiler, mücadele tarihimizde mühim bir vaka teşkil eden Ali Galip meselesi hakkında müsaade buyurursanız biraz tafsilat vereyim:

Efendiler, daha Temmuz başında, Erzurum'da bulunduğum zaman, Celâdet ve Kâmran Âli isminde iki şahsın yabancılar tarafından külliyetli parayla Dersaadet'ten Kürdistan'a gönderileceği, bunların aldatmalara ve aleyhte tahriklere memur oldukları ve bir iki gün

Levent Şahverdi Arşivi

zarfında hareket etmiş veyahut edecekleri haber alındı. Bu haber üzerine, bunların, dağdağasız gözetlenmeleri ve yakalanmaları lüzumunu 3 Temmuz tarihinde Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanı'na ve ayrıca Erkânıharbiye Reisi olan Halit Bey'e ve Canik Mutasarrıfı'na bildirdim. 20 Ağustos'ta 13. Kolordu Kumandanı'na verdiğim emirde, söz konusu insanların İstanbul'dan hareket eylediklerinin bildirildiğini ve alınacak tedbirler arasında bilhassa Mardin istasyonunda sıkı bir denetim tesisinin uygun olacağını yazdım.

Sivas Kongresi'nin ikinci günü, yani 6 Eylül tarihinde, 'Bedirhani ailesinden Celâdet ve Kâmran ile Diyarbekirli Cemil Paşazade Ekrem namlarında üç şahsın, refakatlerinde vaktiyle Diyarbekir vilayetinde aleyhimizde propaganda yapan bir yabancı subayı bulunduğu halde, silahlı Kürtler muhafazasında olarak Elbistan ve Arga üzerinden Malatya'ya geldikleri ve Mutasarrıf, Belediye Reisi taraflarından karşılandıkları 13. Kolordu'nun bildiriminden anlaşılıyor.' 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'nın 3. Kolordu Kumandanlığı'na buna dair gönderdiği 6 Eylül 1919 tarih ve 529 numaralı şifresinde verilen malumatta 'yabancı subayının, Türk, Kürt ve Ermeni nüfusunu incelemek üzere merkezi hükümetin müsaadesiyle dolaştığını söyledikleri; Malatya'da bulunan süvari alayı, mevcudu az olduğundan bunları tutuklamaya cesaret edemediği; bununla beraber, bunların derhal tutuklanması için İstanbul'a müracaat edildiği, 13. Kolordu'dan bildirilmiştir. Bu adamların ne maksat ve ne vazife için nereleri gezecekleri hakkındaki malumatını Harput valisinden sordum' denilmekte idi *(Vesika: 56)*. Harput valisi, Ali Galip Bey'dir. Bu adamların ne maksatla geldikleri 3 Temmuz tarihinden beri malumumuzdur. Beş-on silahlı Kürde karşı bir süvari alayının mevcudu az görülmüş, tutuklanmasına cesaret edilememiş. Asıl hayret verici olan yön, bunların tutuklanması için İstanbul'a müracaat edilmiş olduğu haberidir!

Bu küçük ve ehemmiyetsiz gibi görünen noktaları, o zamanki vaziyeti görüşte dikkate değer anlayış ve zihniyet farklarını gösterdiği için kayıt ve işaret ediyorum.

Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanı'nın hareket tarzı şüphe uyandırıcı görüldüğünden, doğrudan doğruya bu kolordunun Erkânıharbiye Reisi'ne 3. Kolordu Kumandanı'nın imzasıyla 7 Eylül 1919 tarihinde yazılan zata mahsus şifrede, Vali Galip, Malatya Mutasarrıfı Halil ve Kâmran ve Celâdet ve Ekrem Beylerle beraber İngiliz Binbaşısı'nın mutlaka tutuklanmaları ve Sıvas'a sevk edilmeleri için, Elâziz'de bulunan 15. Alay Kumandanı İlyas Bey'in bizzat emrinde altmış kadar atlı ve katırlı askerin en geç olarak 9 Eylül'de Harput'tan Malatya'ya hareketi için -işin aciliyeti dolayısıyla- doğrudan doğruya tebligat yapıldığı bildirildi ve müfrezenin süratle hareketinin temini rica edildi. 8 Eylül'de, Sıvas'tan da bir otomobille bazı subaylar gönderileceği malumatı verildi *(Vesika: 57)*.

Diyarbekir'den, Erkânıharbiye Reisi'nin 7/8 Eylül 1919 tarihiyle bana gönderdiği şifrede:

Tutuklama hakkındaki arzuyu öğrendim. Bu konuda Kumandan Bey'in emir vereceğini hiç zannetmiyorum. Çünkü askeri hususiyetlerine tamamen vâkıfım. Tarafımdan vuku bulacak tebligatı ise, tamamen icrada tereddüt ederler. Bu konuda İstanbul'la haberleşmekteyiz. Bu hale göre icabının icrası yüksek görüşlerine bağlıdır. Şifre Kalemi'nin 357 numarasıyla arz edilmiştir.

13. Kolordu Erkânıharbiye Reisi
Halit

Levent Şahverdi Arşivi

Vatan ve Millet Aleyhine İcraata Kalkışan Ali Galip, Celâdet, Kâmuran ve Ekrem Beylerin Tutuklanmalarına Dair Heyeti Temsiliye Kararı

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa İngiliz Binbaşısı Mr. Noel ile Bedirhanî ailesinden Celâdet, Kâmuran ve Diyarbekirli Cemil Paşazade Ekrem'in Elbistan'dan Malatya'ya geldiklerini ve Harput'taki 15. Alay Kumandanı da Vali'nin bu işe önem vermediğini ve bilakis 5/6 Eylül 335 [5/6 Eylül 1919] gecesi otomobille onların yanına gittiğini 7 Eylül 335 [7 Eylül 1919] tarihiyle bildirmiştir.

Malatya'daki 12. Süvari Alayı yaveri Cemil Efendi'yle makine başında yapılan görüşmeden, Mutasarrıf'ın Vali'yle birlikte civardan Malatya'ya Kürtler davet ettiği anlaşıldı ve Harput Valisi'nin de Sıvas'a tayin edildiği yayılmış olmakla bu hadiselerin milli harekât aleyhinde olduğuna kuvvetli şüphe ortaya çıktığından Harput Valisi Ali Galip Bey'in Dahiliye Nezareti'yle olan haberleşmesinin kontrol edilmesine mecburiyet doğdu. Bu şekilde merkezi hükümetin

---

Elâziz'deki Alay Kumandanı İlyas Bey'den 13. Kolordu Kumandanı'nın emrine cevaben gelen 8 Eylül tarihli telgrafta da 'Kolordu'dan aldığım emir üzerine hareketim ertelenmiştir. Kolordu'nun oluru olmadan buradan hareket etmekliğim münasip olmayacağından, hareket emrimin Kolordu'dan tebliğine yol gösteriniz' denilmekte idi *(Vesika: 58)*.

Halit Bey'e hemen ardından verdiğim cevap aynen şu idi:

7/8 Eylül 1919

'Malum zevatın alçaklığı sabit olmuştur. Merkezi hükümet ... bu alçaklıkta müşterektir. Oradan emir beklemek, düşmana fırsat vermektir. Bu konuda tebligatımızda hiç kimseyi tereddüde sevk etmeyecek surette, derhal emir vermek, vakit geçirmemek lazımdır. Kumandanın tereddüt edeceğine ihtimal veriyorsanız, zatıâliniz tarafımızdan Elâziz ve Malatya'daki alay kumandanlarına vuku bulmuş tebligatımızın icrasını bildiriniz. Hakiki lüzum varsa, kumandayı münasip gördüğünüz fırka kumandanlarından birisi üstlensin! Ağırdan alma zamanı geçmiştir. İcraat cevabınızı bekliyoruz kardeşim.

Mustafa Kemal'

Alay Kumandanı İlyas Bey'e de, aynı tarihte bizzat şu emri verdim: 'Malum zevatın hıyaneti tahakkuk etmiştir. İstanbul'daki merkezi hükümet dahi bunların hıyanetinde müşterektir. Kolordunuz kumandanının bu hususta izin istemesi ve cevap alamaması hatıra gelmektedir. Dolayısıyla meselenin hallini ve teminini zatıâlinizden beklerim. Cevabınızı bekliyorum, Efendim. Malatya'daki icraatınızı müteakip lüzum hasıl olursa Sıvas'ta bize iltihak edersiniz. Mustafa Kemal'. Şifre haricindeki imza da 3. Kolordu Erkânıharbiye Reisi Zeki Bey'in idi.

Malatya'da bulunan 12. Süvari Alayı Kumandanı'nı da 7/8 Eylül gecesi, bizzat telgraf başına çağırmış ve görüşmekte idim. Alay Kumandanı Cemal Bey'den vaziyet ve kuvveti hakkında malumat aldım. Gelenlerin beraberlerindeki silahlı Kürtlerin '15-20 kişi kadar' olduğunu ve alayın da merkezde 'ancak o kadar kuvveti' bulunduğunu söyledi. Ben kuvveti kâfi gördüm. Hatta süvari ve topçu alayının yalnız subayları kâfi gelebilirdi. Yalnız hususi vaziyet ve haleti ruhiyeyi anlamak istiyordum.

Bunun üzerine telgraf konuşması şöyle cereyan etti:"

Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.110-113. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

de katılmasıyla vatan ve millet aleyhine icraata kalkıştıkları sabitleştiğinden 3., 15., 13. Kolordu kumandanlarının ortak tedbirleriyle İngiliz Binbaşısı hariç diğerlerinin tevkifleri Kongre heyetinin oybirliğiyle kararlaştırıldı.

Vali Ali Galip Bey'in tavsiyesi üzerine merkezi hükümetçe Dersim Mutasarrıflığına tayin edildiği anlaşılan ve Sıvas'a gelen Osman Nuri Bey'in Sıvas'ta alıkonulmasına Kongre heyeti tarafından karar verildi.

8 Eylül 1919

Heyeti Temsiliye Kararı

(*ATABE,* c.3, s.371; Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, Birinci Basım: 1974, İkinci Basım: 1989, s.l)

Bağımsız Kürdistan Propagandası Yapan İngiliz Binbaşısı Noel Ali Galip, Mevlanzade Rifat, Kâmran, Celâdet, Ekrem ve Halil Beylerin İcraatına Karşı Tedbirler

Bağımsız Kürdistan teşkili propagandası yapmakta olan İngiliz Binbaşısı Mister Noel, yanında Mevlanzade Rifat, Bedirhanilerden Kâmran, Celâdet ve Cemil Paşazade Ekrem Beyler namındaki zevatla Malatya'ya gelerek Elâziz Valisi Ali Galip Bey de kendilerine iltihak ile Bedirhanilerden olan liva mutasarrıfı Halil Bey'le müştereken millet ve vatan aleyhinde icraata giriştikleri ve güya postayı vuranları takip eylemek maksadıyla etraftan Kürtler getirtmeye kalkıştıkları haber alındığından, Harput'tan 15. Alay Kumandanı, makineli tüfekle donanmış bir askeri müfreze, Aziziye'den iki süvari bölüğü, Siverek'ten Malatya'daki 12. Süvari Alayı'na mensup bölük Malatya üzerine gönderilerek adı geçenlerin tutuklanmaları için gereğine girişilmiştir. Netice ayrıca arz olunacaktır.

9 Eylül 1919

15. ve 20. Kolordu Kumandanlıklarına

(*ATABE,* c.3, s.372; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.70, Vesika: 62)

Levent Şahverdi Arşivi

Malatya'da Toplanan ve Etraftan Kürtler Getirtmeye Girişen Millet Hainleri

Malatya'da toplanan millet hainlerinin bu defa da güya postayı vuranları takip maksadıyla etraftan Kürtler getirtmeye giriştikleri işitildi. Aziziye'den hareket eden 3. Kolordu süvari bölüklerine en kısa yoldan Malatya'ya hareket emredildi. Dolayısıyla posta hırsızlarını takip için uzaklaştırılmış olan 12. Süvari Alay bölüğünün de hemen Malatya'ya gönderilmesi pek lazımdır. İşin aciliyeti dolayısıyla Alay Kumandanı'na bu husus tavsiye edilmiştir. Kolordu'dan da doğruca emir verilmesi rica olunur. Bugün ayrıca otomobille Malatya'ya subaylar da gönderilmiştir.

9 Eylül 1919

Diyarbekir'de 13. Kolordu Erkânıharbiye Riyaseti'ne

(*ATABE,* c.3, s.373; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.71, Vesika: 63)

İngilizlerin Aleti Olarak Vatan ve Millet Aleyhinde İcraata Girişenler

Harput Valisi ile Malatya Mutasarrıfı'nın İngilizlerin aleti olarak vatan ve millet aleyhinde icraata giriştikleri ve bugün Malatya'da bağımsız Kürdistan teşkili propagandası yapmak üzere gelmiş olan İngiliz Binbaşısı Mister Noel ve hempaları Kâmran, Celâdet ve Ekrem ve Mevlanzade Rifat Beylerle birleşerek, güya postayı vuranları takip eylemek üzere Mutasarrıf'ın civardan silahlı Kürtler talep eylediği anlaşıldı. Bu hususta tarafı âlinizden de malumat bekliyorduk. Doğrudan doğruya millet ve ordu aleyhinde bir haince hareket teşkil eden bu teşebbüse karşı alayınız ne tertibat almıştır? Süratle bildirilmesini bekliyorum. Hısnımansur'daki[27] bölüğünüzün takipten vazgeçtirilerek hemen Malatya'ya çağrılması lazımdır.

9 Eylül 1919

Malatya'da 12. Süvari Alayı Kumandanlığı'na

(*ATABE,* c.3, s.374; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.71, Vesika: 64)

27 Adıyaman. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

İngiliz Himayesinde Bağımsız Kürdistan Propagandası Yapan Noel, Din ve Milletlerini Satmış Bazı Kürt Beyleri

İngiliz himayesinde bağımsız bir Kürdistan teşkili maksadıyla propaganda yapmakta olan İngiliz binbaşılarından Mister Noel'in din ve milletlerini[28] satmış Kürt beylerinden Ekrem, Kâmran Ali, Celâdet'le Malatya'ya geldiği ve merkezi hükümetin fikirlerinin taraftarı, yani millet ve vatan haini olan Harput Valisi'nin de bunlara iltihak eylediği ve Bedirhanilerden Malatya Mutasarrıfı Halil Bey'le beraber güya postayı vuran hırsızları takip bahanesiyle Kürtler getirtmeye giriştikleri haber alındı. Bittabi zararlarını önlemek için askeri ve milli tedbirlere başvuruldu. Şu kadar ki, Kürtlerin mukaddes hilafet makamına ve vatana olan sadakat ve bağlılıklarını göstermek üzere bazı ağaların bir miktar Kürt kuvvetiyle birlikte Malatya istikametine hareket ve Padişah ve millet aleyhinde İngilizlerle işbirliğine cüret eden ve o civarın saf Kürtlerini posta hırsızlarını takip yalanıyla toplayarak beyhude yere asker tarafından telef edilmelerine ve Padişah'a, millete karşı isyan etmiş bir şekle sokulmalarına sebebiyet verecek olan bu vatan hainlerinin alçaklıklarını yukarıda belirtilen Kürtlere seri vasıtalarla bildirerek davete icabet etmemelerinin teminine gayret eylemeleri son derece arzu edilmektedir. Mümkünse hemen girişilerek neticenin bildirilmesini rica ederiz.

9 Eylül 1919

Kemah'ta Eski Mebus Sağırzadelerden Hâlet Efendi'ye

(*ATABE*, c.3, s.375; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.72, Vesika: 65)

İngilizlerin Kürdistan Kurma Vaatleri

Reis Paşa: Bazı izahatta bulunmak istiyorum: Buraya Galip Bey isminde bir vali tayin edilmiş; geliyormuş! Fakat bunun Harput Valisi Ali Galip Bey mi, yoksa Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey mi olduğu anlaşılamadı. Fakat biz başka bir bilgi ele geçirdik: Mister Noel isminde bir İngiliz binbaşısı Bedirhanîlerden Kâmuran, Celâdet ve Cemil Beylerle maiyetinde 15 kadar Kürt atlısı olduğu halde Malatya'ya gelmiş ve Mutasarrıf Bedirhanî Halil Bey tarafından karşılanmışlardır. Harput Valisi de güya bir posta hırsızını takip bahanesiyle otomobille Malatya'ya gelmiştir. Bu maksatla bunlara Hısnımansur'daki[29] müfreze de ve-

28 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımındaki "milletlerini" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "milliyetlerini" şeklinde. (Y.N.)

29 Adıyaman. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

rilmiştir. Bu İngilizlerin maksadı, parayla memleketimizde propaganda yapmak ve Kürtleri Kürdistan kurmak vaadiyle aleyhimize ve bize karşı suikast icrasına sevk etmek olduğu anlaşılmış ve karşı tedbirlere de girişilmiştir. Mesela Vali'yi ve diğerlerini tutuklattırmak istiyoruz. Bunun üzerine Malatya Mutasarrıfı da Kürt aşiretlerini Malatya'ya davet etmiştir. Bu vaziyet üzerine 13. Kolordu bölgesinde faaliyete girdik. Fakat 13. Kolordu Kumandanı'na itimat etmediğimizden 13. Kolordu Erkânıharbiye Reisi Halit Bey'le haberleşiyoruz. İcap eden tedbirler alınmıştır; yarın akşam Harput'tan sevk edilen bir askeri müfreze fesat erbabını tepeleyecektir. Buradaki Kolordu Kumandanı da lazım gelen tedbirleri almıştır.

9 Eylül 1919

Sivas Kongresi Tutanakları

(*ATABE,* c.3, s.346-347; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.109-110; Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları,* Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1969)

Kürtlük Cereyanının Kökünden Sökülüp Atılması

Vali ile Mutasarrıf'ın firarı, niyetlerindeki hıyanete en büyük delildir. Bu vatan hainlerinin İngiliz parasıyla millet ve hilafet aleyhinde Kürtlük gayesi için çalıştıkları ve ne yazık ki İstanbul'daki hükümetin de bunların cinayet ortakları olduğu, elde edilen şifrelerden anlaşıldı. Mesele tamamen vatanidir. Bu sebeple evvelemirde bu alçakların süratle yakalanmaları ve Kürtlük cereyanına o taraflarda asla müsait zemin bırakılmaması lazımdır. Sıvas'tan bir katırlı müfreze evvelki akşam o tarafa sevk olunduğu gibi, Aziziye'den iki süvari bölüğü Malatya istikametine hareket ettirilmiş ve ayrıca Mamahatun'daki[30] süvari alayına Harput'a yürümesi emredilmiştir. Bundan başka Kemah'ta oturan eski mebus Sağırzadelerden Halet Bey'e de birtakım Kürt ağalarıyla bizzat o taraflara inerek Kürtlerin bu alçakların hilesine aldanmamaları için icraatta bulunulması tavsiye edilmiştir. Malatya'da mutasarrıflığın Jandarma Kumandanı tarafından üstlenilmiş olması pek münasiptir. Aynı şekilde namus ve hamiyet sahibi diğer bir zatın da Harput'ta valilik makamını süratle işgal etmesi, Malatya ve Harput'taki hükümet kuvvetlerini tamamen ele alarak millet ve vatan aleyhinde hiçbir icraata meydan verilmemesi, Kürtlük cereyanının kökünden sökülüp atılması ve firari hainlerin İngiliz parasıyla Kürtleri aldatarak Padişah ve asker aleyhine sevke çalıştıkları, bunlara uyanların amansızca ve merhametsizce imha edileceği her tarafa müsait suretlerle tamim olunarak saf ve namuslu halkı hakikatten haberdar eylemek gibi tedbirlere bir an evvel başvurulması pek mühimdir.

30 Erzincan'ın Tercan merkez ilçesinin eski adı. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Bu millet hainlerinin İngilizle işbirliği yapacağının da göz önüne alınarak, icabında milli mevcudiyetimizi tehlikeye sokacak olan yabancı askerlerine de karşı konulacağının göz önünde tutulması lazımdır.

Takip ve yakalanmaları hakkında alınan tertibatın bildirilmesini rica ederiz.[31]

10 Eylül 1919

Malatya'da 15. Alay Kumandanı İlyas Bey'e

(*ATABE*, c.3, s.381; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.74-75, Vesika: 68)

31 Gazi Mustafa Kemal *Nutuk*'ta konu hakkında şunları kaydetmektedir:

"8 Eylül günü Cemal Bey'den şifreyle 'malum zevatın hâlâ orada olup olmadıklarını ve gözetim tertibatının güvenilirlik derecesini' sordum ve 'kendisine günde iki defa rapor vermesini' emrettim.

Halit Bey'e yazdığım telgrafa ertesi günü (8 Eylül 1919) aldığım cevapta, Elâziz'de Alay Kumandanı İlyas Bey'e emir verildiği ve bu emrin sureti bildiriliyordu *(Vesika: 60)*.

Kolordu Kumandanı Cevdet Bey dahi, İlyas Bey'in 52 katırlı asker ve iki mitralyözle 9 Eylül sabahı hareket ettiğini ve 10 Eylül akşamı Malatya'da bulunacağını bildirdi. 9 Eylül tarihli olan bu şifresinde 'muhalefetlerle dolu bir muhitte daha fazla icraat yapmamak hususunda kendisini mazur göreceğimi' de beyan ediyordu *(Vesika: 61)*.

9 Eylül'de, İlyas Bey müfrezesinden başka, Aziziye'den iki süvari bölüğü, Siverek'ten Malatya'daki alaya mensup bir bölük dahi Malatya'ya hareket ettirildi *(Vesika: 62, 63, 64)*.

Vali Ali Galip'in ve Bedirhanilerle Cemil Paşazade'nin yaptığı propaganda tesirini gidermek için, Elâziz ve Dersim havalisiyle alakası olduğu malumum olan ve Kemah'ta bulunan Halet Bey'e (eski mebus) 9 Eylül'de Elâziz'e hareket ve Haydar Bey'le irtibat tesis etmesini yazdım *(Vesika: 65)*. Ayın nihayetine doğru ulaştı.

Van valisi bulunan Haydar Bey de Elâziz valiliğini üstlenmek üzere Erzurum'dan hareket ettirilmişti. Haydar Bey 15. Kolordu'ya mensup olup Mamahatun'da bulunan bir süvari alayıyla da irtibat tesis ederek icabında bu alayı Malatya istikametine hareket ettirecekti.

Otomobille bazı subayların da Malatya'ya sevk edileceğine dair bir kayıt vardı.

Hakikaten, arkadaşlarımızdan Recep Zühtü Bey, görünüşte 3. Kolordu yaveri sıfatıyla benden aldığı özel talimatla, refakatinde bazıları olduğu halde, 9 Eylül'de otomobille Malatya'ya hareket etti. Maalesef, bindiği otomobil yolların bozuk ve çamurlu olmasından Kangal'da kırılmış ve tam zamanında Malatya'ya yetişememişti. Kangal'dan sonra kâh araba ve kâh hayvanla gece gündüz mesafe kat ederek Sıvas'tan hareketinin dördüncü günü öğleden sonra Malatya'ya ulaşabilmişti. Recep Zühtü Bey'in verdiği raporlar vaziyetin aydınlanmasında çok faydalı olmuştu.

Efendiler, 10 Eylül günü geç vakit şu telgrafı aldık:

Levent Şahverdi Arşivi

Zata mahsustur. Malatya'dan,
Hiç durmayacaktır 10.9.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nedir:
1) 10.9.1919 saat 2 sonrada vukuatsız Malatya'ya varılmıştır.
2) Malum zevatın hepsinin maalesef Kâhta istikametinde firar ettikleri, tafsilatın müteakiben arz edileceği arz olunur. 15. Alay Kumandanı İlyas.

Aynı günde ve fakat İlyas Bey'in telgrafından sonra da şu telgrafı alıyoruz:

Gayet aceledir. Malatya'dan, 10.9.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:
1) Harput Valisi ile Malatya Mutasarrıfı ve İngiliz Binbaşısı ve hempaları olan malum şahıslar 15. Alay'ın Elâziz'den hareketini ve kendilerinin tutuklanacaklarını haber alır almaz, bugün sabahleyin firar etmişlerdir. Bunların Kâhta'daki Bedir Ağa nezdine gittikleri ve oradan tedarik edecekleri Kürtlerle burayı basmaya gelecekleri rivayet olunmaktadır.
2) Bunların ve Bedir Ağa aşiretinin fenalığa cüret ettikleri takdirde takibat icrası hakkında Kolordu'dan emir alınmış, izleri takip edilmekte ve netice ayrıca arz edilecektir.
3) 15. Alay Kumandanı maiyetindeki kuvvetle bugün saat 2 sonrada Malatya'ya geldikleri arz olunur.

12. Süvari Alayı Kumandanı
Binbaşı Cemal

Aynı tarihte yazılmış olan bu iki telgraf yan yana getirilerek incelenirse, dikkat çekici bazı noktaların göze çarpmamasına imkân yoktur.

Süvari Alay Kumandanı Cemal Bey, tarafımızdan aldığı talimat üzerine malum şahısları sıkı ve emin bir surette gözetim altında bulunduracak ve günde iki defa rapor verecekti.

Söz konusu şahıslar 10 Eylül günü sabahleyin kaçtıkları halde, Cemal Bey bu malumatı ancak İlyas Bey müfrezesinin varışından ve İlyas Bey'in raporundan sonra bildiriyor. Cemal Bey, firarilerin, İlyas Bey müfrezesinin Elâziz'den hareketlerini haber aldıklarını söylüyor. Halbuki telgrafhane Cemal Bey'in gözetimi altında idi.

Sonra, firarilerin Kürtleri toplayıp Malatya'yı basacaklarının rivayet olunduğunu da ilave ediyor. Bu noktalar, Süvari Alay Kumandanı hakkında şüphe ve tereddüt uyandırmaktan uzak değildir.

Daha sonra alınan malumattan anlaşıldı ki, Ali Galip ve arkadaşları 9 Eylül akşamı her şeyden haberdar edilmişler. Ali Galip geceyi uykusuz, hükümet dairesinde geçirmiştir. 10 Eylül'de maiyetlerinde birkaç jandarma ve silahlı Kürt olduğu halde hükümet dairesinde toplanıyorlar, sandık emininin odasına giriyorlar, sandığı açıyorlar, beraber almak üzere altı bin lira sayıp bir kenara koyuyorlar ve sandığa koymak üzere de şu senedi yazıyorlar:

'Mustafa Kemal Paşa ve avenesinin tepelenmesi masraflarına karşılık olmak üzere, olbaptaki emrine uygun olarak altı bin lira alınmıştır. 10 Eylül 1919. Halil Rami, Ali Galip.'

İlyas Bey müfrezesinin, Malatya'ya yaklaşmakta olduğu anlaşıldığı bir sırada, Süvari Alay Kumandanı, subaylara Mutasarrıf'ın evini hedef gösteriyor. Mutasarrıf'ın evini sarıyorlar ve

Levent Şahverdi Arşivi

Firar Eden Vali Ali Galip ve Mutasarrıf Halil Beylerin Yerine Kürtlük Cereyanını Kökünden Sökecek Zevatın Tayini

1) Malatya vaziyeti malumu âlileridir. Hainlerin takip ve yakalanması hakkında Kolordunuzdan emir verilmiş olduğu pek isabetlidir. 3. Kolordu Azizi-ye'deki iki bölüklü süvari alayına, en kısa yoldan caddeye çıkarak Malatya'ya yürümek emrini verdi. 15. Kolordu'ya Mamahatun'daki süvari alayını Harput'a sevk etmesini yazdık. Malumunuz üzere Sıvas'tan ayrıca bir katırlı müfreze de evvelsi akşam Malatya istikametine hareket ettirildi.

2) Dahiliye Nazırı ile Harput Valisi'nin elde edilen şifreli haberleşmelerinden Ali Galip Bey'le hempalarının mühim kuvvetler toplayarak Sıvas üzerine yürümek gibi bir vatani hıyanete teşebbüs etmek istedikleri tahakkuk eylediğinden, sözü edilen kuvvetlerin yetişmesini beklemeye lüzum kalmadı. Bu azılıların süratle takip ve yakalanmaları ve Kürtlük cereyanına müsait zemin hasıl olmasına mahal bırakılmaması için Kolordunuzca her türlü tedbirlere başvurulması pek mühimdir.

Alınan tedbirler sayesinde söz konusu mıntıkada başgösteren Kürtlük cereyanının tamamen neticesiz kalacağı açıktır.

3) Firar eden Vali ve Mutasarrıf yerine emniyet ve itimat edilir, namus sahibi iki zatın süratle tayini pek lazımdır. Tarafımızdan Malatya'daki Jandarma

---

telefon tellerini kesiyorlar ve evi basıyorlar. Bu işin başladığını hisseden Halil Bey'in ailesi, hükümet dairesine haber veriyor. Hükümette para almakla meşgul olan Vali, Mutasarrıf ve arkadaşları vaziyetten haberdar olur olmaz korku ve telaşla her şeyi unutup ayırdıkları parayı ve yazdıkları senedi olduğu gibi bırakıyorlar ve maiyetleriyle birlikte hazır bulunan atlarına binerek hemen firar ediyorlar *(Vesika: 66, 67)*.

Süvari Alay Kumandanı'nın ve Topçu Alay Kumandanı'nın, Vali'nin geceyi hükümet dairesinde geçirmekte olduğunu bilmedikleri kabul edilemez. Mutasarrıf'tan ziyade Vali'nin tutuklanmasının mühim olduğu da meydanda idi. Dolayısıyla, malum şahısların firarında müsamaha olduğu muhakkaktır. En zayıf yoruma göre, malum şahısların maiyetlerindeki beş-on silahlı jandarma ve Kürtle çarpışmadan büyük fenalık çıkabileceği vehmi, Malatya'dakileri -endirekt- tedbire sevk etmiş ve söz konusu şahısları ürküterek kaçırmayı tercih ettirmiştir, denilebilir.

10 Eylül'de İlyas Bey'e verdiğim talimatta başlıca zikrettiğim noktalar:

1) Firarilerin süratle yakalanmaları;

2) Kürtlük cereyanına asla müsait zemin bırakılmaması;

3) Malatya'da mutasarrıflığın Jandarma Kumandanı Tevfik Bey tarafından üstlenilmesi, münasip ve namus ve hamiyet sahibi bir zatın da Harput'ta valilik makamını süratle işgal etmesi;

4) Malatya ve Harput'taki hükümet kuvvetlerini tamamen ele alarak millet ve vatan aleyhinde hiçbir icraata meydan verilmemesi;

5) Firarilere uyanların amansızca ve merhametsizce imha edileceğinin tamimi ve namuslu halkın hakikatten haberdar edilmesi;

6) Milli mevcudiyetimizi tehlikeye sokacak olan yabancı askerine de karşı konulacağının göz önünde tutulması ve tertibat ve tedbirlerinin bildirilmesinden ibaret idi *(Vesika: 68)."*

Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.113-116. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Kumandanı da uygun görülmekte ise de, Diyarbekir mektupçusuna itimat olunmamaktadır. Her halde bu iki mevkiye Kürtlük cereyanını kökünden sökecek, milli birlik uğrunda vâkıfane, cansiperane çalışacak zevatın süratle tayini pek lazımdır. Son vaziyete nazaran bu meselede merkezi hükümetin görüşünün ve olurunun alınması bittabi söz konusu olamaz. Bu konudaki görüşünüzü ve alınacak tertibatınızın bildirilmesini bekliyoruz.

10 Eylül 1919

Diyarbekir'de 13. Kolordu Erkânıharbiye Reisi Halit Bey'e

(*ATABE,* c.3, s.382; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.75-76, Vesika: 69a)

Kâhta İstikametine Firar Eden Hainlere Kıpırdanacak Fırsat Verilmemesi

Harput Valisi Ali Galip Bey'le Malatya Mutasarrıfı ve İngiliz Binbaşısı Mister Noel ve hempaları askerin Harput'tan Malatya'ya hareketini duyunca bu sabah Kâhta istikametine firar etmişlerdir. Bunların o civarda Bedir Ağa'nın yanına giderek Kürtleri toplayıp karşı harekâta kalkışacakları ve ihtimal ki Maraş'ta İngiliz kuvvetlerinden de yardım isteyecekleri tahakkuk eylemiştir. 13. Kolordu takiplerine emir vermiş ve 3. Kolordu da mümkün olduğu kadar kuvvetlerini güneye doğru indirmiştir. Vaziyetin tamamen millet lehine olarak temini ve bu hainlere kıpırdanacak bir fırsat verilmemesi için azami tesirin gösterilmesi lüzumu tabii bulunduğundan, Mamahatun'daki[32] süvari alayının Harput istikametine hareket ettirilmesinin tarafımızdan uygun görülmekte olduğunu arz ederiz.

10 Eylül 1919

Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanlığı'na

(*ATABE,* c.3, s.383; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.76-77, Vesika: 69b)

Sivas Kongresi Beyannamesi

1) Yüce Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında yapılan Mütarekename'nin imza olunduğu 30 Teşrinievvel [Ekim] 1918 tarihindeki sınırımız dahilinde kalan ve her noktası ezici İslam çoğunluğuyla meskûn olan

32 Erzincan'ın Tercan merkez ilçesinin eski adı. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Osmanlı memleketi kısımları, yekdiğerinden ve Osmanlı camiasından koparılması imkânsız ve hiçbir sebeple ayrılmaz bir bütün teşkil eder. Bu memlekette yaşayan bütün İslami unsurlar yekdiğerine karşı karşılıklı hürmet ve fedakârlık hissiyatıyla dolu ve ırki ve toplumsal haklarıyla muhitlerinin şartlarına tamamıyla riayetkâr öz kardeştirler.

11 Eylül 1919

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin
Sivas Kongresince Kabul Edilen Beyannamesi

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.167, Vesika: 130)

Haince Harekâta Muhalif Olan
Aşiret Reislerini Tarafımıza Çekmek

1) Verdiğiniz malumat heyetimizce nazarı dikkate alındı. Zatıâlinize şartlar öne süren kimlerdir? Bittabi böyle bir münasebete girişmek katiyen doğru değildir. Hıyanetleri tahakkuk eden Vali, Mutasarrıf ve hempalarının yakalanmaları ve tahrik etmeye çalıştıkları bazı gafil kimseleri uyarmak söz konusudur. Bunun için büyük bir şiddetle karşılık vermek lazımdır. 13. ve 15. ve 3. Kolordu kumandanları bu dakikada telgraf başında müştereken alınacak tedbirleri kararlaştırmaktadırlar. Mümkün olan kuvvetler her taraftan hareket ettirilmiştir. Sükûnet ve ciddiyetle oraca icap eden tedbirlerin tarafı âlinizden alınmış bulunduğuna emniyetimiz tamdır. O mıntıkada bulunan bütün telgrafhanelerin tutulması ve Mutasarrıf Vekili Tevfik Bey biraderimizin hükümet kuvvetini ve nüfuzunu azami surette göstermesi nazarı dikkatte tutulmalıdır.

2) Bu anda bütün Anadolu merkezlerinden Zatı Şahane'ye vaki olan hıyanet arz edilmektedir. Oraca da aynı suretle hareket olunmalıdır.

3) İngiliz Binbaşısı'nın sözleri blöftür. Kürtlerin de, toplanmaya muvaffak olsalar bile askeri kuvvet karşısında ne dereceye kadar muvaffak olacaklarını takdir buyurursunuz.

4) Bedir Ağa'yı ve Geven aşireti reislerini ve bu haince harekâta muhalif olan reisleri tarafınıza çekmeye girişmeniz münasip olur.

Levent Şahverdi Arşivi

5) Hısnımansur'dan hareket eden süvari bölüğüyle, Siverek ve Diyarbekir'den hareket eden birer taburla irtibatınız var mı? Nerelere vardılar?[33]

11/12 Eylül 1919

Malatya'da İlyas Bey'e

(*ATABE,* c.3, s.393; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.121-122)

---

33 Gazi Mustafa Kemal, 15. Alay Kumandanı İlyas Bey'in 11/12 Eylül 1919 tarihli telgrafına cevaben yazılan bu telgrafı hakkında *Nutuk'*ta şu bilgiyi vermektedir:

"12 Eylül'e kadar aldığımız raporlardan firarilerin 10/11 Eylül gecesini Raka'da geçirdikleri ve 11/12 Eylül gecesini de Raka'nın yarım saat yakınında bir köyde, bir aşiret reisinin yanında geçireceklerinin anlaşıldığı bildiriliyordu. *(Vesika: 71)*. Bu malumat, 20., 15. ve 13. Kolordu Kumandanlarına bildirildi *(Vesika: 72)*.

11 Eylül'de ve 11/12 Eylül'de Malatya'yla telgraf başında vuku bulan haberleşmeler, henüz Malatya'da kati emirler ve talimat almış olan zevatın zihinlerinde karışıklığa işaret edecek mahiyette idi.

Elâziz'den gelen Alay Kumandanı İlyas Bey'e "Mutasarrıf Bey'in gönderdiği özel bir adam tarafından, Vali Ali Galip ve Mutasarrıf Halil Beylerin bazı şartlarla mevkilerine dönmek istedikleri" ifade edilmiş. Dolayısıyla "memleketin selameti namına bunların bu suretle vaki olan tekliflerini kabul etmenin uygun olup olmadığı hakkındaki emrinizi beklemekte bulunduğumuz arz olunur" demekte idi (11 Eylül) *(Vesika: 73)*.

Bunu takiben, 11/12 Eylül gecesi de yine telgraf başına gelen Süvari Alay Kumandanı Cemal ve Mutasarrıf Vekili Tevfik ve Topçu Alay Kumandanı Münir ve Jandarma Yüzbaşısı Faruk ve Baytar Binbaşısı Mehmet ve Elâziz'den gelen Alay Kumandanı İlyas Beyler namına İlyas Bey şunları yazdırdı:

Malatya'dan İlyas Bey:

Şimdi güvenilir olan Jandarma Yüzbaşısı Faruk Bey'den alınan malumat aşağıdadır:

Faruk Bey, Kâhta ve civarında takipte idi. Malatya'ya beş saat mesafede Raka köyünde Kürtlerin toplandıklarını ve halen Mutasarrıf'la arkadaşlarının orada bulunduğunu, Siverek'e kadar olan aşiretlerin peyderpey söz konusu mahalle gelmekte oldukları ve Dersim aşiretlerine varıncaya kadar Kürtlük namına davet edildiği, Mutasarrıf'ın fikri, evvela Malatya'ya hücum ettikten ve tamamen yağmaladıktan sonra bütün kuvvetle Sıvas istikametine yürüyeceklerini, Malatya'da bulunan Türkleri katledeceklerini ve süreceklerini ve Dersimlilerin de aynı zamanda Harput'a yürüyeceklerini bildiriyor. Çünkü Mutasarrıf'ın Malatya'dan gitmesi Kürtlük namına kendilerine büyük bir aşağılama ve hakaret imiş gibi kabul olunuyormuş. Vali, bu yağma ve katliama taraftar ve razı olmadığını, fakat Mutasarrıf'ın fikrine de mâni olamayacağını bildirmiştir. Malatya'ya harben girdikleri zaman Kürt bayrağı çekileceğini ve beraberlerinde bulunan İngiliz Binbaşısı da Urfa'da bulunan İngiliz fırkasının harekete hazır olduğunu bildirmiş ise de, Hacı Bedir Ağa da bunu kabul etmediği ve aşiretlerin Malatya'nın Kürdistan ve Malatya'da Kürt bayrağı çekilmesine ısrar eyledikleri, dün akşam Vali Malatya'ya dönmek istemiş ise de bırakmadıkları mübalağasız olarak arz olunur. Şartları aşağıdadır:

1) Vali'nin yerine dönmesi;

2) Mutasarrıf'ın eskisi gibi yerinde kalması;

3) Elâziz'den gelen askerin iadesi;

4) Vali'nin yüz silahlı Kürtle Malatya'ya girdiği zaman sükûnetin muhafazası ve Sıvas istikametine yürümesi;

5) Aşiretlerden alınan yedi tüfek, bir revolverin iadesi;

6) Yukarıda arz ettiklerime iradeleri."

Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.120-121. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Malatya Firarileri Raka'da Bir Aşiret Reisinin Yanında

Malatya firarilerinin 10/11 Eylül gecesini Malatya yakınında Raka'da, 11/12 gecesini Raka'ya yarım saatlik bir köyde bir aşiret reisinin yanında geçirdikleri Malatya'dan haber alınmıştır.

12 Eylül 1919

Ankara'da 20. Kolordu Kumandan Vekâleti'ne
Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Paşa'ya
Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanı Miralay Cevdet Bey'e

(*ATABE*, c.3, s.399; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.80, Vesika: 72)

Kürt Kardeşlerimizin Din ve Devlete Olan Sadakat ve Bağlılıkları

Telgrafnamei âlileri geldi. Bütün Kürt kardeşlerimizin bu din ve devlete olan kati sadakat ve mukaddes hilafet makamına bağlılıklarını bir kere daha âleme ilan eden dostça tezahüratlarınız Sıvas'ta toplanan Genel Kongre delegeleri üzerinde pek derin şükran tesirleri uyandırdı. Rauf Beyefendi selam ve ihtiramınıza mukabele eder.

15 Eylül 1919

Siirt'te Garzanlı Aşiret Reisi Cemil Çeto Bey'e

(*ATABE*, c.4, s.40; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı [ATASE] Atatürk Özel Arşivi, Klasör No: 10, Dosya No: 1335/25-33, Fihrist No: 1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.100-101, Belge No: 29)

Kürtleri İngiliz Esaretine Sokmak Maksadıyla Propaganda Yapan Firariler

Firari Harput Valisi Ali Galip, Malatya Mutasarrıfı Halil ve hempaları Bedirhanilerden Kâmran, Celâdet ve Cemil Paşazade Diyarbekirli Ekrem'in merkezi hükümetin talimatıyla meşru milli emelleri söndürmek, Sıvas'ta toplanan Genel Kongre'yi dağıtmak haince maksadıyla başlangıçta eşkıya yakalamak için yardım talebi, daha sonra firarları esnasında Malatya ve civarının Ermenistan

Levent Şahverdi Arşivi

olacağı ve hatta Harput'tan hareket eden askerimizin güya Ermeni askerleri bulunduğu gibi cinayetkârane bozgunculuk ve aldatmacaları neticesinde civarda toplanmış olan bir kısım Kürtlerin Malatya'dan gönderilen nasihat heyeti tarafından kendilerine hakikatin anlatılması üzerine firarilere lanet okuyarak tamamen dağıldıkları ve vatana hıyanetleri bütün millet tarafından anlaşılan firariler artık aşiretler içinde barınamayacaklarını anladıklarından, İngilizlere sığınmak üzere Urfa'ya kaçtıkları, Kürtleri mukaddes hilafet makamından ayırarak İngiliz esaretine sokmak maksadıyla propaganda yapmakta olup firarilerle beraber Malatya'dan kaçan İngiliz Binbaşı malum Mister Noel'in de jandarmalarımızın nezareti altında Elbistan'a doğru sevk edildiği mahallinden bildirilmekle keyfiyet tamim olunur.[34]

15 Eylül 1919

Sivas Heyeti Merkeziyesi'ne
Heyeti Temsiliye

(*ATABE,* c.4, s.41; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.83-84, Vesika: 79)

---

34 Gazi Mustafa Kemal *Nutuk*'ta konu hakkında şunları kaydetmektedir:

"Efendiler, alınan tedbirler ve tertibat ve bilhassa gösterilen asabiyet ve şiddet sayesinde, Ali Galip ve Halil Beylerin aldatmaya çalıştıkları aşiretler dağılmış, ümitsiz kalan Ali Galip evvela Urfa'ya ve oradan Halep'e firar etmiştir. Mister Noel de nezaret altında rahatça Elbistan üzerinden gitmiştir. Diğerleri de birer suretle firar eylemişlerdir. Bu safhaları daha ziyade izahta bir fayda görmüyorum. Bu hususlara dair beyanatıma ek olarak yayımlanacak olan vesikaların okunmasından bugün ve yarın için uyarıcı noktalar çıkarılacağını ümit ederim *(Vesika: 78, 79, 80, 81)*.

Efendiler, Ali Galip teşebbüsünün, Padişah'ın ve Ferit Paşa hükümetinin ve yabancıların müşterek bir teşebbüsü olduğuna, arz ettiğim vesikaları öğrendikten sonra şüphe ve tereddüt edenler kalmaz, zannederim. Bu hıyanetin müşterek müteşebbislerine karşı alınması lazım gelen vaziyet açıktır. Ancak karşı teşebbüste mümkün olduğu kadar cephe hücumundan kaçınmak o günün icapları olmakla beraber, teşebbüs kuvvetini muhtelif hedeflere yöneltmekten kaçınarak bir noktada toplamak ihtiyata uygun idi. Biz de, taarruz hedefi olarak yalnız Ferit Paşa kabinesini tespit ettik ve Padişah'ın işin içinde olduğunu bilmemezlikten geldik. Ferit Paşa kabinesinin, Padişah'ı hakikatlerden haberdar etmeyip aldatmakta olduğu tezini tuttuk. Padişah, vaziyetten haberdar olduğu takdirde derhal kendisini aldatanlara layık oldukları muameleyi tatbik edeceğine emniyetimiz olduğunu ileri sürdük ve hükümetin sabit olan cinayeti üzerine kendisine itimadın kalmaması tabii olduğundan, hakiki hali yalnız ve ancak doğrudan doğruya Padişah'a arz etmekle vaziyetin ıslahı mümkün olacağını teşebbüslerimiz için hareket noktası saydık. Bu düşünceyle, Eylül'ün on birinci günü Padişah'a hitaben bir telgrafname hazırlandı. Bu telgrafnamede tahmin buyuracağınız üzere zamanın icabı olan birçok göstermelik laflar içinde 'hükümetin muharebeyle kongreyi basmak suretiyle İslamlar arasında kan dökmeye kalkıştığından, Kürdistan'ı ayaklandırmak suretiyle vatanı parçalatmak planını para karşılığında taahhüt etmiş oldukları vesikalarla tahakkuk ettiğinden, hükümetin bu konuda icra vasıtası olanların zarara uğratılarak firara mecbur edildiği,

Levent Şahverdi Arşivi

Türk ve Kürdün Birliği

Padişah ve millet hainlerinin aldatmalarına kapılarak, maazallah İslam arasında kan akıtılması ve günahsız zavallı Kürt kardeşlerimizden birçoğunun padişah askerleri tarafından telef edilmesi gibi dünya ve ahret pek acı bir akıbetin ortaya çıkmasının engellenmesi hususunda geçen vatanperverane çalışmalarınız Sıvas Genel Kongre Heyeti'nce takdire ve şükrana değer görülmüştür. Sizler gibi din ve namus sahibi büyükler oldukça, Türk ve Kürdün yekdiğerinden ayrılmaz iki öz kardeş olarak yaşamakta devam eyleyeceği ve hilafet makamı etrafında sarsılmaz bir vücut halinde dahil ve hariç düşmanlarımıza karşı demirden bir kale halinde kalacağı şüphesizdir. Cenabı Hak mesainizi makbul eylesin.

15 Eylül 1919

Malatya'da Hacı Kaya ve Şatzâde Mustafa Ağalara

(*ATABE,* c.4, s.39; *İradei Milliye,* 21 Eylül 1919)

Sadrazam ve Nazırlar
Kürt-Türk Boğazlaşmasına Sebebiyet Vermek Gibi
Haince Teşebbüslere Girişiyor

Bu sadrazamın [Damat Ferit Paşa] cinayetlerinin ortağı olan Dahiliye ve Harbiye Nazırları da milletin sesini boğmak, meşru ve kanuni bir toplantıyı tanımamak, Kürt ile Türkü birbirine hücum ettirerek İslamlar arası boğazlaşmaya sebebiyet vermek gibi haince fiili teşebbüslere girişiyorlar.

17 Eylül 1919

Dersaadet'te [İstanbul'da] Müşir Fuat Paşa'ya

(*ATABE,* c.4, s.61; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Atatürk Arşivi, Klasör: 8, Dosya: 1335/18, Fihrist: 1, 1-1:3'ten aktaran: *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s.68-73)

---

yakalanmaları halinde kanunun icraat pençesine teslim olunacakları ve bu cinayetleri tertip ve Dahiliye ve Harbiye Nazırları tarafından tebliğ ve tatbik ettiren merkezi hükümete milletin itimat ve emniyetinin kalmadığı' zikredildikten sonra, 'namuslu zevattan meydana gelen yeni bir hükümet heyetinin teşkiliyle bu casus şebekesi hakkında seri ve adilane tahkikat ve icraatta bulunulmasını talep etmeye ve adil bir hükümet heyetinin teessüsüne kadar merkezi hükümetle hiçbir şekilde haberleşme ve münasebette bulunmamaya karar vermiş olan milletten ordunun ayrılamayacağını, vakanın aslını bilen ve mahalline yakın olan kolordular kumandanları arza mecbur olduk' deniliyordu *(Vesika: 82).*

İşte bu telgrafname suretinin bütün kolordularca İstanbul'a çekilmesi münasip düşünüldü."

Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.124-125. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

İngiliz Kışkırtmasına Karşı
Kürt Vatandaşlarımızın Uyanıklığı

İmparatorluğu bölmek ve Türklerle Kürtler arasında bir kardeş harbine sebebiyet vermek için, Kürtleri İngiliz himayesi altında bağımsız bir Kürdistan kurma planına katmak üzere tahrik ettiler. İleri sürdükleri tez, imparatorluğun nasıl olsa dağılmaya mahkûm olduğudur. Bu teşebbüsleri gerçekleştirmek için büyük paralar harcadılar, her türlü casusluğa başvurdular, hatta derhal hafiyeler gönderdiler. Bu suretle, Noel isimli bir İngiliz subayı, uzun bir zaman Diyarbekir'de gayretler sarf etti ve faaliyetlerinde her türlü sahtekârlık ve aldatmaya başvurdu. Fakat, bizim Kürt vatandaşlarımız hazırlanan komplonun farkına vararak, onu ve vicdanlarını parayla satan diğer bir grup haini o muhitten kovdular. Diyarbekir faaliyetlerinde hayal kırıklığına uğramış olan Mr. Noel, Bedirhan aşiretine mensup ve para vererek ikna ettiği, fakat Kâmuran, Celâdet ve Diyarbekirli Cemil Paşazade Ekrem gibi, hısımları arasında hiç itibarı olmayan bir grup maceraperestle Malatya'ya gitti. Burada bağımsız bir Kürdistan kurulması yolundaki teşebbüslerini, aynı zamanda Bedirhan aşiretine mensup Kaymakam Kâmil Bey'le işbirliği yaparak tekrarladı.

Diğer taraftan, yalnız kendi menfaatlerini düşünen Dahiliye Nazırı Âdil Bey'in, aynı zamanda yine sadece kendi menfaatini düşünen ve milli harekât ve bilhassa Sıvas Kongresi aleyhinde tedbirler alan Harbiye Nazırı Şefik Paşa'nın bir aleti olan Harput Valisi Galip Bey'le birleşti ve kendisi ve arkadaşları "Ermeni askerleri memleketi işgal edecekler, hemen silahlara!" diye feryatlara başladılar. Bu şekilde, bizim saf Kürt vatandaşlarımızın ayaklanmasını tahrik etmek istediler. Bu habis planın üç gayesi vardı: Kürt ayrılıkçılığını canlandırmak, milli kuvvetleri imha etmek ve aynı memleketin evlatları arasında bir mücadeleye ve kan dökmeye sebep olmak. Suikastı tertipleyenler, tasarladıkları faciaya Halil Bey'in, postayı yağma ettiği söylenen bir grup eşkıyayı takip edeceği bahanesiyle istettiği askerlerden bir kısmını da dahil etmekten dahi çekinmediler. [...]

Levent Şahverdi Arşivi

Bu şahıslar, milli kuvvetleri küçümsemelerinin tabii neticesi olan perişanlıkla karşılaştılar. Bu entrikaların tamamen dışında kalmış olan mahalli halk çok geçmeden bunların hakiki mahiyetini anladı ve suçluları tutuklamak üzereydi ki, kaçtılar.

24 Eylül 1919

General Harbord'a Muhtıra

(*ATABE*, c.4, s.109-110; Maj. Gen. James G. Harbord, *Conditions in the Near East/ Report of the American Military Mission to Armenia*, Washington Government Printing Office, 1920, s.29-37)

İngiliz Hesabına Kürtlük Meselesi Çıkaran Arapkir Kürdistan Teâli Cemiyeti'nin Derhal Mahvedilmesi

Arapkir'de bulunan Kürdistan Teâli Cemiyeti'nin İstanbul'la haberleştiği ve İngilizler hesabına Kürtlük meselesini çıkaran bu gibi teşkilatın derhal mahv ve yok edilmesi lüzumu hakkında Elâziz Vilayeti'nin ehemmiyetle nazarı dikkatinin çekilmesi kararlaştırıldı.

26 Eylül 1919

Heyeti Temsiliye Kararı

(*ATABE*, c.4, s.121; Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Film No: 13, Sayfa No: 13)

İngiliz Hesabına Kürtlük Meselesini Çıkaran Kürdistan Teâli Cemiyeti

Arapkir'de Kürdistan Teâli Cemiyeti olduğu ve "Kâtibi Umumî Hulusi" imzasıyla evvelce İstanbul'la haberleştiği anlaşıldı. İngilizlerin hesabına Kürtlük zararlı meselesini çıkaran bu gibi teşkilatın da mahv ve ilgası lüzumu açık bulunduğundan, bu konuda da icabının icrası.

26 Eylül 1919

Harput'ta Vali Haydar Bey'e

(*ATABE*, c.4, s.122; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivi, Klasör: 10, Dosya: 1335/23-31, Fihrist: 36'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.126-127)

Levent Şahverdi Arşivi

Ferit Paşa İslam Unsurları Arasında Boğazlaşma Çıkarmaya Çalışıyor

[Ferit Paşa] Sıvas'ta toplanmış bütün Anadolu ve Rumeli Kongresi üyelerini diri veya ölü yakalatmak için Harput Valisi Ali Galip isminde bir azılının, maiyetine Kürt aşiretleri alarak Sıvas üzerine yürümesini emrediyor. Bu suretle İslam unsurları arasında boğazlaşma çıkarmaya çalışıyor! Fakat hükümetin bu hususa ait haberleşmeleri milletçe elde edildiğinden, kan dökülmesine meydan verilmeksizin Ali Galip ve avenesi tepelenmiştir.

2 Ekim 1919

İstanbul Şehremaneti'ne, Bütün Matbuata, İstanbul Ahalisine

(*ATABE,* c.4, s.175; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.111, Vesika: 97b)

Kürtlerin Serbestçe Gelişmelerini Sağlayacak Müsaadelere Kavuşmalarının Desteklenmesi

Beyanname'nin[35] birinci maddesinde Osmanlı Devleti'nin tasavvur ve kabul edilen sınırı Türk ve Kürtlerle meskûn olan araziyi ihtiva eylediği ve Kürtlerin Osmanlı camiasından ayrılması imkânsızlığı izah edildikten sonra bu sınırın en asgari bir talep olmak üzere elde edilmesinin temini lüzumu ortaklaşa kabul edildi.

35 Sivas Kongresi'nde kabul edilen beyanname. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Bununla beraber Kürtlerin serbestçe gelişmelerini temin edecek vech ve surette geleneksel ve toplumsal hukukumuzca müsaadelere mazhar olmaları dahi desteklenmek ve yabancılar tarafından Kürtlerin bağımsızlığı zahiri maksadı altında yapılmakta olan tezviratın önüne geçmek için de bu hususun şimdiden Kürtlerce malum olması hususu münasip görüldü.[36]

22 Ekim 1919

Amasya 2. Protokolü

(*ATABE,* c.4, s.341; T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, A.VRK.HRM.3)

Malatya Vakası Faillerinin İstanbul'a Geçtikleri

Malatya vakası faillerinden Bedirhanilerden Kâmuran ile arkadaşlarının ve bir İngiliz subayının Halep, İskenderun, İzmir yoluyla İstanbul'a geçtikleri, Vali ile muhitinin birliği ve teşkilatı aleyhinde duyuruda bulundukları bildirilmektedir.

30 Ekim 1919

Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya

(*ATABE,* c.5, s.31-32; Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Arşiv No: 1-105, Dolap 94 (2107), Göz 1, Klasör 257, Dosya 12, Fihrist 10, 10-1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi,* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, Ocak 1992, yıl 41, sayı 93, s.110-113)

36 Gazi Mustafa Kemal *Nutuk*'ta Amasya 2. Protokolü'ne şu açıklamayla yer vermektedir:

"22 Teşrinievvel [Ekim] 1919 tarihli ikinci protokol, uzun süren bir müzakere ve münakaşanın zaptının özetidir.

Bu müzakerede, [...] Sıvas Kongresi'nin 11 Eylül 1919 tarihli beyanname maddelerinin görüşülmesine başlandı.

Beyannamenin birinci maddesinde, tasavvur ve kabul olunan sınırın en asgari bir talep olmak üzere elde edilmesinin temini lüzumu müştereken kabul edildi.

Görünüşte Kürtlerin bağımsızlığı maksadı altında yapılmakta olan bozgunculuğun önüne geçmek hususu uygun görüldü."

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.193-194. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Malatya Vakası Faillerinin Kanunun Pençesine Teslimleri

İzmir yoluyla İstanbul'a giden Malatya vakası faillerinin kanunun pençesine teslimleri [...] Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya yazıldı.

30 Ekim 1919

Heyeti Temsiliye Kararı

(*ATABE,* c.5, s.27; Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.36-37)

Ayrılıkçılığa Karşı
Kürt Ağa ve Eşrafının Telgraf Çekmesinin Temini

İngilizlerin teşviki ve Kürt Teâvün Cemiyeti'nin ayrılıkçı faaliyetiyle, Kürtlerin milli harekât aleyhinde olduklarına dair Dersaadet'te pek zararlı propaganda yapılmakta olduğu haber alınmakla, bu hareketi telin ettiklerine dair ileri gelen Kürt ağalarının ve eşrafının hükümete ve temsilcilere telgrafnameler çekmesinin temini kolordulara ve vilayetlere yazıldı.

6 Kasım 1919

Heyeti Temsiliye Kararı

(*ATABE,* c.5, s.107; Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları,* 2. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.46-47)

Ayrılıkçı Propagandanın Payitahtta Revaç Bulabilmesi Üzücü

İngilizlerin el altından teşviki ve Kürt Teâvün Cemiyeti'nin ayrılıkçı faaliyeti ile Kürtlerin milli harekât aleyhinde olduklarına dair pek zararlı propagandalar yapılmakta olduğu İstanbul'dan bildiriliyor. Doğu Anadolu'nun asil bir unsuru olan Kürt kardeşlerimizin, Osmanlı memleketinin ayrılmaz bir kıtasında, mukaddes hilafet makamına bütün iman ve sadakatleriyle bağlı bir milleti oldukları, milli harekât ve teşkilatın en sadık ve kuvvetli bir uzvu bulundukları meydanda iken, yine bu kabil zararlı propagandaların yüce saltanatın payitahtında revaç bulabilmesi üzüntü vericidir.

Bütün heyeti merkeziyelere ve Kürt ağalarına ve eşrafına keyfiyetin anlatılması ile, Kuvayi Milliye ile birleşmiş olduklarına, Osmanlı camiasından hiçbir şekilde aynlmayarak, mukaddes hilafet makamına tam bir sadakatle bağlı

Levent Şahverdi Arşivi

kalacaklarına ve Kürt Teâvün Cemiyeti'nin ayrılıkçı hareketini lanetlediklerine dair hükümete, temsilcilere telgrafnameler çektirilmesi rica olunur.

6 Kasım 1919

Diyarbekir, Erzurum, Van, Bitlis, Harput Vilayetlerine
13. ve 15. Kolordu Kumandanlıkları'na

(*ATABE*, c.5, s.108; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Atatürk Özel Arşivi, Klasör: 10, Dosya: 1335/25-33, Fihrist: 19'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.154-155)

Dersim'in Ovacık Kürtlerine Gereken Nasihatlerin Yapılması

Civar Müslüman köylerine eziyet eden ve tecavüzde bulunan Dersim'in Ovacık Kürtlerine lazım gelen nasihatlerin yapılması ve Hilali Ahmer'e tecavüzlerinin tamiri vasıtalarının tamamlanması, Elâziz Vilayeti'ne, 11. Kolordu[37] Ahzı Asker Riyaseti'ne ve Sağza'da eski Mebus Halit Bey'e yazıldı.

7 Kasım 1919

Heyeti Temsiliye Kararı

(*ATABE*, c.5, s.112; Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, İkinci Basım: 1989, s.48-49)

İngiliz Himayesini Düşünen Vatansızların Kürtlerle Hiçbir Münasebeti Yoktur

Dersaadet'deki Vilayatı Şarkiye Cemiyeti ismindeki heyete gelince, bunların Erzurum Kongresi'nden sonra varlık sebebi kalmamıştır. Bu zevatın Kürdistan'la münasebeti olamaz. Heyeti Temsiliye'mizin Bitlis'te ve Mutki'de de nüfuzlu üyeleri vardır ki, onlar da, Mutki Aşiret Reisi Mirza Beyzâde Hacı Musa Bey ve Sadullah Efendi'dir. Gerek bunlar ve gerekse Müdafaai Hukuk merkezleri vasıtasıyla bir kere daha Osmanlı camiasından ayrılmayı kabul etmeyeceklerine ve hilafet makamına bağlılıklarına dair müracaatta bulunmaları, tarafımızdan [...][38] tebliğ edilmiştir.

37 "13. Kolordu" olmalı. (Y.N.)
38 Bir sözcük okunamamıştır. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Kürt Teâvün Cemiyeti'nin mevkii ancak İstanbul olabilir. İngilizlerin himayesini düşünen bu vatansızların Kürtlerle hiçbir münasebeti yoktur.

Bu gibilere hoşgörülü davranmaya da lüzum yoktur.

8 Kasım 1919

Dersaadet Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı Şevket Bey'e

(*ATABE,* c.5, s.120; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivi, Klasör: 4, Dosya: 1335/6-2-10, Fihrist: 47-2, 47-3'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.146-148)

Yabancı Parasıyla Bazı Aldatmalara ve İcraata Girişen Vatan Hainleri

Bedirhanilerden bazı vatan hainlerinin yabancı parasıyla bazı aldatmalara ve icraata teşebbüs eylemek istedikleri haber alınmıştır. Milli birliğin ve din kardeşliğinin halelden korunması hususunda son derece basiretkâr bulunulması rica olunur.[39]

8 Kasım 1919

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Siirt Heyeti Merkeziyesi'ne

(*ATABE,* c.5, s.121; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivi, Klasör: 10, Dosya: 1335/25-33, Fihrist: 18-3'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.149-150)

39 Bu konudaki 8 Kasım 1919 tarihli Heyeti Temsiliye kararı şudur:

"Yabancı parasıyla bazı aldatmalara ve icraata teşebbüs eylemek istedikleri haber alınan Bedirhaniler hakkında milli birlik ve din kardeşliğinin halelden korunması hususunda basiretkâr bulunulması Siirt Heyeti Merkeziyesi'ne yazıldı."

Bkz. *ATABE,* c.5, s.114; Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.49-50. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Kürdistan Teâli Cemiyeti Gibi Ayrılıkçı Cereyanlara Meydan Verilmemesi

Dersim'de mevki tuttuğu anlaşılan Kürdistan Teâli Cemiyeti gibi zararlı bir teşkilat münasebetiyle bu kabil ayrılıkçı cereyanlara meydan verilmemesi, Harput Valisi Vekili Servet Bey'e yazıldı.

9 Kasım 1919

Heyeti Temsiliye Kararı

(*ATABE,* c.5, s.122; Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları,* 2. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.50-51)

Kürtleri İngiliz Boyunduruğuna Sevk Etmek Doğu Anadolu'muzu Ermenilere Çiğnetmeye Yol Açar

Dersim'den 3.10.35 [1919] tarih 787 numarayla Kürdistan Teâli Cemiyeti Şubesi Reisi namına Kâtibi Mesul Mehmet Hayri ve Belediye Reisi Cemil imzalarıyla alınan telgrafnamede Urfa, Ayıntab, Maraş'ın yeni işgali protesto edilmektedir. Hakikaten, bütün Müdafaai Hukuk Cemiyeti heyeti merkeziyelerinin ve idarelerinin ve belediye riyasetlerinin, hükümeti seniye ve yabancı temsilciler nezdinde protestoda bulunmaları lüzumu tamim edilmişti. Ancak Kürtleri Osmanlı camiasından ayırmak, İngiliz boyunduruğuna sevk etmek, neticede Doğu Anadolu'muzu Ermenilere çiğnetmeye yol açacak olan Kürdistan Teâli Cemiyeti gibi zararlı bir teşkilatın vicdan yerine yabancı parası taşıyan birkaç serserinin memleketimize ekmek istedikleri fesat tohumunun Dersim'de revaç bulmuş olması üzüntü vericidir.

Yüksek malumlarınız olduğu üzere, genel Sıvas Kongresi'nden sonra, Osmanlı vatanı dahilinde bütün milli cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti genel namı altında toplanmış ve milli birliğimiz bu suretle cihana gösterilmiştir. Meselenin layık olduğu ehemmiyetle nazarı dikkate alınarak ayrılıkçı cereyanlara meydan verilmemesi, herkesçe bilinen vatanperver gayretlerinizden beklenmektedir.

9 Kasım 1919

Harput Vali Vekili Servet Bey'e

(*ATABE,* c.5, s.128; Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivi, Klasör 10, Dosya 1335/25-33, Fihrist 20, 20-1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.151-153)

Levent Şahverdi Arşivi

İngiliz Subayının
Kürt-İslam Ahalisini Yoldan Çıkarma Çabası Utanç Verici

İngiliz subayı Noel'in Diyarbekir havalisinde, Müslüman Kürt ahalisini yoldan çıkarmaya birçok çalıştıktan sonra Malatya'da, eski Elâziz Valisi Galip ve Malatya Mutasarrıfı Halil Beylerle Sıvas aleyhine yaratmaya çalıştığı vaka, netice itibariyle bütün medeniyet âlemine karşı utanç verici değil miydi?

[...] zatıâlileri ruhani mesleğe mensup iken, siyaset manevralarında, bilhassa boğazlaşmayla neticelenecek vaziyetlerde rolör[40] olmak sevdasında bulunmamalıydınız.

Kasım 1919

Rahip Frew'ya

(*ATABE,* c.5, s.161-162; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.235-236)

Mutki'de Heyeti Temsiliye Üyelerinden Hacı Musa Bey'e

Ücretsiz olarak çekilmesi mümkün olmayan protesto telgraflarının çekilmek üzere Heyeti Temsiliye'ye çekilmesi, Mutki'de Heyeti Temsiliye üyelerinden Hacı Musa Bey'e cevaben yazıldı.

15 Kasım 1919

Heyeti Temsiliye Kararı

(*ATABE,* c.5, s.156; Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.56-57)

Aşırı Kürtçülere İzin Veren
Dr. Abdullah Cevdet Bey'in Değiştirilmesi Lüzumu

Vatani hıyaneti sabitleşen Dahiliye Müsteşarı, fazla aşırı Kürtçülere izin veren Dr. Abdullah Cevdet Bey'in değiştirilmeleri lüzumu, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya yazıldı.

16 Kasım 1919

Heyeti Temsiliye Kararı

(*ATABE,* c.5, s.170; Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, İkinci Basım: 1989, s.57-59)

40 Roleur (Fr.): Rol sahibi. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Ermenistan'a Toprak Verileceği Vaadine Doğu Anadolu Halkının Haklı Tepkisi

31 Teşrinievvel [Ekim] 1919 tarihli *Tasviri Efkâr* gazetesinde *Bosfor*[41] gazetesi yazarlarından birine vaki devletlilerinin beyanatında "Ermenilerin fazla taleplerine hak vermeksizin, sınırlarda bazı düzeltmelerin icrasına razı oluruz" denildiğini okuduk. Doğu Anadolu'da Ermenistan lehine toprak tavizlerinde bulunulacağı vaadini ihtiva eden bu cümlenin, Sulh Komisyonu üyelerinden bir devlet adamı tarafından sarf edilmiş bulunmasının, Doğu Anadolu ahalisinin pek haklı olarak, son derece kırılmasına ve üzülmesine sebep olduğunu beyan eyleriz. Milletin, Erzurum ve Sıvas Kongreleri kararlarıyla Ermenistan'a bir karış toprak bile terk etmeyeceği ve hatta hükümet bu gibi bir acı mecburiyete boyun eğmek çaresizliğinde kalsa bile, kendi meşru haklarını bizzat müdafaaya azmeylemiş bulunduğu cihana ilan edilmiş olduğundan, bu milli azim ve kararın, herkesten evvel İstihzaratı Sulhiye Komisyonu[42] değerli üyelerince malum bulunması ve itaat olunması lüzumunu arz ederiz.

17 Kasım 1919

İstanbul'da Çürüksulu Mahmut Paşa'ya

(*ATABE,* c.5, s.195; *İradei Milliye,* 24 Kasım 1919; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.249, Vesika: 196)

Ermenistan ve Kürdistan Meseleleri Üzerine Heyeti Temsiliye Toplantı Zaptı

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Bayazıt sancağının bir kısmı Van'a kadar, yahut Urfa falan yalnız bir parçanın ayrılması söz konusu olursa kolay karar verilebilir.

Rauf Bey: Van ve Bitlis'i terk, Ermenistan hesabına olursa bizim için dehşetli aleyhimizedir. Bizim için yok olma başlangıcı teşkil edebilir.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: İzmir, Ankara, Halep[43] için yapılacak malum. Yalnız Ermenistan'a vatan için bir parça verilecek olursa ne karar verirler?

Bekir Sami Bey: Yüzde 90 terk kararı verirler.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Tevfik Paşa Kilikya için de bunu yazıyor.

41 *Bosphore.* (Y.N.)
42 Barış Hazırlıkları Komisyonu. (Y.N.)
43 "Halep" sözcüğü iyi okunamamaktadır. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Rauf Bey: Van ve Bayazıt sancağı Nahcivan'a iltihak eder ve ora Müslümanları bölgesel bir geçici idare ilan ederler.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Bölgesel olursa olur. İsyan ederler. Ermenileri istemeyiz, derler.

Rauf Bey: Fakat sakıncaları vardır. Van ve Bitlis'in Ermenistan'a iltihakı Kürtlük meselesi olacak ve belki etrafa genişler, bir Kürdistan meselesi olur.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Mesela, Van Gölü'ne kadar Ermenilere verirlerse neden Kürtlük çıksın?

Rauf Bey: Bir mevcudiyet meselesi olacak. Hepsi birleşecek. Bendeniz büyük tehlike görüyorum.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Ben anlamıyorum. O bölgede olur.

Rauf Bey: Diğer Kürtler de aynı fikirde olacak.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Teoriktir.

23 Kasım 1919

(*ATABE,* c.5, s.255-256; *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, Hazırlayan: Uluğ İğdemir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.97-98)

Din ve Devletin Namus ve Haysiyetini Koruyan Urfa'daki Ağalara ve Aşiretlere Teşekkür

Urfa Müdafaai Hukuk Cemiyeti'ne ve Hacı Ağa ile Yusuf Ağalara ve Şahinbeyzade Mustafa Bey'e ve maiyetlerindeki diğer hamiyetli kardaşlarımıza ve bütün muhterem aşiretlere, din ve devletin namus ve haysiyetini muhafaza uğrunda gösterdikleri gayret ve azim ve karardan dolayı teşekkürü yüce ve milli bir vazife sayarız. Fransız işgaline karşı yapılacak harekât tarzına dair her türlü talimat, Mardin'deki 5. Fırka Kumandanı Kenan ve Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanı Ahmet Cevdet Beylerce malumdur.

Levent Şahverdi Arşivi

Adı geçen zevatla yakından temas edilerek tertibat alınması ve milli teşkilatın süratle tanzimine ve yayılmasına gayret sarf edilmesini rica ederim.[44]

24 Kasım 1919

Urfa Jandarma Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey'e

(*ATABE,* c.5, s.267; Ali Rıza, *Ahfada Yadigâr Urfa Mücahedesi*, Sinop Matbaası, 1343 [1924], s.56-57)

Kürtler ve Vilayatı Şarkiye Cemiyeti Hakkında Heyeti Temsiliye Toplantı Zaptı

Vâsıf Bey: [...] Vilayatı Şarkiye Cemiyeti müracaat etti. Bir iki defa geldiler. Abdürrahman Şeref Bey, Damat Ferit Paşa, Salih Paşa bir komisyon teşkil etmişler. Bunun bir de alt komisyonu var. Kürt Cemiyeti Reisi Babanzade. Bunlar beş vilayeti Kürdistan kabul ediyorlar. Komisyonlar idare tarzını tanzimle meşgul. Ve gayet saklı tutuyorlar. Cemiyet diyor ki: Kürdistan'a iyi bir şekil vereceksiniz. Barıştan evvel en ufak bir şey verebilirseniz geri alamazsınız. Kürtlerin bir şey istediği yok. Bunları memnun ediniz. O şekilde ki, Meclis'ten sonra, İngilizlere olan müracaatlarla Kürtlere bir baş verirseniz sonu fena olur.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Vilayatı Şarkiye Cemiyeti kimlerdir?

Vâsıf Bey: Hoca Raif Efendi, Hasan Lami, Hicaz Valisi Ahmet Nedim, eski Mebus Asaf Bey, Fazıl Arif Bey.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Erzurum'daki Kongre ile Şarkî Anadolu Cemiyeti, Sıvas Kongresi'yle de bütün Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti namına dönüştü.

Kâzım Paşa: Onlara yazmalı.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nden başka cemiyet yoktur. Vilayatı Şarkiye Cemiyeti'ni yapanlar, kongre yapanlardır.

[...]

---

44 Bu konudaki 25 Kasım 1919 tarihli Heyeti Temsiliye kararı şudur:

"Antakya'da Amik ovasından firarla kırk süvari maiyetiyle Berazi Aşireti Reisi Mustafa Bey'e sığınan ve hizmetine giren Hacı Yusuf [ve...?] Ağalarla adı geçen Mustafa Bey'e Fransız işgaline karşı yapılacak hareketin tertibatı, 13. Kolordu Kumandanı Cevdet ve 5. Fırka Kumandanı Kenan Beylerce malum olduğundan, onlarla temaslarının bildirilmesi lüzumu, Urfa Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı Rıza Bey'e cevaben yazıldı."

Bkz. *ATABE,* c.5, s.268; Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, İkinci Basım: 1989, s.64. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Onlara söylemeli. Onlar Şark namına çalışamazlar... Erzurum Kongresi'nde Nedim Bey'in raporları da vardı... Şarkî Anadolu olamaz.

[...]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Aday bile gösterdiler.

Haydar Bey: Fenni gibi kalsınlar. İlim heyeti gibi.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: İyi adamlar var.

27 Kasım 1919

(*ATABE,* c.5, s.292-293; *Heyet-i Temsiliye Tutanakları,* Hazırlayan: Uluğ İğdemir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.136)

Kürt Asil Kavminin
Türk Kardeşleriyle Ayrılmaz Bir Yiğitlik Kitlesi Oluşturduğu

Verilen malumata teşekkür arz olunur. Kürt asil kavminin mukaddes hilafet makamına dini bağlılığı ve Türk kardeşleriyle ayrılmaz bir yiğitlik kitlesi teşkil eylediği bütün dünyaca malumdur. İstanbul'da vicdan yerine düşman parası taşıyan bazı alçak şahısların, Kürtlük namına, ayrılıkçı vaki olan beyanat ve haber yaymalarının, aşiret reisleri ve Kürt beyleri tarafından Dersaadet matbuatı vasıtasıyla tekzip ve lanetlenmesi siyasete pek uygun olup Heyeti Temsiliye üyelerinden olan zatıâlilerinin ve milli teşkilat şubelerinin aralarındaki resmi haberleşmeleri ücrete tabi değildir.[45]

3 Aralık 1919

Muş'ta Heyeti Temsiliye Üyelerinden
Mirza Beyzâde Hacı Musa Bey'e

(*ATABE,* c.5, s.329; Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivi, Klasör 10, Dosya 1335/25-33, Fihrist 29'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler IV,* Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996, s.167-168)

45 Mirza Beyzâde Hacı Musa, 20 Kasım 1919 tarihli telgrafının üçüncü maddesinde "Ara sıra icra edilmekte olan haberleşmeler için telgrafhanelerce ücret istenilmekte ise vatan ve milletle alakalı olan mesele olduğundan ücretsiz olarak lazım geleceğinden bu konuda ne yapılmak icap edeceğinin bildirilmesi rica olunur" demektedir. Mustafa Kemal bu soruya cevap vermektedir. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Padişahın İngilizlerle "Bağımsız Kürdistan" Teşkiline Yönelik Gizli Anlaşmasına İlişkin Bilgi

Zatı şahanenin tasdik ettiği ve İngiliz delegeleriyle eski Sadrazam Damat Ferit Paşa arasında kararlaştırılan ve imza olunan 12.9.1919 gizli anlaşma sureti, bu kerre Dersaadet'ten elde edilmiştir. Teyit ve belgelenmesi için aslının ele geçmesine çalışılmaktadır. Adı geçen anlaşma, aşağıdaki yedi maddeyi ihtiva eylemektedir:

Suret

1) İngiltere hükümeti kendi mandası altında Türkiye'nin bütünlüğünü ve bağımsızlığını üstlenir.

2) İstanbul, hilafet ve saltanat merkezi olacak ve Boğazlar İngiltere'nin gözetimine ve kontrolüne tabi tutulacaktır.

3) Türkiye, bağımsız bir Kürdistan teşkiline engel olmayacaktır.

4) Bunlara karşılık Türkiye, İngiltere'nin Suriye ve Elcezire'deki hâkimiyetini, icabında fiili yardım göstererek temin etmeyi ve hilafete ait manevi kudret ve salahiyetinin, İngiltere'nin gerek Suriye havalisiyle ve gerekse Müslümanlarla meskûn diğer kısımlarda kullanılmasını taahhüt eder.

5) Milli cereyanların önüne geçebilmek için Türkiye'de tesis edilecek olan yarı meşruti idareye karşı vuku bulacak tepkileri İngiltere hükümeti yatıştırmak için bir zabıta kuvveti ayıracaktır.

6) Türkiye, Mısır ve Kıbrıs üzerinde bütün haklarından feragat ederek, özel ve yarı resmi niteliğe sahip olan İngiltere hükümeti, konferansta, Türk delegelerinin bu konudaki arzularını yerine getirmeye eğilimli olacak ve bunun kabulünü üstlenecektir.

7) Barış şartlarının kararlaştırılmasından sonra, zatı şahane dördüncü maddedeki hususları genişletmek için İngiltere hükümetiyle ayrıca bir sözleşme yapacaktır. Bu sözleşmenin hükümleri gizli tutulacaktır. İşbu sözleşme, Dersaadet'te iki nüsha olarak düzenlenmiş ve imzalayan iki tarafça teati ve kabul edilmiştir.

12 Aralık 1919

15. Kolordu Kumandanlığı'na

(*ATABE,* c.5, s.360-361; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz,* Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.403)

Levent Şahverdi Arşivi

Türk ve Kürt Unsurların Ortak Vatanı

[...] devlet için milli yeni bir sınır kabul ettik. Bu sınır Beyanname'mizin [Erzurum ve Sivas Kongreleri beyannameleri] birinci maddesinde açıklanmıştır. [...]

Mütareke imzalandığı gün ordularımız fiilen bu hatta hâkim bulunuyordu. Bu sınır İskenderun Körfezi güneyinden Antakya'dan Halep ile Katma istasyonu arasında Cerablus köprüsü güneyinde Fırat nehrine kavuşur. Oradan Dirzor'a[46] iner; sonra doğuya uzatılarak, Musul, Kerkük, Süleymaniye'yi ihtiva eder. Bu sınır ordumuz tarafından silahla müdafaa olunduğu gibi aynı zamanda Türk ve Kürt unsurlarıyla meskûn vatan kısımlarımızı sınırlar.

28 Aralık 1919

Ankara İleri Gelenleriyle Konuşma

(*ATABE,* c.6, s.30; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar,* s.278, Vesika: 220)

Mukaddes Birliğimize Dayanarak Kurtuluşa Kadar Sebatla Çalışılması Hakkında Mutki'de Hacı Musa Bey'e

2 Kânunusani [Ocak] 1920 tarihinde, Cemiyet heyeti merkeziyelerine, Hacıbektaş'ta Çelebi Cemalettin Efendi'ye, Mutki'de Hacı Musa Bey'e ayrıca bir tebliğde bulunduk.

Bu tebliğimizin metni ve üslubu şöyle idi:

Sıvas'tan Ankara'ya kadar devam eden seyahatimizdeki gözlemlerimiz ve incelemelerimiz, bizlere, Cenabı Hafizi Hakiki'nin inayeti Rabbaniyesiyle[47] tecelli eden milli birliğimizin dayandığı milli teşkilatın organlaşmış ve millet ve memleketin mukadderatını kurtarmak için tam anlamıyla dayanılabilecek bir kuvvet ve kudret haline gelmiş olduğunu şükrolsun ki gösterdi.

Harici vaziyet, bu milli azim ve birlik sayesinde, Erzurum ve Sıvas Kongresi esasları dairesinde, memleket ve milletin menfaatlerine müsait bir şekle girmiştir.

Mukaddes birlik ve azim ve imanımıza dayanarak meşru taleplerimizin temini gününe kadar büyük bir sebatla çalışılması ve bu beyanatımızdan köylülere kadar milletin dahi haberdar kılınması tamimen rica olunur.

2 Ocak 1920

(*ATABE,* c.6, s.58; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.256-257)

46 Deyrizor. (Y.N.)

47 "Hakiki koruyucu olan Allah'ın lütfuyla" anlamında. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Türk, Çerkes, Kürt Gibi Din Kardeşlerinin El Ele Vermesi Farz

Anzavur'un alçaklığı, şahsına ve teşvikçisi olan İngilizlere ve hempalarına aittir. Bu din ve devletin sadık bir uzvu olan Çerkes kardeşlerimiz hepimizin iftiharı ve baş tacıdır. Asıl bugün düşmanlarla kuşatılmış olan Türk, Çerkes, Kürt gibi din kardeşlerinin el ele vermesi, sarsılmaz bir vücut meydana getirmeleri, namus ve hayatımızı kurtarmak için bir farzı ayndır.[48]

7 Ocak 1920

Salihli Cephesinde Milli Kumandanlardan Reşit Bey'e

(*ATABE*, c.6, s.105; Genelkurmay Harp Tarihi Arşivi, Dolap 49, Göz 1, Dosya 5'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Aralık 1960, yıl 9, sayı 34, Vesika No: 849)

Kürt Kardeşlerimizin Bu Hamiyetli ve Dini Eserlerine Şükran

Kürdistan'ın Osmanlı camiamızın ayrılmaz bir parçası olduğuna, milli bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün müdafaası uğrunda bütün Kürtlerin Türk kardeşleriyle beraber hayatlarını fedaya hazır bulunduklarına dair hükümete, yabancı temsilcilerine çektiğiniz telgrafı büyük bir kıvançla öğrendik. Fedakâr Kürt kardeşlerimizin bu hamiyetli ve dini eserlerine şükran arz eyleriz.

15 Ocak 1920

Eruh Garzan Aşireti Reisi Musa ve
Zinya Aşireti Reisi Resul Beylere ve Arkadaşlarına

(*ATABE*, c.6, s.148; Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivi, Klasör 10, Dosya 1335/25-33, Fihrist 30-5'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler IV*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.192, Belge No: 60)

48 "Allah emridir" anlamında. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Türk ile Kürt Birliğini Müdafaaya Kararlı Oldukça Bağımsızlığımız Kurtulacaktır

Kürdistan'ı Osmanlı camiasından ayırarak düşmanların kucağına atmaya çalışanları lanetleyen telgrafnamelerini büyük bir kıvanç ve sevinçle öğrendik.

Böylece Türk ve Kürt, bu iki öz kardeş, dindaş, el ele vererek mukaddes birliğini müdafaaya kararlı oldukça, Cenabı Allah'ın yardımıyla şüphesiz vatanımız, bağımsızlığımız kurtulacaktır.

15 Ocak 1920

Garzan'da Kürdistan'ın Büyük Şeyhlerinden
Hazreti Ziyaeddin Efendi Köylüleri ve Arkadaşlarına

(*ATABE,* c.6, s.149; Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivi, Klasör 10, Dosya 1335/25-33, Fihrist 30-2, 30-3'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler IV,* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.193-195, Belge No: 61)

İlk Misakı Milli Taslağı: Kavimlerin Ortak Vatanı ve Hakları

Altta imza koyan mebuslar, aşağıdaki maddelerde birleşerek, barışın yapılmasına kadar Müdafaai Hukuk Grubu namıyla grup teşkil etmişlerdir.

1) Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında 30 Teşrinievvel 1334 [30 Ekim 1918] tarihli Mütareke'nin yapılması sırasında sınırlarımız dahilinde[49] kalan ve hükümeti seniyenin idaresi altında bulunan ve her noktası İslam çoğunluğuyla meskûn olan memleketlerin heyeti umumiyesi[50] fiili ve hükmi hiçbir sebeple ayrılma kabul etmez, bölünmez bir bütündür.

49 19 ve 21 Ocak 1920 tarihli, Mustafa Kemal Paşa'nın hazırladığı iki taslaktaki "dahilinde" sözcüğü, Meclisi Mebusan kararında "dahil ve haricinde" şeklinde değiştirilmiştir. Mustafa Kemal, bu değişiklikle "prensiplerde esaslı bir fark yapıldığını" 7 Şubat 1920'de Rauf Bey'e bildirmiştir. Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra, yayımlanan Misakı Milli metinlerinde, "haricinde" sözcüğünün çıkarıldığı görülüyor. Prof. Dr. Nejat Kaymaz bu uygulamanın Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla yapıldığını belgeye dayanarak saptamıştır. (Y.N.)

50 Heyeti umumiye: Hepsi, geneli, tamamı, bütünü. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

2) Bu sınır dahilinde sakin bütün İslami kavimler yekdiğerine karşı milli ve mahalli hukuk ve karşılıklı güvence esası üzerine ortak vatanı müdafaa ve muhafazada birleşmişlerdir.

19 Ocak 1920

(*ATABE,* c.6, s.161-162; Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 21, Dosya 1336/6, Fihrist 2-1'den aktaran: *Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 1977,* Ankara Genelkurmay Basımevi, 1977, s.41-44, Belge: 8)

Misakı Milli: Unsurların Irki ve Toplumsal Haklarına ve Çevre Şartlarına Saygı

Osmanlı Devleti'nin yalnızca Arap çoğunluğuyla meskûn olup, 30 Teşrinievvel [Ekim] 1918 tarihli Mütareke'nin yapıldığı sırada muhasım orduların işgali altında kalan kısımlarının mukadderatı ahalisinin serbestçe beyan edecekleri oylara göre tayin edilmek lazım geleceğinden, belirtilen Mütareke hattı dahil ve haricinde[51] dinen, irfanen,[52] emelen[53] birleşmiş ve yekdiğerine karşılıklı hürmet ve fedakârlık hissiyatıyla dolu ve ırki ve toplumsal hakları ile[54] çevre

51 "Haricinde" sözcüğü Mustafa Kemal Paşa'nın hazırladığı taslakta bulunmuyordu. Mustafa Kemal Paşa, bu konuda 7 Şubat 1920 günü Rauf Bey'e yazdığı mektupta şöyle diyor:
"Aht ve Misakı Milli'de, Mütareke hattı dahil ve haricinde kalan memleketlerin ayrılamaz olduğundan bahsediliyor. Eğer böyle ise, sınır hakkındaki prensiplerimizle esaslı bir fark yapılmıştır." Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.6, s.171. (Y.N.)

52 17 Şubat 1920 tarihli Meclisi Mebusan Zabıtlarındaki metinde "irfanen" sözcüğünün yerine "ırken" sözcüğü yer alıyor. Aynı sözcüğü Mete Tunçay "örfen" diye okuyor. Bkz. Mete Tunçay, "Misak-ı Millî'nin 1. Maddesi Üstüne", *Birikim,* Ağustos-Eylül 1976, sayı 18-19. "Irken" sözcüğü ile "örfen" sözcüğünün yazılışları arasında noktanın çift ya da tek olması farkı bulunmaktadır. Anlam açısından sözcüğün "örfen" diye okunması daha doğrudur. Çünkü aynı cümlede farklı ırkların hakları güvence altına alınmıştır; başka deyişle Osmanlı İslam çoğunluğun ırkan birleşik değil, fakat farklı ırklardan olduğu kabul edilmiştir. (Y.N.)

53 Bu belgedeki "dinen, irfanen, emelen" formülü, Rauf Bey'in bildirdiği 6 Şubat 1920 tarihli metinde "dinen, irfanen ve ahlaken"; 17 Şubat 1920'de Meclisi Mebusan zabıtlarına geçen metinde ise "dinen, ırkan, emelen" şeklindedir. (Y.N.)

54 *Atatürk Haftası Armağanı*'nda "hukuku ırkiye ve içtimayileriyle". Yazım hatası *Atatürk Haftası Armağanı*'ndan kaynaklanmaktadır. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

şartlarına tamamıyla riayetkâr Osmanlı İslam çoğunluğuyla meskûn bulunan kısımlarının tamamı hakikaten veya hükmen hiçbir sebeple ayrılma kabul etmez bir bütündür.

28 Ocak 1920

(*ATABE,* c.6, s.167; Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 21, Dosya 1336/6, Fihrist 2-5:9'dan aktaran: *Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 1977,* Ankara Genelkurmay Basımevi, 1977, s.45, Belge: 9)

Urfa'da Fransız Karargâhına Hücum Eden Badilli Aşireti

1) 9/10.2.36 [1920] gecesi, Urfa Fransız siyasi hâkiminin karargâhına hücum edilerek, Fransızların dört ölü bırakarak püskürtüldüğü ve karargâhından Fransız bayrağı indirilerek yerine Osmanlı bayrağı çekildiği,

2) Elde edilen ganimetlerin hücumu icra eden Badilli aşiretine verildiği,

3) Bütün Urfa ahalisinin Kuvayi Milliye'ye katıldığı mahallinden bildirilmiştir.

14 Şubat 1920

Müdafaai Hukuk Cemiyeti Sivas Heyeti Merkeziyesi Riyaseti'ne

(*ATABE,* c.6, s.330; Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, 10/2725'ten aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV,* Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.195)

Vatanperverane Hissiyatından Dolayı
İzoli Aşiret Reisi Hacı Kaya Bey'e Teşekkür

C.13.2.36 [1920] İzoli Müdafaai Hukuk Cemiyeti ve aşiret reisi Hacı Kaya Bey'e ve vatanperverane hissiyatına teşekkür ederiz. Kahraman Maraşlı kardeşlerimizin imdatlarına koşan Kuvayi Milliye'nin fedakârlıklarıyla sevgili Maraş'ımızın tahliyesine muvaffakiyet hasıl olmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

Vatanımızın işgal edilen diğer kısımlarının kurtarılması için icap eden hazırlıklara devam edilmekle beraber, mensup olduğunuz Heyeti Merkeziye'yle de irtibat kurulması rica olunur.

16 Şubat 1920

Malatya'da Topçu Kumandanı Münir Bey'e

(*ATABE*, c.6, s.341; Taha Toros, "Mustafa Kemal ile Hacı Kaya (Sebati Duman: 1877-1955) Arasında İlginç Telgraflar", *Tarih ve Toplum*, Ağustos 1991, c.16, sayı 92, s.20)

Türk ve Kürt Milli Sınırlarıyla Sınırlanan Türkiye

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti namı altında vücuda getirilen milli birlik, Erzurum ve ardından Sıvas genel kongrelerinde tespit edilen esaslara göre, Türk ve Kürt milli sınırlarıyla sınırlanan Türkiye'yi taksim olmaktan kurtarmak ve Osmanlı devlet ve milletlerinin bağımsızlığını temin etmek gayesini hedefledi. Bu gayeye ulaşmak için fiilen ve zımnen müdafaayı esas aldı.

29 Şubat 1920

Talât Paşa'ya Mektup

(*ATABE*, c.6, s.407; İlhan Tekeli-Selim İlkin, "Mustafa Kemal-Talât Paşa Mektuplaşması", *Milliyet*, 19 Mayıs 1976)

İngilizler Tarafından Kürdistan'a Gönderilecek Olan Abdülkadir Efendi

İstanbul'da cebren kapılar kırılarak evlere giriyorlar. Âyandan Abdülkadir Efendi'nin İngilizler tarafından bu hafta zarfında Kürdistan'a gönderileceği anlaşılmıştır. Alakadarların nazarı dikkati çekilir.

19/20 Mart 1920

Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaai Hukuk Cemiyeti'ne

(*ATABE*, c.7, s.158. Aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bulunan belgenin fotokopisi için bkz. Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi, Film 9, s.4-5)

Levent Şahverdi Arşivi

Harput ve Diyarbekir'de Kürtlük Cereyanı Mevcuttur Diye Seçimleri Erteleyen Zayıf Kalpli İnsanlar

Evvela hasretle gözlerinizden öperim. Yüksek görüş ve teklifleri ehemmiyete sahiptir. Bu mesele, payitahtın düşman tarafından işgal edilmiş olmasına bakarak ancak Ankara'da toplanmasına teşebbüs ettirilen fevkalade milli meclis seçimlerinin mümkün olan süratle tamamlanabilmesi ve üyelerinin bir an evvel toplanarak milletin kudret ve salahiyetinin kullanılabilmesiyle halledilecektir. Halbuki, her tarafta seçimler başlamış olduğu halde, Maraş'ta, Urfa'da başlandığına dair bir haber yoktur. Harput ve Diyarbekir'de ise Kürtlük cereyanı mevcuttur diye birtakım zayıf kalpli insanlar adeta işi erteliyorlar. Seçim keyfiyetinin gerek muhitinizde ve gerek isimlerini saydığım havalide teminine doğrudan doğruya ve dolaylı olarak yol göstermeniz pek mühimdir.[55]

26 Mart 1920

Cemil Cahit Bey'e

(*ATABE,* c.7, s.201; fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, E.U. Basımevi, Ankara, Eylül 1955, sayı 13, Vesika 345)

55 Gazi Mustafa Kemal meclis seçimleri konusunda çıkarılan engeller hakkında *Nutuk'*ta şunu söylemektedir:

"Muhterem efendiler, 19 Mart 1920 tarihli talimat icabınca memleketin her tarafında seçimler sürat ve ciddiyetle yapılmaya başlandı. Yalnız, bazı yerlerde tereddüt gösterdiler ve engeller çıkardılar ve bunlardan bazıları az, bazıları uzunca müddet tereddüt ve mukavemetlerinde ısrar gösterdiler. Nihayet, istisnasız bütün seçim dairelerinin mebusları, Büyük Millet Meclisi'nde bütün milletin, memleketin temsilcisi olarak hazır bulundular. Bu müstesna yerler şunlardı: Dersim, Malatya, Elâziz, Konya, Diyarbekir, Trabzon...

Efendiler, hakiki hali ifade etmiş olmak için şunu da açıkça belirtmeliyim ki, tereddüt ve mukavemet gösteren, bu dairelerin halkı değildir; belki o tarihte o dairelerde bulunan üst seviyedeki mülki memurlardır. Halk, hakikati anlar anlamaz, derhal müşterek milli arzuya iltihakta asla tereddüt göstermemişlerdir."

Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.330. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

İstanbul'un İşgalinin Diyarbekir'de Kürtçüleri Canlandırması

İstanbul'un işgali hadisesinin Diyarbekir havalisinde Kürtçüleri canlandırdığı Cevdet Bey'den bildiriliyor. Seçimlere başlamaktan korkuyorlar. Cevdet Bey'in malum zaafı Diyarbekir'de pek zararlı bir şekilde ortaya çıkıyor. Kendisine Heyet'çe yazıldı. Tarafınızdan cesaretlendirilmesi münasip olur.

26 Mart 1920

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya

(*ATABE*, c.7, s.204; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.567)

Bir Kürdistan Meselesi Çıkarmamak İçin
Diyarbekir'de Seçimlerin Yapılmasının Sağlanması

Halkı disiplinli bir duruma getirmek ve Fransızları ise şimdiki hallerinde bulundurmak esastır. Halka söz verildiği gibi muktedir kişilerden Urfa'ya adam gönderilmesini ve Urfa'yla yakından ilgilenilmesini rica ederim.

Seçimlere Diyarbekir katılmazsa kendi kendimize bir Kürdistan meselesini çıkarmış olacağız. Böyle ayırıcı bir meselenin ortaya çıkmasına meydan verilmemesi için yeni valiyle birlikte seçimlerin kesin olarak yapılmasının sağlanmasını vatanseverliğinden bekleriz, Efendim.

26 Mart 1920

13. Kolordu Kumandanı Miralay Ahmet Cevdet Bey'e

(*ATABE*, c.7, s.210; Harp Tarihi Dairesi Arşiv 4/7406, Harp Ceridesi 6'dan aktaran: *Türk İstiklâl Harbi IV ncü Cilt Güney Cephesi*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1966, s.113)

Urfa'da Halkın ve Aşiretlerin
Fransızlara Karşı Ciddi Bir Teşebbüs İçin Teşviki

1) Urfa'da mahsur bulunan Fransızların bitap bir hale geldikleri ve erzak hususunda fevkalade müşkülata maruz bulundukları, dolayısıyla ciddi ve kati bir teşebbüs üzerine teslim olmalarının veya çekilmelerinin muhakkak bulunduğu 28 Mart 36 [1920] tarihli şifreyle Urfa'dan bildirilmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

2) Ahali ve aşiretlerin cesaretlendirilmesi ve teşviki maksadıyla en yakın askeri kıtalardan kâfi miktarda kuvvetin Kuvayi Milliye'ye iltihak şeklinde Urfa'ya gönderilmesini ve iki aydan beri sürüncemede kalan bu meselenin hallini tekrar ve ehemmiyetle rica ederiz.

30 Mart 1920

13. Kolordu Kumandanı Miralay Ahmet Cevdet Bey'e

(*ATABE,* c.7, s.240; fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi,* E.U. Basımevi, Ankara, Eylül 1955, sayı 13, Vesika 349)

Aşiretlerle Birlikte Fransızları Mağlup Eden Urfa Kuvayi Milliyesi

Maraş'tan 17 Nisan tarihinde 2 top ve 2:4 makineli tüfekle birlikte kâfi kuvvetler Ayıntap'a[56] sevk edilmişti. Bunların şimdi Ayıntap'a ulaşmış bulunması lazımdır.

Urfa Kuvayi Milliyesi aşiretlerle birlikte Suruç'ta Fransızları mağlup ederek Siftek istasyonuna doğru ricata mecbur etmiştir.

Mevcut ve gelecek olan kuvvetlerle vaziyetin icabına göre, her halde düşmanın sizi de kuşatarak Ayıntap'a sokmasına meydan vermeyecek ve hareket serbestinizi muhafaza edebilecek şekilde hareket ediniz. 3. Kolordu Kumandanlığı'na da vaziyetiniz hakkında sık sık malumat veriniz. Müracaatınızda mümkün olan yardımın derhal yapılması için adı geçen kolorduya tebligat yapılmıştır.

21 Nisan 1920

Kuvayi Milliye Kumandanı Kılınç Ali Bey'e

(*ATABE,* c.7, s.346; fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi,* E.U. Basımevi, Ankara, Aralık 1955, sayı 14, Vesika 364)

Kardeş Milletlerin Sınırı, Unsurların Hakları ve İngilizlerin Kürdistan'ı Aldatma Girişimi

Erzurum Kongresi'nin koyduğu esaslardan birincisi; Harbi Umumi'yi müteakip genel vaziyet icabı düştüğümüz mağlubiyet itibariyle vatanımızın birçok mühim kısımları düşmanlarımızın istilası altına girmişti. Millet bütün maksatlarında maddi ve hakiki düşünmek ve ancak kuvvet ve kudretiyle temin ede-

56 Antep. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

ceği hususlar üzerinde kendisine yeni bir sınır çizmek üzere idi. İşte Kongre [Erzurum Kongresi] bu sınırı çizmiştir. Bir milli sınır çizmiştir. Bu milli sınırı kolayca sürekli kılmak için demiştir ki; Mütarekename'nin imza olunduğu 30 Teşrinievvel 1334 [30 Ekim 1918] tarihinde çizdiği sınır, sınırımız olacaktır. Vatanımızın sınırı olacak bu sınırı, ihtimal teferruatıyla bilmeyen arkadaşlarımız vardır. Yeniden fazla teferruata girmek istemediğim için şu suretle izahat vereceğim: Doğu sınırına Elviye-i Selâse'yi[57] dahil ederek tasavvur buyurunuz. Batı sınırı Edirne'den bildiğimiz gibi geçiyor. En büyük değişiklik güney sınırında olmuştur. Güney sınırı İskenderun güneyinden başlar. Halep'le Katma arasından Cerablus köprüsünde biten bir hat ve doğu parçasında da Musul vilayeti, Süleymaniye ve Kerkük havalisi ve bu iki bölgeyi yekdiğerine kalbeden hat. Efendiler, bu sınır sırf askeri düşüncelerle çizilmiş bir sınır değildir, milli sınırdır. Milli sınır olmak üzere tespit edilmiştir. Fakat bu sınır dahilinde tasavvur edilmesin ki, İslami unsurlardan yalnız bir cins millet vardır. Bu sınır dahilinde Türk vardır, Çerkes vardır ve başka İslami unsurlar vardır. İşte bu sınır kaynaşmış bir halde yaşayan, bütün maksatlarını bütün manasıyla birleştirmiş olan kardeş milletlerin milli sınırıdır. *(Hepsi İslamdır, kardeştir sesleri.)* Bu sınır meselesini tespit eden maddenin içerisinde büyük bir esas vardır. Fazla olarak o da bu vatan sınırı dahilinde yaşayan İslami unsurların her birinin kendine mahsus olan muhitine, âdetlerine, ırkına mahsus olan imtiyazları bütün samimiyetle ve karşılıklı olarak kabul ve tasdik edilmiştir. Bittabi buna ait teferruat ve tafsilat yoktur. Çünkü bu tafsilat ve teferruata girmenin zamanı da değildir. İnşallah, mevcudiyetimiz kurtarıldıktan sonra *(inşallah sesleri)* kardeşler arasında halledilip neticelendirileceğinden bırakılmış ve teferruatına girişilmemiştir. Fakat esas olarak bu maddede yer almıştır. (...)

Hakikaten İngilizler daha evvel bütün Kürdistan'ı aldatmak, Türk vesair dindaşlarından ayırmak için tasavvur edebildikleri her şeyi orada tatbikle meşgul idiler. Bu tatbikatta en büyük faaliyeti gösteren yüzbaşı ve bir rivayete göre binbaşı rütbesini taşıyan birisi idi ve buna ne yazık ki İslamlardan bir iki kişi yardım ediyorlardı. Tam bu esnada Noel dahi Malatya'ya gelmiş ve Ali Galip Bey'le işbirliği yapmıştı. Sıvas istikametine hareketi tasavvur edilen kuvvetin başında bulunuyordu.

24 Nisan 1920

TBMM'de Konuşma

(*ATABE*, c.8, s.46, 47, 48; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.8-30)

57 Kars, Ardahan ve Batum'u içine alan üç liva. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Düşmana Alet Olan
Kürtçe *Zeyn* Gazetesinin Girişinin Yasaklanması

Milli birliği ihlal ve memleketi parçalanmaya sevk maksadıyla, düşman maksatlarına alet olan, İstanbul'da yayımlanan Kürtçe *Zeyn* gazetesinin girişinin yasaklanması.

28 Nisan 1920

Erzurum Vilayeti'ne

(*ATABE,* c.8, s.132; Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü [TİTE] Arşivi, Kutu 21, Belge 57)

Kürtlerin Irki, Toplumsal, Coğrafi Hakları

Yüce Meclis'inizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkes değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden meydana gelen İslami unsurlardır, samimi bir topluluktur. Dolayısıyla bu yüksek heyetin temsil ettiği, hukukunu, hayatını, şeref ve şanını kurtarmak için azmettiğimiz emeller yalnız bir İslam unsuruna mahsus değildir. İslami unsurlardan meydana gelen bir kitleye aittir. Bunun böyle olduğunu hepimiz biliriz. Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan sınır meselesi tayin ve tespit edilirken, milli sınırımız İskenderun'un güneyinden geçer, doğuya doğru uzanarak Musul'u, Süleymaniye'yi, Kerkük'ü ihtiva eder. İşte milli sınırımız budur dedik! Halbuki Kerkük kuzeyinde, Türk olduğu gibi Kürt de vardır. Biz onları ayırmadık. Dolayısıyla muhafaza ve müdafaasıyla meşgul olduğumuz millet, bittabi bir unsurdan ibaret değildir. Muhtelif İslami unsurlardan meydana gelmektedir. Bu topluluğu teşkil eden her bir İslam unsuru, bizim kardeşimiz ve menfaatleri tamamıyla ortak olan vatandaşımızdır ve yine kabul ettiğimiz esasların ilk satırlarında bu muhtelif İslami unsurlar ki: Vatandaştırlar, yekdiğerine karşılıklı hürmetle riayetkârdırlar ve yekdiğerinin her türlü hukukuna; ırki, toplumsal, coğrafi hukukuna daima riayetkâr olduğunu tekrar ve teyit ettik ve hepimiz bugün samimiyetle kabul ettik.

Levent Şahverdi Arşivi

Dolayısıyla menfaatlerimiz ortaktır. Kurtarılmasına azmettiğimiz birlik, yalnız Türk, yalnız Çerkes değil, hepsinin karışımı[58] bir İslam unsurudur. Bunun böyle kabul edilmesini ve yanlış anlamaya meydan verilmemesini rica ediyorum.[59]

1 Mayıs 1920

TBMM'de Konuşma

(*ATABE*, c.8, s.157; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.165)

İngiliz Parasıyla Vatan ve Milletine İhanet Eden Alçaklar Hakkında Hazro'da Mehmet Bey'e

Karasi livasında uğradığı hezimetten sonra İstanbul'a firar ve orada İngilizler tarafından top ve silahlarla teçhiz ve inzibat teşkilatı namı altında ve İngiliz parasıyla vatan ve milletine hıyanete rıza gösteren alçaklardan meydana gelen kuvvetlerle takviye edilerek Adapazarı havalisine gelen ve o havalideki masum ahaliyi katl ve idam tehdidiyle ateş hatlarına sürükleyen Anzavur, Geyve Boğazı'ndaki kıtalarımıza taarruza cüret etmiş idi. Kahraman, din ve vatanına sadık olan askerlerimiz bu taarruzu düşmana büyük zayiat verdirilerek püskürttükten sonra Ethem Bey müfrezelerinin de iştirakiyle icra eyledikleri karşı taarruz neticesinde 23 Mayıs 336 [1920] günü Adapazarı ve Sapanca havalisinde asiler tam bir hezimete uğratılarak bu mevkiler işgal edilmiş ve İngilizler tarafından Anzavur'a verilmiş olan silahlardan dört top ve dört makineli tüfenk ganimet alınmış, henüz sayılması son bulmayan külliyetli tüfenk ve cephane, bomba depoları ele geçirilmiştir. Tedibat[60] tam bir şiddetle devam etmektedir. Kozca havalisinde şimdiye kadar her nasılsa Ferit Paşa hükümetinin ve vatan hainlerinin aldatmalarına kapılmış olan ve hata ettiklerini veka-i emre bilhassa asilerin zulüm ve yağma gibi suçlarıyla açıkça anlayan ahali bölük bölük sığınmakta ve vatandaşlarına karşı hareket için hizmet arz eylemektedirler.

58 Zabıtta "hepsinden memzuç". (Y.N.)

59 Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey, "Sıhhiye Nezareti" hakkında konuşurken, "Türk", "Türkler", "Türklük" diye özel olarak vurgular. Sıvas Mebusu Emir Paşa, bu yaklaşıma itiraz eder ve bir İslam âlemi söz konusu olduğunu ve bunlar arasında Türklerden başka, Çerkes, Laz, Çeçen, Kürt gibi vatandaşların da bulunduğunu belirtir. Mustafa Kemal, bu tartışma üzerine yukarıdaki konuşmayı yapar. (Y.N.)

60 Tedibat: Cezalandırmalar, haddini bildirmeler, bastırmalar. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Yabancıların vatanımızı içinden yıkmak için ümit besleyen alçaklardan yakında memleketimizin tamamen temizlenmesine muvaffakiyet husulü Allah'ın lütfundan beklenmektedir.

23 Mayıs 1920

(*ATABE,* c.8, s.235; *Kara-Amid,* Atatürk Yılında Diyarbakır Sayısı, 1981, s.60-61)

Kürtlerin Kendi Geleceğini Tayin Hakkı ve Yerel İdare Hakkında TBMM Vekiller Heyeti Kararı

Kürdistan hakkında Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyeti'nin Elcezire Cephesi Kumandanlığı'na talimatıdır.

1) Adım adım bütün memlekette ve geniş ölçüde doğrudan doğruya halk tabakalarının ilgili ve etkili olduğu surette yerel idareler kurulması iç siyasetimizin gereklerindendir. Kürtlerin oturduğu bölgelerde ise hem iç siyasetimiz ve hem de dış siyasetimiz açısından adım adım yerel bir idare kurulmasını gerekli bulmaktayız.

2) Milletlerin kendi geleceklerini bizzat idare etmeleri hakkı bütün dünyada kabul olunmuş bir prensiptir. Biz de bu prensibi kabul etmişizdir. Tahmin olunduğuna göre, Kürtlerin bu zamana kadar yerel idareye ait teşkilatlarını tamamlamış ve reisleri ve etkili kimseleri bu gaye namına bizim tarafımızdan kazanılmış olması ve reylerini açıkladıkları zaman kendi geleceklerine zaten sahip olduklarını, Türkiye Büyük Millet Meclisi idaresinde yaşamaya talip olduklarını ilan etmelidirler. Kürdistan'daki bütün çalışmanın bu gayeye dayanan siyasete yöneltilmesi Elcezire Cephesi Kumandanlığı'na aittir.

3) Kürdistan'da Kürtlerin Fransızlar ve özellikle Irak hududunda İngilizlere karşı düşmanlığını, silahlı çarpışmayla, değiştirilemeyecek bir dereceye vardırmak ve yabancılarla Kürtlerin anlaşmasına engel olmak, adım adım yerel idareler kurulması sebeplerini açıklamak ve böylece bize yürekten bağlanmalarını sağlamak, Kürt reislerinin mülki ve askeri makamlarla görevlendirilerek bize bağlanmalarını sağlamlaştırmak gibi genel çizgiler kabul olunmuştur.

4) Kürdistan iç siyaseti Elcezire Cephesi Kumandanlığı tarafından birleştirilecek ve idare edilecektir. Cephe Kumandanlığı bu konuda Büyük Millet Meclisi Riyaseti'yle haberleşir. Vilayetler tarafından izlenecek hareket çizgisini düzenleyecek ve birleştireceğinden mülki memurların yöneticilerinin bu hususta mercii de Cephe Kumandanlığı'dır.

5) Elcezire Cephe Kumandanlığı, idari ve adli veya mali değişiklik ve düzenlemelere lüzum gördükçe bunun uygulanmasını hükümete teklif eder.

Levent Şahverdi Arşivi

Elcezire Cephe Kumandanı Mirliva Nihad Paşa Hazretlerine

Kişiye özeldir.

Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyeti tarafından zatı devletlerine özel olmak üzere Kürdistan hakkında düzenlenen talimat yukarıda olduğu gibi tebliğ olunur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

27 Haziran 1920[61]

(*TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.55-551)

Kürtlerin Oyu

Biz haddizatında gerek Suriye ve gerek Irak'taki insanların bağımsız olmaları esasını kabul etmişizdir. Buna dair bir itirazımız yoktur. Sonra bizim kabul etmiş olduğumuz prensipler, incelemeden geçirilecek olursa, Rus Sovyet Cumhuriyeti, bazı şeyleri tabii buluyor. Mesela Ermenistan'daki insanların kendi mukadderatını kendi oylarıyla tayin ve tespit etmeleri; Erivan Cumhuriyeti'ni tesis ve teşkil eden Ermenilerin bağımsız olmalarını ve bu konuda arzuları her ne ise zaten kabul etmişizdir. Fakat Kürdistan, Lâzistan vesaire hakkında değil.

Genel olarak prensip şudur ki, milli sınır olarak çizdiğimiz daire dahilinde yaşayan muhtelif İslami unsurlar yekdiğerine karşı ırki, muhiti, ahlaki bütün hukukuna riayetkâr öz kardeşlerdir.

Dolayısıyla onların arzuları hilafında bir şey yapmayı biz de arzu etmeyiz. Bizce kati olarak belli olan bir şey varsa, o da, milli sınır dahilinde Kürt, Türk, Laz, Çerkes vesair bütün bu İslam unsurların menfaatleri ortaktır. Beraber çalışmaya karar vermişlerdir. Yoksa hiçbir vakit başka bir görüş yoktur. Vicdani arzu ile kardeşçe ve dindarane bir birlik vardır.

61 TBMM'nin 22 Temmuz 1922 günü yapılan gizli oturumunda okunan hükümet kararının 27 Haziran 1920 günü Elcezire Cephesi Kumandanlığı'na gönderildiği tutanaklarda belirtiliyor. Bkz. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.III, c.550 ve 557. Hükümetin bu kararı, 27 Haziran 1920 öncesinde aldığı anlaşılıyor. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Dolayısıyla, hiç şüphe etmeyiniz ki, Kürt, Laz vesaire, oyu sorulduğu zaman bu oyu vereceklerdir.

3 Temmuz 1920

TBMM'de Konuşma

(*ATABE,* c.8, s.391; *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.73; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları,* Hazırlayan: Sadi Borak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Eylül 1977, s.109)

Musul'da İngilizlerle Çarpışan Kürtler

Musul ile Cezre[62] arasında devamlı olarak İngilizlerle çarpışmaktadır.[63] En son aldığımız malumat neticesinde İngilizler mağlup olmuş ve İngilizlerden top ve mitralyöz ganimet almışlardır ve bu mağlubiyetten sonra İngilizler Musul civarında tahkimata başlamışlardır. Arkadaşlardan birisi söylemişti ki, isyanı yatıştırmak ve söndürmek için kumandanların görüşünü alalım ve bir af yapalım. Biz, arada zaten bir anlaşmazlık yok dedik. Biz onları affedip kuvvetimizi dağıttıktan sonra, yine bize hücum ettiler. Bu defa dedik ki, tedibat ve tenkilat[64] [...][65] orada yapılacak [...][66] iyi takdir ederlerse derhal yapmak istiyoruz. Çünkü olabilir ki, henüz zamanı gelmemiştir ve belki afla zayıf olduğumuzu görürlerse daha ziyade şımarabilirler. Yüksek malumunuz son vakaları İsmet Bey izah etmişlerdir. Oradaki arkadaşlarımız pek büyük muvaffakiyetle söndürmüşlerdir ve faaliyet halinde bulunan asilere de büyük darbeler indirmişlerdir.

3 Temmuz 1920

TBMM'de Konuşma

(*ATABE,* c.8, s.392-393; *TBMM Gizli Celse Zabıtları,* c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.74; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları,* Hazırlayan: Sadi Borak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Eylül 1977, s.112-113)

62 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Dizre". (Y.N.)

63 İngilizlere karşı Kürt hareketleri kastediliyor. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda yanlışlıkla "çarpışmaktayız". (Y.N.)

64 Bastırmalar, tepelemeler, cezalandırmalar. (Y.N.)

65 Sadi Borak tarafından boş bırakılan yerde, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda Mustafa Ünver tarafından parantez içinde "istiyorsanız bu, yapılır" eklemesi yapılmış. (Y.N.)

66 Sadi Borak tarafından boş bırakılan yerde, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda Mustafa Ünver tarafından parantez içinde "tedibat ve tenkilatı" eklemesi yapılmış. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Eşkıyalık Eden Kürt İsmail'in Takibatının Ertelenerek Kendisi ve Adamlarından Harp Cephesinde Faydalanılması

Kalecik kazasında şekavet halinde bulunan Kürt İsmail'in takip ettiği gaye adi şekavetten olup kendisi hükümetçe affa mazhar olduğu takdirde eskiden maiyetinde bulunduğu Eskişehir Jandarma Bölük Kumandanı Kıdemli Yüzbaşı Osman Zeki Bey'in kumandası altında getireceği asgari elli silahlıyla Batı Cephesi'nde istihdama talip bulunduğunu dolaylı olarak bildirdiğinden, halkı zarara uğratan adı geçen ile avenesinin münferit harekâtta kendilerinden harp cephesinde faydalı bir tarzda istifade olunması her yönden tercih edildiği Müdafaai Milliye Vekâleti'nin yazısına atfen Umuru Dahiliye Vekâleti'nin 28 Temmuz 36 [1920] tarih ve 192/1954 numaralı tezkeresi Heyeti Vekile'de okunduktan sonra Eskişehir Jandarma Bölük Kumandanı Kıdemli Yüzbaşı Osman Zeki Bey kabul eylediği takdirde o doğrultuda takibatının ertelenmesi kararlaştırılmıştır.

4 Ağustos 1920

Heyeti Vekile Kararı

(*ATABE*, c.9, s.127; TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 04.08.1920, 030.18.1.1 - 1.7.20)

Dersim Reislerince Affı İstenen Teslim Adlı Şahsın Cezasının Ertelenmesi Kararının Kaldırılması

Malatya eşrafından Haşim Beyzade Mehmed Bey'in katili Şeyh Hüsnü köyünden Teslim nam şahsın Dersim reisleri tarafından affına aracılık edilmiş ve Heyeti Vekile'ce adı geçenin eski sabıkalılardan olduğu bilinmeyerek cezasının ertelenmesine karar verilmişti. Bu kerre adı geçenin iki cinayeti daha olduğu Elcezire Kumandanlığı ve 3. Kolordu Kumandanlığı tarafından bildirilmiş olmakla, ceza ertelenmesi kararının kaldırılması 19 Ağustos tarihinde Heyeti Vekile'ce kararlaştırılmıştır.

19 Ağustos 1920

Heyeti Vekile Kararı

(*ATABE*, c.9, s.217. Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 19.08.1920, 030.18.1.1 - 1.10.1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Levent Şahverdi Arşivi

Vatani Hizmetlere ve
Halkın Aydınlatılmasına Devam Edilmesi Hakkında
Hazro Eşrafından Mehmet Bey'e

Bu mektubumu bu kerre Van Vilayeti Âliyesine tayin edilen atufetlu Kadri Beyefendi'ye vererek gönderiyorum. Adı geçen Bey, mevcut genel ahval hakkında zatıâlilerine tarafımdan malumat vereceklerdir. Zatıâlileri gibi vatanperver dindaşlarımızın vatani ve fedakârane olan yardım ve hizmetleriyle vatanımızın ve hilafet makamımızın kurtarılmasına yönelik meşru mesaimizde er geç muvaffakiyete nail olacağımız hakkındaki kati kanaatim sarsılmazdır. Yakında İslam ümmetinin Avrupalı istilacılardan kurtarılması hususundaki muvaffakiyat haberlerini zatıâlinize inşallah tebliğ ederim.

Mahalli ahval hakkında beni sık sık aydınlatmanızı ve öteden beri devam edegelen vatani hizmetlerde ve bilhassa ahalimizin aydınlatılması hususunda tam bir azim ve sebatla devam buyurmanızı rica eder, gözlerinizden öperim, Efendim.

24 Ağustos 1920

(*ATABE,* c.9, s.265; fotokopisiyle birlikte aktaran: *Kara-Amid,* Atatürk Yılında Diyarbakır Sayısı, 1981, s.80-81)

Güney Sınırlarımızda Çıkan İsyanlar

Efendiler, bu tarihlerde güney mıntıkalarımızda da bizi ciddi bir surette meşgul eden mühim isyanlar vukua geldi.

Milli Aşireti reisleri Mahmut, İsmail, Halil, Bahur, Abdürrahman Beyler, güneyde düşmanlarla gizli temas ve irtibat tesis ettikten sonra Siirt'ten Dersim havalisine kadar, bütün aşiretlerin reisi sıfatını takınarak o havaliye tahakküm ve riyaset iddiasına kalkıştılar.

Fransızlar, 1920 senesi Haziran'ının başında Urfa'yı ikinci defa zapt etmek maksadıyla hareket ettikleri zaman Milli Aşireti de Siverek istikametinde ilerledi. Buna karşı, o havalide bulunan 5. Fırka'mız memur edildi. Bu fırka, o havalideki milli kuvvetlerimizle de takviye olundu. 19 Haziran 1920 tarihinde, kıtalarımızın takibi altında güneydoğu istikametinde düşman mıntıkasına firara mecbur edildi. Bu aşiret bir müddet düşman mıntıkasında hazırlandıktan sonra, 24 Ağustos 1920'de üç bin atlı ve develi ve bin kadar piyadeden ibaret bir kuvvetle tekrar arazimize geçti. Viranşehir civarına geldi. Asiler, aman dilemek maksadıyla geldiklerini söyleyerek mahalli kumandanlarımızı aldattılar ve

Levent Şahverdi Arşivi

tedbir almakta ihmale sevk ettiler. Bu sırada, o civarda dağınık bulunan müfrezelerimize hücum ederek, onları mağlup ve 26 Ağustos 1920'de Viranşehir'i işgal ettiler. Haberleşme ve irtibatımıza mâni olmak üzere de, o mıntıkadaki bütün telgraf hatlarını kestiler.

Ancak, 15 gün sonra, 5. Fırka'nın Siverek, Urfa, Resülayn[67] ve Diyarbekir'de bulunan kıtalarından gönderilen kısımlar ve sadık aşiret kuvvetleri, asileri mağlup edebilmişlerdir. Takip olunan Milli Aşireti tekrar güneye, çöle firar eyledi.

Ağustos 1920

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.345)

Muhtelif Suçlular Hakkındaki
Kanuni ve İcrai Takibatın Ertelenmesi

1) Siverek sancağının Kavalık köyünden Mustafa oğlu Eyüp ve biraderi Müslim Ağa,
2) Siverek sancağı Kavalık köyünden Mehmed bin Hacı Külek,
3) Siverek sancağının Boru köyünden Kara Mustafazâde Eyüb ve biraderi Zülfi ve diğer biraderi Kadir,
4) Siverek sancağının Şeyh Birim köyünden Seyid oğlu Sino,
5) Siverek sancağının Şeyh Birim köyünden Zülfi oğlu Mehmed ve biraderi Ali,
6) Siverek sancağının Hezabun köyünden Halil Binnizok,
7) Siverek sancağının Akçamescid köyünden Havva oğlu Mehmed ve biraderi Halil,
8) Siverek sancağının Poro köyünden Nuri oğlu Ali,
9) Siverek sancağının Sülüklü köyünden Halil Bin Mehmed,
10) Siverek sancağının Çatok köyünden Zülfikâr oğlu Kadir,
11) Siverek sancağının Şemandol köyünden Hacı oğlu Hasan ve biraderi Ahmed,
12) Urfa livasının Döke köyünden Temo oğlu Derviş,
13) Siverek sancağının Kizirli Metin köyünden Cuma oğlu Halid,
14) İzolu Aşireti Reisi Turan Ağa,
15) Malatya'da İzo aşireti reislerinden Hanibey-zâde Binbaşı Süleyman Bey.

67 Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinin güneyinde, Suriye sınırları içinde kalan bir yerleşim merkezi. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Muhtelif suçlulardan olup, isimleri yukarıda yazılı şahıslar hakkındaki kanuni ve icrai takibatın ertelenmesi Heyeti Vekile'nin 13.9.36 [1920] tarihindeki toplantısında kararlaştırılmıştır.

13 Eylül 1920

Heyeti Vekile Kararı

(*ATABE,* c.9, s.331-332; TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 13.09.1920, 030.18.1.1 - 1.11.18)

Milli Aşireti Tarafından Menkulleri Alınıp Gasp Olunan Viranşehir Adliye Memurları

Milli aşireti tarafından son olarak bütün menkulleri alınarak ve gasp olunarak dilenme derecesine gelmiş oldukları anlaşılan Viranşehir adliye memurlarının vaki olan hadiseden tabii olarak hasıl olan manevi zaruret ve ıstıraplarının hafifletilmesi hakkında Diyarbekir İstinâf Müddeiumumiliği'nin[68] yazısına atfen Umuru Adliye Vekâleti'nin 15.9.36 [1920] tarih ve 95/91 numaralı tezkeresi Heyeti Vekile'nin 16.9.36 [1920] tarihindeki toplantısında görüşüldükten sonra ihtilaller neticesinde taarruz ve tecavüze uğrayan bütün mülki ve askeri memurlara ikişer maaş avans verilmesi kararlaştırılmıştır.

16 Eylül 1920

Heyeti Vekile Kararı

(*ATABE,* c.9, s.344; TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 16.09.1920, 030.18.1.1 - 1.13.3)

68 İstinaf mahkemesi: Osmanlı yargısında ilk mahkemelerle Temyiz Mahkemesi arasında bulunan mahkeme. Müddeiumumilik: Savcılık. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Doğuda Dayanak Yaratmak

Ankara Hükümeti [...] Doğu'da bir dayanak noktası temini lüzumuna kanaat getirmiş olduğundan, Bolşevik Rusya Cumhuriyeti'yle ortak maksadın teminine ait bir anlaşma yapmaya teşebbüs etmiş, [...] bu teşebbüste muvaffakiyet noktasına yaklaşmış bulunuyor.

4 Ekim 1920

Enver Paşa'ya Mektup

(*ATABE,* c.10, s.30; Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları,* Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1955, s.55-57)

Ortak Düşmanımız Olan İngilizlere Karşı Irak Mücahitlerinin Cesurca ve Aslanca Mücadeleleri

18.11.36 [1920] tarih ve istihbarat 3961 numaralı telgraflarına cevaptır.

Necef'ten özel haberci vasıtasıyla gelen mektuplara aşağıdaki cevabın tebliğ edilmesini rica ederim.

Müşterek düşmanımız ve dinimizin ve bağımsızlığımızın haini olan İngilizlere karşı Irak mücahitlerinin cesurca ve aslanca olan mücahedelerini hükümetimiz büyük bir iftihar ve takdirle takip etmektedir. Muhterem mücahitlere maddeten ve fiilen yardım etmek en başlıca emelimizdir. Bu yardımın başlangıcı olarak Cizre'den Musul tarafına Bazan'da yakında taarruza girişilecektir. Müşterek düşmanımızı kovmaya başlangıç olarak yeniden yakında daha geniş ölçüde yardım vasıtalarını hazırlamaktayız. Dolayısıyla Irak muhterem mücahitlerinin büyük bir azim ve şiddetle mücahedelerine devam etmelerini rica ederim. Cenabı Hak bütün Müslümanlara yardım ihsan buyursun.

20 Kasım 1920

Elcezire Cephesi Kumandanlığı'na

(*ATABE,* c.10, s.108. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Vesika No: 1322'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Levent Şahverdi Arşivi

İngiliz Emperyalizmine Karşı Harekâta Hazırlanan Urmiye Gölü Çevresindeki Kürtler

Upmal: [...] Ayrıca İngilizlere ve Fransızlara karşı güneydeki gelecek ilkbahar harekâtlarıyla ilgili, mesela Mezopotamya ve Adana'da, gerçek bir işbirliği imkânı var mıdır?

Bu işbirliğinin silahlı kuvvetlerle birbirini destekleyen gizli veya açıktan bir ittifak şeklinde olma imkânı var mıdır?

Mustafa Kemal: Biz, İran'la devamlı dostluk münasebetleri içerisindeyiz. Urmiye Gölü çevresinde yaşayan Kürtler, bizim emirlerimiz doğrultusunda hareket etme isteklerini bildirdiler. Silahları ve paraları var, sadece talimata ihtiyaç duyuyorlar. Nurun Süleyman da tabi olduğunu bildirdi. Hepsi silahlanıyor ve İngiliz emperyalizmine karşı harekâta hazırlanıyorlar. Osmanlı hükümetinin, önceki elçilik personeli Tahran'da kaldı. Elçinin kendisi, gerçekten kaçtı, fakat onun sekreteri ve bütün kadrolar Ankara hükümetine bağlılıklarını açıkladılar. Onlar aracığılıyla, İngilizlerin bütün baskılarına rağmen, bize, kendilerinin bizim doğal müttefikimiz olduklarını ve İngiliz zulmünden kurtulmaya can attıklarını bildiren Tahran hükümetiyle şu an düzenli dostluk münasebeti içerisindeyiz. İran, böylece gelecek baharda, bu yıl sizin gücünüz oranında yaptığınız yardımlarla, genel kurtuluş davasında kendine düşen yardım payını elinden geldiği kadar yapacaktır.

1 Ocak 1921

Sovyet Misyonu Sekreteri Upmal'le Görüşme

(*ATABE,* c.10, s.237; Sosyo-Politik Tarihi Rusya Devlet Arşivi, Doğu Halkları Propaganda ve Harekât Konseyi Koleksiyonu, Fond 544, Liste 3, Dosya 46, Yaprak 51, 51 arkası, 52, 52 ark.'dan aktaran: *Aydınlık,* 31 Aralık 2000, Sayı: 3/702, s.16-17)

Teşkilatı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası): Şûralar Eliyle Özerk Yönetim

Madde 1: Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü halkın kaderini bizzat ve fiilen idare etmesi esasına dayanır.

Madde 3: Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti "Büyük Millet Meclisi Hükümeti" unvanını taşır.

Madde 11: Vilayet, mahalli işlerde manevi şahsiyete ve özerkliğe sahiptir. Dış ve iç siyaset, şer'i, adli ve askeri işler, uluslararası iktisadi ilişkiler ve hü-

Levent Şahverdi Arşivi

kümetin genel vergileri ile birden fazla vilayeti ilgilendiren hususlar istisna olmak üzere Büyük Millet Meclisi'nce konacak kanunlar gereğince vakıflar, medreseler, eğitim, sağlık, iktisat, tarım, bayındırlık ve sosyal yardım işlerinin düzenlenmesi ve idaresi vilayet şûralarının yetkisi içindedir.

Madde 12: Vilayet şûraları vilayetler halkınca seçilen üyelerden oluşur. [...]

Madde 13: Vilayet şûrası, üyeleri arasından yürütme âmiri olacak bir reis ile çeşitli şubeleri idareyle görevli üyelerden oluşmak üzere bir idare heyeti seçer. Yürütme yetkisi daimi olan bu heyete aittir.

Madde 14: Vilayette Büyük Millet Meclisi'nin vekil ve temsilcisi olmak üzere vali bulunur. Vali, Büyük Millet Meclisi hükümeti tarafından tayin olunup, görevi devletin genel ve ortak görevlerine bakmaktır. Vali yalnız devletin genel görevleri ile mahalli görevler arasında çatışma durumunda müdahale eder.

Madde 16: Nahiye, özel hayatında özerkliğe sahip bir manevi şahsiyettir.

Madde 17: Nahiyenin bir şûrası, bir idare heyeti ve bir de müdürü vardır.

Madde 18: Nahiye şûrası, nahiye halkınca doğrudan doğruya seçilen üyelerden oluşur.

Madde 19: İdare Heyeti ve nahiye müdürü nahiye şûrası tarafından seçilir.

Madde 20: Nahiye şûrası ve idare heyeti yargısal, iktisadi ve mali yetkiye sahip olup, bunların dereceleri özel kanunlarla tâyin olunur.

Madde 21: Nahiye bir veya birkaç köyden oluştuğu gibi, bir kasaba da bir nahiyedir.

20 Ocak 1921

(*ATABE*, c.10, s.302-304; *Türkiye Büyük Millet Meclisi Kavanin Mecmuası (Birinci İntihap Devresi)*, c.1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara, 1925, s.89-91)

Levent Şahverdi Arşivi

Kürdistan'daki Büyük Toprak Ağaları

Türkiye'de köylüleri toprak ağalarına karşı ayaklandıracak şiddette bir toprak meselesi görülmemektedir. Kürdistan dışında büyük toprak ağaları gayet az sayıdadır. Köylüye toprak sağlanmıştır. Tabii dağılımda bazı eşitsizlikler vardır, ama bu kolayca giderilebilir.

29 Ocak 1921

Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Konseyi Yetkilisi
Eşba Yoldaş'la Görüşme

(*ATABE,* c.10, s.359. Sosyo-Politik Tarih Rusya Devlet Arşivi, Fond: 544, Liste: 3'teki belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Aydınlık,* 7 Kasım 1999, sayı 642, s.16-18)

Koçgiri İsyancılarından Ali Şir Dışındakileri Af

Ali Şir dışındakileri af.[69]

Benim imzamla Meclis namına Nurettin Paşa affetmiş, tekrar cezalandırmış, isnatları yok.

1921

16 Numaralı Not Defteri

(*ATABE,* c.11, s.233; Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı [ATASE] Atatürk Özel Arşivi, Kutu 7, Defter 16'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler III,* ATASE Yayınları, Ankara, 1994, s.75-96)

Koçgiri Asilerini Tepelemekle Uğraşan Kuvvetlerimiz

Efendiler, Sıvas kuzeyinde ve Yozgat'ta vukua gelip malumunuz olan dahili isyan vakalarından başka 1920 senesi sonlarında tekrar Anadolu ortasında, Zile cihetinde Küçük Ağa, Deli Hacı, Aynacı Oğulları ve Erbaa civarında Kara Nâzım, Çopur Yusuf ve diğer taraflarda Deli Hasan, Küçük Hasan gibi birtakım serseriler ve Yozgat, Çayözü Çerkeslerinden meydana gelen çeteler ve 1921 senesi başında da Koçgiri aşireti reislerinden Haydar Bey, İstanbul'da Seyit Abdülkadir'den aldığı talimat üzerine Alişan ve akrabasından Naki, Alişer ve

69 Koçgiri isyancıları kastediliyor. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

diğerleriyle isyan harekâtına başlamışlardı. Birçok kuvvetlerimiz, bir taraftan Pontusçuları, diğer taraftan bu asileri takip etmek ve tepelemekle iştigal ediyorlardı.

1921

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.472)

Musul Petrolü Bölge Halkının Yararına Serbestçe İşletilmeli

16) Musul gazyağı kaynaklarına karşı siyasetiniz ne olacaktır?

16) Bir milletin, ülkesinin tabii kaynaklarını kullanmak için köle haline konulması keyfiyetinin sadece asrın zihniyetine değil, ayrıca en basit insanlık prensiplerine de aykırı olduğu aşikârdır. Esasen Misakı Milli sınırlarımız içinde bulunan Musul petrol zenginlikleri, sanırım hiçbir şekilde bir tekele ve istismara bırakılmaksızın bölge halkının ve bütün insanlığın ortak yararı uğrunda serbestçe işletilmelidir.

26 Şubat 1921

Amerikalı Gazeteci Streit ile Mülakat

(*ATABE*, c.11, s.64; fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, c.1, Belge No: 45, s.262-276)

Kürdistan Birliği Gibi Bir Mesele Yoktur

Telgrafınızda işaret edilen önemli noktalar hakkındaki görüşlerimi aşağıda birer birer açıklamak istiyorum:

[...]

2) Kürdistan birliği gibi bir mesele yoktur.

1 Mart 1921

Londra'da Bekir Sami Bey'e

(*ATABE*, c.11, s.78; FO (Foreign Office-İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivleri), 371/6466'dan aktaran: *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1979, s.201-203)

Levent Şahverdi Arşivi

Londra Konferansı'nda Heyetimize Verilen Proje

Londra Konferansı, 27 Şubat 1921'den 12 Mart 1921'e kadar devam etti. Olumlu hiçbir netice vermedi. [...]

Bizim delege heyetimize verilen projede, Sevr Antlaşması hükümlerinde icra olunacak değişikliklerle alakalı şu noktalar vardı:

Bize bırakılan jandarma ve özel kıtalar miktarlarını cüzi surette artırmak. Memleketimizde kalacak yabancı subay adedini biraz azaltmak. Boğazlar bölgesini biraz ufaltmak. Bütçemiz üzerine konulmuş sınırlamaları biraz hafifletmek. Bayındırlık işleriyle alakalı imtiyaz vermek hakkımız üzerine konulmuş sınırlamaları da biraz hafifletmek... Bundan başka adli kapitülasyonlar, yabancı postaları, Kürdistan... hakkında Sevr projesinde değişiklik icrasını ümit ettirecek bazı belirsiz vaatler...

12 Mart 1921

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.433)

Dersim Merkezinde
Müdafaai Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti Kurulması

Müdafaai Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti'ni oluşturan şahısların başkanları tarafından isim ve şöhretlerinin bildirilmesi hakkındaki 22.3.1921 tarih ve 6/424 numaralı telgrafa Dersim'den henüz cevap gelmemiştir.

Dersim merkezinde Müdafaai Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti bugün mevcut değilse, aşiretler üzerinde gerçekten etkili ve aşiret reis ve eşraftan namuslu ve denenmiş şahıslardan bir merkez heyeti seçilip kurulmasına özel olarak öncü olmanızı rica ederim.

5 Nisan 1921

Elâziz Vali Vekili Abdülkadir Bey'e

(*ATABE,* c.11, s.119; Mehmet Çifteoğlu, "1921 Yılında Müdafaa-i Hukuk Örgütlerinin Yeniden Yapılanması", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,* Haziran 1998, sayı 17, s.11-12)

Levent Şahverdi Arşivi

Bedirhan Ailesinden İngilizlerin Paralı Adamı Olan Yunus Bey

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nce elde edilen özel malumatı ihtiva eden 26 Mayıs 337 [1921] tarihli raporun birinci, ikinci ve üçüncü maddeleri aynen aşağıya alınmıştır. Vaki olan istihbarat hakkında icap edenlerin nazarı dikkatlerinin çekilmesiyle lüzumlu tedbirlerin alınmasını rica ederim.

[...]

"3) Bedirhan ailesinden Yuni Bey (Yunus Bey olması muhtemeldir)[70] namında biri yakında Halep yoluyla Dersim civarına gidecektir. O da İngilizlerin paralı bir adamıdır."

29 Mayıs 1921

Dahiliye Vekili Ata Bey'e

(*ATABE,* c.11, s.188-189. Aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Vatanperverane Hizmetleri Dolayısıyla Silvan'da Bulunan Abdullah Beyzade Sadık Bey'e Teşekkür

Diyarbekir'den yazılan 25 Nisan 1337 [1921] tarihli mektubunuzu aldım. Hususi hissiyatlarına teşekkür ederim. Talebinizin yerine getirilmesi için alakadar makamların nazarı dikkati çekilecektir. O havalideki güzide ve vatanperverane hizmetlere devamınızı rica ederim.

5 Haziran 1921

(*ATABE,* c.11, s.196; fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk'ün Diyarbakır Anıları,* 7. K.O.K., Diyarbakır, 1977)

70 Notun Mustafa Kemal Paşa'ya ait olduğu anlaşılıyor. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Türk ve Kürtlerin Ortak Vatanı ve Gelecek Birliği

Zaten Wilson milliyetler esasına göre bir sınır göstermek lazımdı, milliyet prensiplerine dayalı bir şekilde olmalı. Bir ifade bulalım. Milli sınırımız nedir? Mutlaka, Türklerle ve mutlaka mukadderatımızla işbirliği yapmış olan Kürtlerle meskûn olan mahaller bizim milli sınırımız dahilinde kalmak lazım gelir mi?

16 Ekim 1921

TBMM'de Konuşma

(*ATABE,* c.12, s.46; *TBMM Gizli Celse Zabıtları,* c.2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.355)

Elcezire'de Misakı Milli Sınırımız İçinde Bulunan İşgal Altındaki Yerleri Gasp Edenlerin Elinden Almak

1) Faysal'ın Irak'ta hükümet iddia etmekte olmasına ve Misakı Milli'mize dahil bulunan Musul vilayetinin bir kısmına fiilen el koyarak havalide bazı tahriklere ve teşviklere kalkışarak tecavüzü dairesini milli sınırımız dahiline kadar uzatmaya teşebbüs eylemesine karşılık, adı geçenin bu fesatça faaliyetlerini gidermek ve Elcezire'de Misakı Milli sınırımızın ihtiva eylediği işgal altındaki kısımları gasp edenlerin elinden almak maksadıyla Özdemir Bey'in ekli pusulada gösterilen kadronun başında olmak üzere Elcezire mıntıkasında faaliyete geçmesi uygun görülmüş ve kendisine icap eden talimat verilmiştir.

2) Irak'ın idari ve siyasi himayesini benimseyen İngilizlerin söz konusu havalide özel menfaatleri bulunması hasebiyle siyasi vaziyet icabı milli hükümetimizin İngilizlerle herhangi bir konferans münasebetiyle temas ve müzakereye girişmesi muhtemel olduğundan, Özdemir Bey'in yapılmasını üstlendiği beyan olunan vazifeyi özel bir mahiyette ve şahsi bir teşebbüs şeklinde idare etmesi ve harice karşı böyle bir manzara göstermesi şimdilik daha uygun görülmüştür.

3) Milis kaymakam rütbesine sahip bulunan Özdemir Bey'in kendisi ve maiyetini teşkil eden kadro mürettebatı Elcezire Cephesi'nce gizli bir surette ordu icmaline[71] ithal ve o surette iaşeleri, rütbeleri tahsisatı muntazaman temin olunacak ve ödenecektir.

4) Elcezire Cephesi, Özdemir Bey'e rütbesi maaşından başka üstlendiği vazifenin ehemmiyeti ve kapsamı derecesiyle orantılı bir miktar da örtülü ödenekten icabı kadar aylık tahsisat verecektir.

İşbu tahsisatın miktarı Cephe Kumandanlığı'nın takdirine bırakılmıştır.

71 Kaynakta bu şekildedir. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

5) Bu emir Müdafaai Milliye Vekâleti'ne, Elcezire Cephesi Kumandanlığı'na tebliğ olunmuş ve bir sureti Özdemir Bey'e verilmiştir.

1 Şubat 1922

Özdemir Bey'e

(*ATABE*, c.12, s.257-258; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, İstiklâl Harbi Koleksiyonu, K-1676, D-408-245, F-1-2 ve K-122/186, D-1607, F-8-9'dan aktaran: Cemalettin Taşkıran, "Atatürk ve Misak-ı Millî'ye Ait Bir Belge", *Yeni Türkiye*, Eylül-Aralık 1998, sayı 23-24, s.251-252)

İttihat ve Terakki Kulüplerine Kaydedilmiş Nüfuzlu Kürtleri Tespit Etmekte Olan Küçük Kâzım

Şu anda izinli olarak seçim dairesinde bulunan Erzurum Mebusu Necati Bey'in arkadaşlarından Muş'ta müstahdem iken emekli edilen ve şu anda Erzurum'da ikamet eden jandarma yüzbaşılığından emekli Küçük Kâzım namındaki şahıs Enver Paşa'yla dolaylı olarak temasta bulunduğu ve evvelce İttihat ve Terakki kulüplerine kaydedilmiş olan nüfuzlu Kürtleri tespit etmekte bulunduğu istihbar kılınmıştır. Bu konuda elde edilecek malumatın bildirilmesi...[72]

27 Şubat 1922

Doğu Cephesi Kumandanlığı'na

(*ATABE*, c.12, s.275; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat-Terakki Erkânı*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990, s.254)

72 Kâzım Karabekir Paşa bu telgrafa 5 Mart 1922 tarihinde şu cevabı verir:

"Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne

C. 27.2.1338 [1922]

1) Küçük Kâzım'dan her şey beklenir. Yalnız pek kurnaz olduğundan işlerinde ipucu vermez. İttihat ve Terakki zamanında yükünü almış ve muhafazası için Ardahan Mebusu Hilmi ve Fırka Kumandanı Halit Beylerle üçlü teşkil etmişti.

2) Ermeni harekâtında binbaşı olarak hizmete alınmış ve harpte 9. Fırka Alay Kumandanlığı'nda faaliyetinden kaymakamlığa terfi edilmiş olup muharebenin sonunda tekrar ihtiyat sınıfına geçerek bugün Kars'ta büyük ticaretle meşgul bulunmaktadır.

Adı geçenin, Batı Cephesi'nde istihdamı lüzumuyla ismen vazifeye çağrılması görüşünde olduğum arz olunur.

Doğu Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir"

Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Unsurların Hukuku

Türkiye halkı ırkan ve dinen ve kültürel olarak birleşmiş, yekdiğerine karşı karşılıklı hürmet ve fedakârlık hissiyatıyla dolu ve mukadderat ve menfaatleri müşterek olan bir toplumdur. Bu camiada ırki hukuka, toplumsal hukuka ve çevre şartlarına riayet, dahili siyasetimizin esas noktalarındandır. Dahili idare teşkilatımızda bu esas noktanın, halk idaresinin bütün kapsamlı manasıyla layık olduğu gelişme derecesine ulaştırılması, siyasetimizin icaplarındandır. Ancak, harici düşmanlara karşı daima ve daima birleşmiş ve dayanışma halinde bulunmak mecburiyeti de muhakkaktır. [...]

Bu sene zarfında bütün memleket kısımlarında genel olarak bağımsız ve arızasız bir sükûn manzarası ve asayiş devam eylemiştir. Bazı aldatmalar neticesi olarak geçen senenin başlarında Koçgiri'de ortaya çıkan hadise, alınan tedbirlerle teskin edilmiştir. Aldatılmış olanlar hakkında da hükümetçe adaletin gereği yapılmış ve şefkat gösterilmiştir. [...]

Ceza muhakemeleri usulünün iyileştirilmesi, aşiret hayatı geçiren bazı bölgeler halkının tabii ve toplumsal ihtiyaçlarıyla orantılı bir adli usul hazırlanması ve hapishanelerin iyileştirilmesi gibi, diğer mühim hususlar, ait olduğu vekâletin yeni sene zarfındaki mesaisi mevzuunu teşkil etmektedir.

1 Mart 1922

TBMM 1. Devre 3. Toplanma Yılını Açış Konuşması

(*ATABE,* c.12, s.276-277, 279; *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 1, c.18, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.2-16)

Kürtlerin Kurtuluş Savaşı'na Katılımı

Harbi Umumi esnasındaki temas ve münasebetlerimizin hasıl eylediği sevgiyle zatıâlilerini daima hatırlamaktayım.

Bütün milletin düşman ve yabancı tesirleri ve baskılarından kurtarılması için bugün devam eden mesai arasında zatıâlilerinin de mühim bir hissesi vardır. Vatan hizmeti uğrunda göç ederek bizimle beraber karargâhta hayatını sürdüren zatıâlilerinin şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da memleketin kurtuluşuna ve birliğinin teminine yönelik mesaide aynı hararet ve arzuyla devam eyleyeceği şüphesizdir.

Müşterek vatani mesaimizin muvaffakiyetine mâni olmak ve memleketi ayrı ayrı kısımlara ayırarak hepimizi birbirimize düşürmek suretiyle millet ve memlekete felaket getirmek isteyen düşmanlar, malum olduğu üzere ortaya bir Kürdistan meselesi çıkarmışlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

Düşmanların bu nam altında parlak vaatlerle devam eden zehirli teşviklerle bazı cahil insanları aldatmak için bugün dahi çalışmakta oldukları görülmektedir.

Nüfuzunuzun geçerli olduğu mıntıkada bütün memleketi mahvetmek maksadıyla vuku bulan bu tür teşvikleri ve tesirleri boşa çıkararak memleketin saadeti yolundaki hizmetlere hararetle devam buyurulmasını rica ederim.

Buradan bazı arkadaşlar da aynı maksatla çalışmak üzere o havaliye gönderilmişlerdir. Gözlerinizden öper ve muvaffakiyet temenni eylerim, Efendim.

4 Mart 1922

Bitlis'te Küfrevizade Şeyh Abdülbaki Efendi'ye

(*ATABE*, c.12, s.301; fotokopisiyle birlikte aktaran: Dr. Fethî Tevetoğlu, "Atatürk'ün Nakşibendi Şeyhi Küfrevizade Abdülbaki Efendi'ye Yazdığı Mektuplar", *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı 12, Aralık 1973, s.23-24)

Bizi İçimizden Yıkmak İsteyen İngilizlerin Çıkardığı Kürdistan Meselesi

Efendiler, bu sözlerimden sonra bizi mahvetmek için ezeli olduklarını izaha çalıştığım birkaç sözle, husumetlerinin sarsılmaz olduğunu ispat etmek için düşmanlara karşı mevcudiyetimizi muhafaza hususunda ve gayemize emniyetli adımlarla yürüyebilmek için mevcut olan müdafaa vasıtalarımızı hatırlatmak isterim. Efendiler, bizim üç vasıtamız vardır. Bunlardan birisi ve aslolan en mühimmi, doğrudan doğruya milletin bütünüdür. Hayat ve bağımsızlığı için kalp ve vicdanında tecelli etmiş olan arzu ve emellerin gelişmesindeki sağlamlık ve kuvvettir. Millet bu gönülden arzusunu ne kadar kuvvetle göstermeye muvaffak olursa ve ne kadar bu vicdani emelini ve bu emelin tahakkukundaki azim ve imanı göstermeye muvaffak olursa, düşmanlarımızın saldırılarına karşı o kadar kuvvetli bir müdafaa vasıtasına sahip olduğumuza kani olabiliriz. İkinci müdafaa vasıtamız, efendiler, bu milletin hakiki ve salahiyet sahibi temsilcilerinden meydana geldiğinden, yüksek heyetinizin arzusu ve milli hakikati göstermekte ve ispatta ve bunun icaplarını bütün kanaatimizle tatbikte göstereceğimiz azim ve kahramanlıktır. Yüksek heyetiniz bütün dünyaya karşı ne kadar çok dayanışma ve birlik halinde bu milli arzuyu tecelli ettirirse, hiç şüphe etmemeliyiz ki, düşmanlarımızın saldırılarına karşı çok kuvvetli ve en kuvvetli müdafaa vasıtasına sahip bulunmuş oluruz. Efendiler, yine milletin silahlı evlatlarından meydana gelmiş olup düşman karşısında toplanmış bulunan ordumuzdur. Efendiler, bu kuvvetlerle düşmana karşı tasavvur edilmiş

Levent Şahverdi Arşivi

olan cepheler, hepinizce malumdur ki, ikiye ayrılabilir. Herkesin malumu olduğu bir tabirle arz edeyim; dahili cephe, görünüşteki cephe. Dahili cephe, aslolan cephe, bütün memleketin aynı fikir ve kanaatte olarak, yekvücut olarak tesis etmiş oldukları cephedir. Görünüşteki cephe, doğrudan doğruya ordumuzun düşman karşısında göstermekte olduğu cepheden ibarettir. Bu görünüşteki cephe, ordu cephesinin sarsılması, değişmesi, mağlup olması, çözülmesi, hiçbir vakitte bir milleti ve bir memleketi mahvedemez. Bunun hiçbir ehemmiyeti yoktur. Asıl ehemmiyete sahip olan ve asıl memleketi temelinden yıkan ve halkını esir eden, dahili cephenin düşmesidir.

İşte bu hakikate bizden ziyade vâkıf olan düşmanlarımız ki, başta en alçak düşman olan İngiliz, asıl bu cepheyi yıkmak için iki üç seneden beri ve asırlardan beri mesai sarf etmektedir. *(Kahrolsun sesleri.)* Malumu âliniz, bizim eski Osmanlı tabirimizce "Kale içinden yıkılır"; işte düşmanlarımız bizi içimizden yıkmaya çalışıyorlar. Düşmanlarımızın bizce malum olabilen -malum olamayan daha çoktur şüphesiz- malum olabilen zehirli teşebbüsleri hakikaten korkunçtur. Efendiler, hiç şüphesiz iddia edebiliriz ki, her birinizin şahıslarına temas edebilecek mikroplara ve vasıtalara bile sahiptir. Ne yazık ki, düşmanlarımız bu uğurda her türlü fedakârlığı ihtiyardan kaçınmamaktadırlar. Çünkü demin arz etmiştim. Çünkü Türkiye'nin mahvı kendi hayatlarıyla karşılıklı bir vaziyet teşkil ediyor. Dolayısıyla en çok ehemmiyetle atfı nazar ettikleri, milli teşebbüsleri içinden yıkmak ve dahili cepheyi yıkmaktır. Bu arada nazarı dikkati çeken vakalardan bulunduğu için arz edebilirim ki, güneydoğu cephemizde bir Kürdistan meselesi ortaya çıkarmak ve oradaki masum ahalinin fikirlerini karıştırmak ve ihlal etmek ve genel birliği bozmak için her türlü teşebbüse kıyam etmişlerdir. Şüphe yok, hükümetimizce, bunların vaktinden evvel önüne geçmek için lazım gelen tedbir dahi alınmıştır ve bu aslolan cephe korunmuş oldukça bittabi görünüşteki cephede ufak tefek yaralar vukua geldiğini farz etsek bile bunları derhal tamir etmek imkân dairesindedir.

6 Mart 1922

TBMM Gizli Oturumunda Konuşma

(*ATABE,* c.12, s.314-315; *TBMM Gizli Celse Zabıtları,* c.3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.2-14)

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye'ye Sığınan Şikak Kürt Aşireti Reisi Simko'nun İran'a Teslim Edilmemesi

Simko'nun[73] memleketimize ilticası halinde kendisini İranlılara teslim etmek hükümetimizin şeref ve haysiyetiyle bağdaştırılamaz.

Bununla beraber, zaruret hasıl olmadıkça şimdiden bu hususun sefire hissettirilmemesi daha uygun olur görüşündeyim, Efendim.

27 Ağustos 1922

Heyeti Vekile Riyaseti'ne

(*ATABE*, c.13, s.217-218. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Vesika No: 9731'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Türk Toprakları: Avrupa'da İstanbul ve Meriç'e Kadar Trakya, Asya'da Anadolu, Musul Arazisi ve Irak'ın Yarısı

-Ekselans, dedim, İstanbul'u almak ve Üsküdar üzerine yürümek istediğinizi temin ediyorlar. Kazandığınız zaferden sonra ilk projelerinizin neden ibaret olduğunu sorabilir miyim?

Paşa yavaş bir ifadeyle cevap verdi:

-Bütün Türk toprakları kurtulmadıkça durmayacağım.

-Paşa Hazretleri, Türk toprakları demekle ne murat ediyorsunuz?

-Avrupa'da İstanbul ve Meriç'e kadar Trakya, Asya'da Anadolu, Musul arazisi ve Irak'ın yarısı.

73 İran hükümetiyle mücadele halinde olan Şikak Kürt Aşireti Reisi Simko, 21 Ağustos 1922'de, 800 atlı, iki top ve 1000 kadar silahlı göçmenle Başkale doğusunda Türkiye'ye sığınır. İran kuvvetleri Simko kuvvetlerini sıkıştırır. Simko, daha sonra oğlunu Doğu Cephesi'ne rehin olarak gönderecek ve kendisi de kuvvetleriyle birlikte Irak'a geçecektir. 16 Eylül 1922'de ise İran hükümetinin emir-i leşkeri Emanullah Han, Revandiz'de Özdemir Bey'e bir yazı yazarak Türkiye topraklarına giren Simko'nun her iki ülkenin de zararına çalıştığını ileri sürer. Yakalanarak İran'a geri verilmesini ister. Bkz. Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s.591, 677. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

-Ekselans, İngilizlerle aranızda bir harp ve cidal vukuundan korkmuyor musunuz?

Mustafa Kemal Paşa güldü:

-Ben İngilizlerle değil, Yunanlılarla harp ediyorum *dedi.*

13 Eylül 1922

Amerikalı Gazeteci Richard Eaton'a Demeç

(*ATABE,* c.13, s.279; *Le Figaro,* 1 Ekim 1922, s.1. Ayrıca bkz. *Anadolu'da Yenigün,* 24 Ekim 1922, No: 627, s.1.)

Musul, Misakı Milli'de Belirtilen Toprağımızın Bir Parçasıdır

"Ekselansları, petrol meselesini milletlerarası siyasetteki bütün irtibatlarıyla inceleyenler, Büyük Britanya'nın geniş petrol havzalarına girebilme imkânına sahip olmak mecburiyetinin ya da dünyanın en önde gelen imparatorluğu olma özelliğinin mutlak surette nihayete ereceğinin farkındadır. O sebeple, bana göre, Mezopotamya, Kuzeydoğu Cebel ve Hemrin'deki petrol yatakları problemi mutlaka İstanbul'dan çok daha mühimdir, hatta belki de Boğazlar kadar mühimdir. Türk milli hükümetinin, İngiltere'nin Mezopotamya petrolüne ilişkin talepleri karşısındaki tavrını izah eder misiniz?" diye sordum.

Kemal Paşa "Söz konusu topraklar, Misakı Milli'de belirtilen toprağımızın bir parçası olan Musul vilayetindedir. Bu toprağın üzerinde yaşayan nüfusun büyük çoğunluğu Türk'tür. O bölgede petrol yataklarından istifade için bu toprağın tahakküm altına alınmasının lüzumlu olduğunu düşünmüyorum. Mesela, Amerika'nın memleketimizde siyasi ihtirasları olmadığından, Türkiye'deki petrolden istifade etmesinin aleyhinde bir şey yoktur. Şayet İngiltere benzer bir tavır takip ederse, bu, kendi açısından makul olur" *diye cevap verdi.*

"O halde, Büyük Britanya, Mezopotamya'daki Kürt topraklarından çekilmeye razı olursa, orada petrolden istifade etmek için bir fırsat yakalayacağını farz edebilir miyim?" diye sordum.

Cevap "Diğer milletlerle aynı fırsata sahip olacaklardır" *oldu.*

27 Eylül 1922

The Daily Telegraph Muhabiri John Clayton'la Görüşme

(*ATABE,* c.13, s.336; *The Daily Telegraph,* 27 Eylül 1922, s.11; *Sabah,* 3 Ekim 1923, No: 11804, s.2)

Levent Şahverdi Arşivi

Musul Vilayeti Milli Sınırımız Dahilindedir

-[...][74] ve Kürdistan petrol arazisini talep edecek misiniz?
-Musul vilayeti milli sınırımız dahilindedir.

22 Ekim 1922

United Press Muhabiri Edward King'le Mülakat

(*ATABE*, c.14, s.30; *Hâkimiyeti Milliye*, 24 Ekim 1922, No: 642, s.1)

Garzan'da Seyidzâde Mehmed Ziyaeddin Efendi'nin Talebi

Garzan'dan 25.10.338 [1922] tarih ve Seyidzâde Mehmed Ziyaeddin imzasıyla gelen telgrafnamede tekkesinin idaresini temin eden 21 katırın şimdilik serbest bıraktırılması rica edilmektedir. Bu hususta adı geçene kolaylık gösterilmesini rica ederim.

31 Ekim 1922

Müdafaai Milliye Vekâleti'ne

Elcezire Cephesi Kumandanlığı'na

(*ATABE*, c.14, s.74. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Vesika No: 11654'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Garzan'da Seyidzâde Şeyh Mehmed Ziyaeddin Efendi'ye

C. 25.10.338 [1922] tele
Zatıâlinize kolaylık gösterilmesi Müdafaai Milliye Vekâleti'ne ve Elcezire Cephesi Kumandanlığı'na emredilmiştir, Efendim.

31 Ekim 1922

(*ATABE*, c.14, s.75. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, No: A III-7'de bulunan belgeye ait çevriyazının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

74 Bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Mebus Seçilebilmek Şartlarına Dair Meclis'e Sunulan Kanun Teklifi Üzerine

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Efendim! Bu kanun teklifi özel bir maksadı ihtiva ediyor ve bu özel maksat doğruca şahsımla alakalı olduğundan, müsaade ederseniz birkaç kelimeyle fikrimi arz etmek istiyorum.

Erzurum Mebusu Süleyman Necati ve Mersin Mebusu Selâhattin ve Canik Mebusu Emin Beyefendiler tarafından teklif olunan kanun tasarısı doğrudan doğruya benim şahsımı vatandaşlık haklarından düşürmek görüşüne yöneliktir. *(Hâşâ sesleri.)*

[...]

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla): 14. maddede yazılı olan satırları gözden geçirecek olursanız, orada deniliyor ki:

"Büyük Millet Meclisi'ne üye seçilebilmek için Türkiye'nin bugünkü sınırları dahilindeki mahaller ahalisinden olmak şarttır veya seçim dairesi dahilinde oturmak şarttır. Ondan sonra göç ederek gelenlerden Türk ve Kürtler iskân tarihlerinden itibaren beş sene geçmişse seçilebilirler."

2 Aralık 1922

TBMM'de Konuşma

(*ATABE*, c.14, s.161; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.25, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.159; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.554-555)

Musul Vilayeti Milli Sınırımıza Dahil Arazidendir

Musul vilayetinin milli sınırımıza dahil araziden olduğunu defalarca ilan ettik. Lozan'da şu anda karşımızda mevki almış olanlar bunu pekâlâ bilirler. Vatanımızın sınırlarını tayin ettiğimiz zaman büyük fedakârlıklara katlandık. Menfaatlerimize aykırı olmakla beraber uzlaşmacı hareket ettik. Artık milli arazimizden en ufak bir parçasını bizden koparmaya çalışmak pek haksız bir hareket olur. Buna katiyen razı olamayız.

İngilizlerin bu hakikati tanımakta tereddüt ettiklerine hayret ediyorum. "Tereddüt ediyorlar" cümlesini kullanırken fikrimi eksik bir surette beyan etmiş oluyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Diğer taraftan bu meselede Fransa ve İtalya'nın takip ettiği pek tarafsızca hareket tarzı hayretimi uyandırmaktan geri kalmıyor. Lakin şimdiye kadar Lozan bize hayret ve şaşkınlık verici diğer manzaralar da göstermekten geri durmadı.

25 Aralık 1922

Le Journal Muhabiri Paul Erio'ya Demeç

(*ATABE*, c.14, s.198; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Ocak 1923, No: 702, s.1; *Le Journal*, 1 Ocak 1923, s.1)

İngilizlerin Musul'daki Girişimi

Gazi [Mustafa Kemal] Paşa: [...] Musul meselesine gelince: Biz Musul vilayetini eski vilayet sınırıyla milli sınırımız dahiline ithal etmiştik. Bu meselede İsmet Paşa Curzon'la karşı karşıya geldi. Curzon diyor ki: "Musul Irak'ın tamamlayıcısı, ayrılmaz bir parçasıdır. Musul Irak için elzemdir. Bunu veremeyeceğiz, isterseniz sizi petrollere iştirak ettirelim." Halbuki Musul vilayeti bizim için petrol değil, memleket meselesidir. En son safha budur ve Musul meselesinin Boğazlar'la Adalar meselesi görüşüleceği zaman halledileceği söylenerek, müzakereler bu noktada kaldı. [...]

Görülüyor ki, bizce esas olan kapitülasyonlar meselesinde bir ilerleme var. Boğazlar meselesinin halli bulunacak şekle bağlıdır. Musul'da ısrar ediyorlar, belki de vermeyeceklerdir. [...]

Musul vilayeti milli sınırımız dahilindedir. Bu milli sınır tabirini ben bulmuştum. Mütarekeye esas olacak her halde bir sınırımız olmak lazımdı. Bu sınır ne olabilirdi? Bu meselede süngülerimizin bulunduğu mahalli sınır yapmak hatırıma geldi. Wilson Prensipleri'nden de ilham almış olarak İskenderun'dan başlayan ve Musul'u da kendi arazimiz içinde bırakan sınıra milli sınır dedim. Hakikaten o zamanlar Musul'un güneyinde bir ordumuz vardı. Fakat biraz sonra bir İngiliz kumandanı gelmiş ve İhsan Paşa'yı aldatarak orada oturmuş. Musul bizim için çok kıymetlidir; birincisi, civarında sonsuz servet teşkil eden petrol kaynakları vardır. İkincisi, bunun kadar mühim olan Kürtlük meselesidir.

İngilizler orada bir Kürt hükümeti teşkil etmek istiyorlar. Bunu yaptıkları takdirde bu fikir bizim sınırımız dahilindeki Kürtlere de sirayet edebilir. Bu fikre engel olmak üzere sınırı güneyden geçirmek lazımdır. Bununla beraber, Musul'u almamakla muharebeye devam mı edeceğiz? Hatta sizlere soruyorum: Her şey oldu bitti, Musul için harbe devam makul bir şey midir? Biliyorsunuz ki, Yunanlılar Anadolu'ya çıktı, hatta Sakarya'ya kadar geldi. Onları atmak

Levent Şahverdi Arşivi

için, genel arzuyu birleştirmek için düştüğümüz müşkülat büyüktür. Bir tarihte Yunanlıların İzmir'de kalmasıyla barışa intikal etmeyi arzu edenler çoğalmıştı. Demek istemiyorum ki, Musul'u harben almak mümkün değildir. Musul'u almak gayet kolaydır ve o cephedeki kuvvetlerimiz tamamıyla hazır ve harekâta amadedir.

Bununla beraber ben şimdi kendi özel görüşümü söylüyorum. Meclis'in şu veya bu noktadaki fikrini bittabi henüz bilmiyorum.

16/17 Ocak 1923

İstanbul'dan Gazetecilerle İzmit Kasrı'nda Mülakat

(*ATABE*, c.14, s.268-270; Mustafa Kemal, *Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923)*, Yayına Hazırlayan: Sadık Perinçek, Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 1993, s.95)

İzmit Basın Toplantısı Tutanağı

Kürt Meselesi

Ahmet Emin Bey: Kürt meselesine temas buyurmuştunuz, Kürtlük meselesi nedir? Dahili bir mesele olarak temas buyurursanız çok iyi olur.

Gazi [Mustafa Kemal] Paşa: Kürt meselesi; bizim, yani Türklerin menfaatine olarak da katiyen söz konusu olamaz. Çünkü malumuâliniz bizim milli sınırımız dahilinde mevcut Kürt unsurlar o surette yerleşmiştir ki, pek sınırlı yerlerde yoğunluğa sahiptir. Fakat yoğunluklarını kaybede ede ve Türk unsurlarının içine gire gire öyle bir sınır hasıl olmuştur ki, Kürtlük namına bir sınır çizmek istersek Türklüğü ve Türkiye'yi mahvetmek lazımdır. Faraza, Erzurum'a kadar giden, Erzincan'a, Sıvas'a kadar giden, Harput'a kadar giden bir sınır aramak lazımdır. Ve hatta, Konya çöllerindeki Kürt aşiretlerini de nazarı dikkatten hariç tutmamak lazım gelir. Dolayısıyla başlı başına bir Kürtlük tasavvur etmekten ise, bizim Teşkilatı Esasiye Kanunu gereğince zaten bir tür mahalli muhtariyetler teşekkül edecektir. O halde hangi livanın ahalisi Kürt ise onlar kendi kendilerini muhtar olarak idare edeceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade lazımdır. İfade olunmadıkları zaman bundan kendilerine ait mesele çıkarmaları daima varittir. Şimdi Türkiye Büyük Millet Meclisi hem Kürtlerin ve hem de Türklerin salahiyet sahibi vekil-

Levent Şahverdi Arşivi

lerinden meydana gelmiştir ve bu iki unsur bütün menfaatlerini ve mukadderatlarını birleştirmiştir. Yani onlar bilirler ki, bu müşterek bir şeydir. Ayrı bir sınır çizmeye kalkışmak doğru olamaz.

16/17 Ocak 1923

İstanbul'dan Gazetecilerle İzmit Kasrı'nda Mülakat

(*ATABE,* c.14, s.273-274; Mustafa Kemal, *Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923),* Yayına Hazırlayan: Sadık Perinçek, Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 1993)

Musul, Türkiye Devletinin Milli Sınırı Dahilindedir

-Cemiyeti Akvam'ın[75] *Paris'te toplanacağı söyleniyor. Eğer Cemiyeti Akvam Musul hakkındaki Sen Remo kararını değiştirmezse hükümetimiz ne yapmak niyetindedir?*

-Musul vilayeti Türkiye devletinin milli sınırı dahilindedir, buralarını anavatandan koparıp şuna buna hediye etmek hakkı kimseye ait olamaz. Cemiyeti Akvam'la bu meselenin münasebeti yoktur.

30 Ocak 1923

Lozan Konferansı Hakkında
İzmir Gazetecilerinin Sorularına Cevaplar

(*ATABE,* c.15, s.45; *Akşam,* 6 Şubat 1923, No. 1572, s.2)

İngilizlerin Musul Siyaseti

Biz Misakı Milli'yle tespit ettiğimiz zaruri şartları elde etmeye mecburuz. Müzakereler o halde cereyan ederken bu esaslardan hangileri, ne dereceye kadar temin edilmiştir, inceleyebiliriz. Mesela Misakı Milli'nin birinci maddesini hatırlarsanız, bu madde arazi ve sınır meselesidir. Halbuki, bugünkü neticeye göre henüz muhataplarımız bugünkü milli sınırlarımız dahilinde bulunan memleketimizin kısımlarını bize vermek istemiyorlar. Mesela, Musul ve Musul'un güneyindeki kıtayı bizim elimizden, bizim anayurdumuzdan gasp etmek istiyorlar. Aramızdaki anlaşmazlık, biz bu noktayı hallederken, bunu bir

75 Cemiyeti Akvam: Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin eski adı. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

vatan meselesi, bir memleket meselesi olarak düşünüyoruz; onlar ise bir petrol meselesi olarak değerlendiriyorlar. Zihniyetteki fark bundan ibarettir. Petrolü alabilmek için bir milleti evinden kovmak istiyorlar. Bir milletin evinin bir köşesini ne olursa olsun işgal etmek istiyorlar. Aynı zamanda o köşede bu topluma örfen, hissen, dinen bağlı bir insan kitlesi vardır. Hayır, onları da esir edeceğiz diyorlar. Biz diyoruz ki, sizlere bir fedakârlık yapalım. Bu evin sahipleri bizim bütün evimizin sahipleridir ve bu ev bizim evimizin kısımlarındandır; bunu sakinlerinden soralım.

Hayır, soramayız; zira onlar adam değildir, diyorlar.

Efendiler, İngilizler, en hasis maksatlarını temin edebilmek için dünyanın en alçak hislerini ortaya koymaktan bir an ayrılmıyorlar ve kaçınmıyorlar. *(Kahrolsun sesleri.)*

2 Şubat 1923

İzmir'de Halka Nutuk

(*ATABE,* c.15, s.85. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Vesika No: 9286'da bulunan eski yazı zaptın fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Farklı Irkların Milliyetini Yok Etmeye Gerek Yoktur

Efendiler, bütün bu dediğim şeylerde muvaffak olmak ve muvaffakiyetleri sebatla ve selametle yürütebilmek için kuvvetli seciye sahibi olmalıdır. Bizim kuvvetli seciyemiz tabii milli seciyemizdir. Daima ve daima bu milli seciyemizi yükselterek muhafaza etmek lazımdır. Belki bu ifadeden milliyetperverlik çıkar. O çıkar; ancak bunu diğer vatandaşlarımızın, yani bütün vatandaşlarımızın birbirine karşı kötü yorumlamasına mahal yoktur. Zira Türkiye halkı denildiği zaman, biliyorsunuz ki, mukadderatını birleştirmiş olan ve hissen ve dinen birbirine kalplerini bağlamış olan insanlardan meydana gelmiştir. Bunların içinde ırkan muhtelif olanlar vardır. Fakat muhtelif ırkta bulunanlardan birinin diğeri üzerinde onun milliyetini mahvedecek bir davada bulunmasına hacet yoktur. Fakat her biri için ayrı ayrı olduğu gibi, Türkler için de daima sadık kalmak, milli seciyelerini yükseltmek, bütün teşebbüslerinde bu sağlamlığı göstermek lazımdır. *(Alkışlar.)* Bu noktada gevşeklik, büyük felaketlerin etkeni olur. Ve nitekim şimdiye kadar olmuştur. Milliyet hissi, başlı başına bir topluma kuvvet ve sağlamlık kazandıran ve hayat kabiliyetini genişleten bir keyfiyettir. Bunda cahil olan, bunda gafil olan insanlardan meydana gelen bir toplum, bir ırk çürümeye mahkûmdur. Ve böyle bir toplumun içinde zaten lü-

Levent Şahverdi Arşivi

zumu kadar sağlamlık ve kuvvet olamaz ve böyle bir toplum ve böyle bir millet devlet yapamaz.

2 Şubat 1923

İzmir'de Halka Nutuk

(*ATABE*, c.15, s.93-94. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Vesika No: 9286'da bulunan eski yazı zaptın fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Musul Meselesi Hakkında Meclis'te Konuşma

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): [...] Yapılacak noktalar; birisi, Karaağaç'tan şimdiden vazgeçmek; ikincisi, Musul vilayeti meselesinin hallini bir sene zarfında İngilizlerle Türkiye'nin karşı karşıya geçerek neticelendirmesine bırakmaktır. En mühim mesele bu olarak geliyor. Sonra kabul edilemez olan birtakım mali meseleleri ihraç etmek hiçbir vakitte kabul edemeyeceğimiz bir şekilde bulunan iktisadi meseleleri dahi ihraç etmek. Diğer meseleler, kabule değer mahiyettedir. Bu iki mesele ihraç olunduktan sonra, diğer meseleler kabule değer görüldükten sonra vereceğimiz karar, Karaağaç'tan şimdilik vazgeçeceğimizi ifade etmek ve Musul meselesinin bir sene sonra halline razı olmak meselesi. Buna razı olduğumuzda zarar mı vardır? Kaideten şimdilik fayda mı vardır? Buna razı olmazsak ne yapmaya mecburuz? Bunları zannederim, muhakeme edersek ve buna bir karar verirsek, bugünün işi halledilmiş olabilir. Yüksek heyetinizin bu meseleyi halledebilmesi için ve makul bir neticeye varabilmesi için, zannederim, Heyeti Vekile Reisi'nden ve her birinden sorup anlamak isteyeceği sorular olabilir. Bu daha çok vaziyetle alakalıdır. Bugün kolaylıkla hepimiz anlayabiliriz ki, Musul'u vermemekte ısrar edersek muharebeye dahil oluruz. Dolayısıyla Musul meselesini bir seneye kadar halletmek üzere erteleyip barışa geçmek ve muharebeyi kabul etmemek mümkün müdür, kabil midir ve faydalı mıdır? Bu muhakemeyi kolaylıkla yapabiliriz ve bunun için zannetmem ki, askeri vaziyet hakkında, harici vaziyet hakkında, siyasi vaziyet hakkında fazla malumata ihtiyaç arz edersiniz. Fakat lüzum görürseniz bugünden Musul meselesini olumlu veya olumsuz bir şekilde hallederiz. Menfaatimiz[76] bunu gerektiriyor diye buna[77] karar verirseniz, o zaman bugün vaziyet belli olur. O zaman bunu alır bütün teferruatıyla incelersiniz, her şeyi

76 *General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları*'nda "Menfaatimiz ve âtimiz" (Menfaatimiz ve geleceğimiz). (Y.N.)

77 *General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları*'nda "bir". (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

yaparsınız ve son kararınızı verirsiniz. Bazı arkadaşlarımız, mesela Sırrı Bey gibi arkadaşlarımızın konuşma konusu Misakı Milli oluyor. Delege heyeti, Misakı Milli'yi mahvetmiş; Heyeti Vekile, Misakı Milli'yi feda etmiş. Ben de diyorum ki, Sırrı Bey Misakı Milli'nin ne olduğunu anlamamıştır. Misakı Milli'nin ne olduğunu evvela anlamalı, ondan[78] mütecavizlerin kimler olduğunu meydana koymalı. Efendiler, arazi meselesi ve sınır meselesi Misakı Milli'nin, yüksek malumunuz, birinci maddesinin kapsamı dairesindedir. Misakı Milli, şu hat bu hat diye hiçbir vakitte sınır çizmemiştir. O sınırı çizen şey, milletin menfaati ve yüksek heyetin görüşündeki isabettir. Yoksa bu haritası mevcut bir sınır yoktur. Bunun için de yapılmış olan işlerde veya yapılması teklif olunan işlerde hiçbir vakitte buna taarruz edilmemiştir. Bilakis riayet edilmiştir. Musul meselesinin hallini muharebeye girmemek için bir sene sonraya bırakmak demek, ondan vazgeçmek demek değildir. Belki bunun elde edilmesi için daha kuvvetli olabileceğimiz bir zamanı beklemektir. Bugün barış yaparız, bir ay sonra iki ay sonra Musul meselesini halletmeye kıyam ederiz. Fakat bugün Musul meselesini halletmek istediğiniz[79] vakit bu meselede karşınızda yalnız İngiliz değil, Fransız, İtalyan, Japon ve bütün dünyanın düşmanları vardır. Yalnız karşı karşıya kaldığımız zaman İngilizlerle karşı karşıya kalacağız ve yalnız olarak İngilizlerle karşılacağız. Bunda menfaat var mıdır, yok mudur? Bunu meydana çıkarmak gayet kolaydır. Maruzatımı tamamlamak ve bitirmek için tekrar ediyorum ki, mesele, bunu takdir etmek ve değiştirmekten fazla delege heyetini barış müzakerelerinde ara teklifinden can alacak noktaya karar vermektir. Musul meselesini bugünden[80] halledeceğiz, ordumuzu yürüteceğiz, bugün alacağız dersek bu mümkündür. Musul'u gayet kolaylıkla alabiliriz. Fakat Musul'u aldığımızı müteakip muharebenin hemen son bulacağına kani olamayız. Şüphesiz orada bir harp cephesi açmış olacağız. Yani bunu ayrıca söz konusu etmek isterseniz sakıncalar kendi kendine meydana çıkar.

Sözümün en sonu şudur: Heyeti Vekile'yi kendi mesuliyeti dahilinde delege heyetine yeniden talimat verip vazifesine devam ettirmek talep edilebilir veyahut men edip harbe başlamak olabilir.

Nebil Efendi (Karahisarı sahip): Meselenin buraya gelmesi, Karaağaç meselesi ile Musul meselesidir.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Evet, en mühimi odur.

[...]

78 "Ondan sonra" olmalı. (Y.N.)

79 *General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları*'nda "istediğimiz". (Y.N.)

80 *General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları*'nda "bugün". (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): [...] Bence mesele gayet basittir. Orta yerde bir sene için mukadderatının ertelenmesi icap eden Musul meselesi vardır. Erteleyelim mi, ertelememek için harp mi edelim? Bu soruya verilecek cevap gayet basittir. Eğer bu basit cevabı kendi aklımıza ve vicdanımıza karşı verecek olursak, yapılacak muamele, Heyeti Vekile'yi kendi mesuliyeti dahilinde serbest bırakmak ve başlamış olduğu şeyde devam ettirmek. Kati neticeyle karşınıza geldiği vakit, yapabileceği işi birer birer inceleriz. Uygun değilse reddederiz. Kabule değer görürsek, o vakit kabul ederiz. Şimdiden münakaşasını yapmak yersiz ve vakitsizdir. Ortada yapılmış bir şey yoktur. Hatta ufak tefek fedakârlığımızda, ufak tefek diyorum çünkü düşmanlarımızın zihniyetini layık olduğu derecede tahlil ettiğimizi iddia edemeyiz.

Atıf Bey (Bayazıt): Paşa Hazretleri, Heyeti Vekile'ye salahiyet verdikten sonra Meclis'in uygun görüp görmediği Avrupa'ca anlaşılmayacak mı?

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Anlaşılmaması arzu edilir. Yani Meclis son ve kati görüşlerini ortaya koymamalıdır. Heyeti Vekile'nin mesuliyeti yerinde kalmalıdır. Çünkü Meclis son ve kati fikirlerini beyan ederse daha kuvvetli olmayız. Arz etmek istediğim budur. Vaziyeti anladınız. Musul meselesinin bir sene için hallini ertelemeyi hayati bir mesele görüyorsanız, o zaman derhal müdafaaya geçer, meseleyi esasından halledersiniz.

Atıf Bey (Bayazıt): O halde Meclis'e gelmemiş gibi kabul edelim.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Gelmemiş gibi kabul ediniz.

Selâhattin Bey (Mersin): Oradan gelmemeliydi.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Efendim müsaade buyurun. Heyeti Vekile nazik kabul ettiği bu meselede az ve çok Meclis'in eğilimini almadan yeni talimat veremezdi. Şimdi size arz ediyor, diyor ki: Yeni talimat vereceğim. Vereceğim talimat şu birtakım noktaları ihtiva ediyor ve bu noktaların en ağırı Musul meselesi gibi görünüyor. Fakat tahlil etmiş olursanız, Musul'dan vazgeçmiş olmuyoruz. Tahlil ederseniz, milli sınırımız dahilinden bir şey bırakmış olmuyorsunuz. Belki daha kuvvetli bir mevkiye geçiyorsunuz. Yani bir sene sonra harple geçeceğine, barışla geçsin,[81] o hedefe daha iyi hazırlanıyoruz. Arz ettiğim budur. Bir sene sonra aleyhimize hallolunacağını da kabul ediniz ve ondan sonra ona göre mukayese ediniz. Sonra[82] kararınızı veriniz.

81 *General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları*'nda "geçecektir". (Y.N.)
82 *General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları*'nda "son". (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Abidin Bey (Lâzistan): Aziz arkadaşlar, bendeniz Paşa Hazretleri'nin son beyanatlarında kendi açımdan anladığım, Misakı Milli yoktur; istediğimiz gibi bir harita çizeceğiz.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Demedim öyle bir şey.

27 Şubat 1923

TBMM Gizli Oturumunda Konuşma

(*ATABE,* c.15, s.157-160; *TBMM Gizli Celse Zabıtları,* c.3, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, s.1317-1321; Ali Fuat Cebesoy, *General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları,* Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1957, s.253-257)

Mondros Mütarekesi'nden Sonra Türkiye'ye Yapılan Dört Barış Teklifi Arasında Mukayese

Kürdistan

Sevr'de: Fırat'ın doğusunda ve Ermenistan, Irak ve Suriye arasında kalan mıntıka için İtilaf devletleri delegelerinden meydana gelen bir komisyon mahalli özerkliği hazırlayacaktır.

Antlaşmanın imzalanmasından bir sene sonra işbu havalinin Kürt ahalisi Cemiyeti Akvam Meclisi'ne müracaatla Kürtlerin çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmayı istediğini ispat ederse ve Meclis bunu kabul ederse, Türkiye bu havalideki her türlü haklarından vazgeçecektir.

Mart 1921 teklifinde: İtilaf devletleri, mevcut vaziyeti göz önüne alarak bu konuda Sevr projesinde değişiklik icrasını nazarı itibara almaya meyillidirler. Şu şartla ki, mahalli özerklikler ve Kürt ve Asuri-Keldani menfaatlerinin kâfi derecede himayesi için tarafımızdan kolaylık gösterilsin.

Mart 1922 teklifinde: Bahis yok.

Lozan'da: Bittabi söz konusu ettirilmemiştir.

24 Temmuz 1923

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk,* s.574)

Levent Şahverdi Arşivi

Hacı Musa Bey'i Cumhuriyet'in Adaleti Karşısında Benzerlerine İbret Olacak Vaziyete Sokmak

Mektubunuzu aldım, arzularınızı öğrendim. Her şey mümkündür. Fakat ilerisi için memleketimizin doğu ve güneydoğu kısımları her yerden mühimdir. Bilhassa Bitlis ve Bitlis'e civar güney mıntıkaları henüz Cumhuriyet'in hayatıyla alakadardır. Bu havalide gerek mülki gerek askeri yapacağınız olumlu ve maddi vazifeler geleceğiniz için çok kuvvetli teminat olacaktır. Gönderdiğiniz heyet bana güzel hissiyat ilham etti. Zatıâlilerinden çok memnuniyetle bahsettiler. Hacı Musa Bey vaziyetini güzel incelemek ve kendisini Cumhuriyet'in adaleti karşısında benzerlerine ibret olacak vaziyete sokmak çare ve tedbirlerini az zamanda bulmanızı beklerim. Bütün arkadaşlarla gözlerinizden öperiz, Efendim.

9 Ekim 1924

Kâzım Paşa'ya

(*ATABE,* c.17, s.79; fotokopisiyle birlikte aktaran: Orhan Dirik, *Babam General Kâzım Dirik ve Ben,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s.46)

Cumhuriyet'e Bağlılıklarını Bildiren Muş ve Bitlis Heyetleri

Bugün (9 Teşrinievvel 340 [9 Ekim 1924]) öğleyin Muş ve Bitlis'ten gelen 22 kişilik iki heyeti kabul ettim. Kendileriyle görüştüm. Her iki heyet de birlikte beni davetle beraber, Cumhuriyet hükümetinden memnuniyet ifade eden ve Cumhuriyet'e kuvvetli bağlarını gösteren beyanatta bulundular. Bitlis heyeti Yusuf Ziya'nın[83] hareketini kınadı. Cumhuriyet hükümetinin halkın huzur ve istirahatini, genel asayişi temine her suretle kadir olduğunu ve lüzum görürse bütün kuvvet ve şiddetiyle hareket edeceğinden şüphe edilmemesi lazım geleceğini izah ettim. Kendilerinin bütün kuvvetleriyle hükümetin arkasında olduklarını temin ettiler. Muş heyeti Hacı Musa'nın bazen eşkıyalık yaptırdığını itiraf etti. Kendisine çok iyilik etmiş isem de, halka tecavüzlere hükümetin katiyen müsaade edemeyeceğini ve adaletin çok kuvvetli olduğunu, kendisi için

83 Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey. Hıyanet-i Vataniye Kanunu gereğince verilen karar sonucu Şeyh Sait İsyanının bastırıldığı süreçte 14 Nisan 1925'te idam edildi. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

fena olabileceğini söylemelerini ihtar ettim. Heyetlerle görüştüğümden memnunum. İlk fırsatta memleketlerini ziyaret edeceğimi vaat ettim.

9 Ekim 1924

Başvekil İsmet Paşa'ya

(*ATABE*, c.17, s.80-81. Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01-40.237.12; B1; 10.10.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Şeyh Sait İsyanı Dolayısıyla 6. Kolordu Karargâhının Sivas'a Nakli Hakkında

Mevcut ahval[84] dolayısıyla kolordu karargâhının Sıvas'a nakli uygun olmaz mı? Görüşünüzü bekliyorum.

25 Şubat 1925

6. Kolordu Kumandan Vekili Miralay Naci Bey'e

(*ATABE*, c.17, s.185. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-14, D: 61, F: 13'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Şeyh Sait Asilerinin Silahı: Aldatmak, Bozgunculuk ve Dini Kullanarak Bilgisizlikten Faydalanmak

Durumunuz, tertibatınız, düşünceniz hakkında ait olduğunuz resmi makamlara elbette bilgi verdiniz. Gereken emirleri ve talimatı alacaksınız. Ben de size hatıra olarak bir iki noktayı bildireyim.

Asiler[85] ciddi muharebe ve çarpışma sonucunda değil, mensuplarının ve müritlerinin çağrısına uymak suretiyle ve bunların kendilerine katılmasıyla Elazığ'a kadar gelebilmişlerdir. Silahlı kuvvetleriniz arasında sizin yerli dediğiniz ülküsüz erlerin bulunuşu, sizi şimdi bulunduğunuz yere ve duruma gelmeye zorlamıştır. Bu durum sizin için dikkat ve uyanıklığı gerektiren bir noktadır. Bundan sonra ülkeyi savunmak için kullanacağınız vasıtalarda bu noktaya dikkat buyurunuz. Asilerin silahı, aldatmayı, bozgunculuğu ve din ile şeriatı

84 Genç iline bağlı Piran'da 13 Şubat 1925 günü başlayan Şeyh Sait İsyanı kastediliyor. İsyan, 31 Mayıs 1925 günü kesin olarak bastırıldı. (Y.N.)

85 Şeyh Sait isyancıları kastediliyor. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

vasıta edinerek bilgisizlikten faydalanmadır. Sizin karşı vasıtanız ve savunmanız, bütün bu sahtekârlıkların emriniz altında olanlara ve temasta bulunanlara layıkıyla ve süratle anlatılmasında ve şuurlu hareketinizdedir. Bilgisizlik ve gafilliğin çokluğu karşısında durumunuzu bozarak dağılmak elbette aleyhimizdedir. En az sayıda da olsanız, varlığınızın korunması bizce değerlidir. Geçmesi zorunlu olan birkaç günü mevcudunuzu koruyarak kazanmak tercihe değer. Ayrıca durumunuzun olağanüstü olduğundan ve bunun gereği olarak olağanüstü tedbir almaya zorunlu olacağınızdan beni haberdar etmelisiniz. Malatya halkı Cumhuriyet'e sadık ve irticaya düşmandır. Bu bilinmektedir. Bu değerli unsurlardan büyük ölçüde faydalanma olanağını elde ediniz. Bu öğütlerim, bağlı olduğunuz makamlardan alacağınız kesin emirlerin yapılmasında size yardım eder umudundayım.

26 Şubat 1925

17. Fırka Kumandanı Miralay Osman Bey'e

(*ATABE*, c.17, s.187; *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)*, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Ankara, 1972, s.106-107)

Şeyh Sait Asileri Layık Oldukları Şekilde Cezalandırılacaklar

Milli mücadelede pek şerefli ve müstesna bir mevki kazanan Adanalıların Genç havalisinde ortaya çıkan irtica hadisesi münasebetiyle gösterdikleri samimi ve takdire değer hissiyata teşekkür ederim. İyiyi ve kötüyü hakkıyla idrak eden milletimizin Cumhuriyet ve inkılaba bağlılığı sayesinde işbu hadiseye sebep olanların yakında layık oldukları şekilde cezalandırılacakları muhakkaktır. Muhterem Adanalılara hürmetlerimin tebliğini rica ederim, Efendim.

26 Şubat 1925

Adana Belediye Reisi Ali Münif Bey ve Arkadaşlarına

(*ATABE*, c.17, s.188; *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1925, Numara: 292, s.1)

Levent Şahverdi Arşivi

Şeyh Sait İsyanına Karşı Koyan Kiğı Halkına

Şeriat perdesi altında Cumhuriyet ve birliğimize vaki olan suikast teşebbüsünün karşısındaki vatanperverane ve fedakârane hissiyatınız şükran ve takdire layıktır. Pek ulvi mücahedenizde aynı hissiyat ve imanla devam buyurulacağından eminim. İrtica heyet ve teşebbüslerine karşı, halkımızın her taraftan gösterdikleri lanet ve nefret hisleri karşısında hainlerin yakın zamanda tamamen ceza ve layıklarını bulacaklarına itimadım katidir. Herkese selam ve hürmetler.

27 Şubat 1925

(*ATABE,* c.17, s.189; M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi,* Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1961, s.137)

Hain ve Mürtecilere Karşı Koyan
Kiğı Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey'e

Telgrafnamenizi aldım. Vaziyetinizden icap edenleri haberdar ettim. Vatana ve Cumhuriyet'e şiddetli bağlılığınız şükrana ve takdire layıktır. Hain ve mürtecilere karşı fedakârane mukabele ve mücahedenize devam ve bunların layık oldukları acı akıbete çarpacakları zamanın yakın olduğuna itimat ediniz. Herkese selam ve muvaffakiyet temenni eylerim, Efendim. 28 Şubat 1341 [1925]

28 Şubat 1925

Kiğı Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey'e

(*ATABE,* c.17, s.190; M. Sadık Yiğitbaş, *Kiğı*, Cemal Azmi Matbaası, İstanbul, 1950, s.280-281)

Levent Şahverdi Arşivi

Halkın Şeyh Sait İsyanı Karşısındaki Cumhuriyetçi Hisleri Üzerine Çeşitli İllere Telgraf

Halkın gösterdiği yüksek idraki ve Cumhuriyetperverlik hislerini[86] büyük bir şükran ve memnuniyetle görüyorum. Muhterem halkımızın her taraftan yükselen hararetli lanet ve nefret hisleri karşısında irtica zihniyet ve teşebbüslerinin ebediyen eriyeceğine itimadım katidir. Herkese selam ve hürmetlerimin tebliğini rica ederim, Efendim.

1 Mart 1925

(*ATABE*, c.17, s.192; *Büyük Tarih Trabzon'da*, Derleyen: Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s.20; *Açıksöz*, 1 Mart 1925, Numara: 1305, s.1)

Şeyh Sait İsyanı Karşısındaki Vatanperverane Hassasiyeti Dolayısıyla Bolu Türk Ocağı'na

Cumhuriyet ve inkılabımıza vaki olan suikast teşebbüsleri karşısındaki vatanperverane hassasiyetinize ve hakkımdaki samimi hissiyat ve itimada teşekkür ederim, Efendim.

1 Mart 1925

(*ATABE*, c.17, s.193; *Altın Yaprak*, 1 Mart 1925, Sayı: 1, s.3)

Şeyh Sait İsyanı Hakkında CHF Grup Toplantısında Konuşma

İnkılaba başlayan, inkılabı tamamlayacaktır.

2 Mart 1925

(*ATABE*, c.17, s.194; *İkdam*, 4 Mart 1925, Numara: 10029, s.1'den aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.208)

86 *Açıksöz'de* "vatanperverlik asarını" (vatanseverlik eserlerini). (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Şeyh Sait İsyanı Dolayısıyla
İstanbul Darülfünunu Müderris ve Talebelerinin
Lanet ve Kınama Telgrafı

Darülfünun müderris ve talebelerinin yaptıkları toplantıda Cumhuriyet aleyhine ve din aletiyle yapılan her türlü irticakâr hareketlere karşı gösterilen şiddetli lanet ve kınama hislerini bildiren telgrafnamenizi memnuniyetle aldım. Darülfünunumuzun milli ve vatani meselelerde daima gösterdiği yüksek idrak ve hassasiyet teşekküre değer ve gelecek için de emniyet vericidir. Büyük milletimizin insan takati haricinde sayılan uzun ve ciddi mücahedesinin ve pek ulvi fedakârlıklarının muazzez semeresi olan inkılap aleyhine ne şekil ve ne surette olursa olsun tezahür edecek eğilim ve teşebbüslerin genel nefret ve mukavemetle karşılanacağı tabii idi. Birkaç günden beri bunun en açık ve asil işaretlerini görmekle iftihar etmekteyiz. Her sınıf halkın, vazifesi ve doğru yolu idrak hususunda gösterdiği takdire değer isabet ve liyakat karşısında irtica zihniyetinin ebediyen eriyeceğine itimat edebiliriz. Bu münasebetle hakkımda gösterilen teveccühkâr hislere teşekkür eder ve herkese selam ve hürmetlerimin tebliğini rica ederim, Efendim.

3 Mart 1925

İstanbul Darülfünunu Emaneti'ne

(*ATABE,* c.17, s.196; *Vatan,* 3 Mart 1925, Numara: 681, s.2)

Şeyh Sait İsyanı Karşısında
Bayazıt Kadın Birliği'nin Vatanperverane Hissiyatı

Memleketimizin inkılap ve yeniliklerine karşı vaki olan irtica hakkındaki vatanperverane hissiyatınıza ve hakkımdaki hissiyata teşekkür ederim, Efendim.

3 Mart 1925

Bayazıt Kadın Birliği Namına Nezihe Muhiddin Hanım'a

(*ATABE,* c.17, s.197; *İkdam,* 3 Mart 1925, Numara: 10028, s.2)

Levent Şahverdi Arşivi

Şeyh Sait İsyanı Karşısında
Hür ve Aydın Gençliğin Gösterdiği Dayanışma

Hür ve aydın gençliğin şeriat perdesi altında inkılabımıza yapılan suikast teşebbüsü karşısında gösterdiği samimi ve müdrik dayanışma takdire değerdir. Bu hususta icap ederse her fedakârlığı yapmaya hazır olduğunuzdan eminim. Genel lanet ve nefret karşısında irtica teşebbüslerinin ebediyen neticesizliğe mahkûm kalacağına olan itimadım da katidir. Hakkımdaki bağlılık hislerine teşekkür ve herkese selam ederim, Efendim.

4 Mart 1925

İstanbul'da Mekâtibi Âliye Talebe Birliği'ne

(*ATABE*, c.17, s.203; *Vatan*, 4 Mart 1925, Numara: 682, s.2)

Asilerin Tepelenmesi Hakkında
Çarsancak'ta Eski Ergani Mebusu Palulu Rüştü Bey'e

Silahlar için 3. Ordu Müfettişi Kâzım Paşa'ya yazılmıştır. Kendileriyle irtibat tesis ediniz. Asilerin oraya saldırısı halinde Cumhuriyet'e bağlı bulunan muhterem halkın büyük bir şiddetle müdafaa ve def edeceğinden eminim. Hainlerin yakın zamanda tepelenmeleri ve cezalandırılmaları için bütün tedbirler ve tertipler alınmıştır. Herkese selam ve hürmetlerimin tebliğini rica ederim, Efendim.

4 Mart 1925

(*ATABE*, c.17, s.204. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-15-d, D: 63, F: 29'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Şeyh Sait İsyanı Dolayısıyla
Millete, Orduya ve Memurlara Beyanname

Genç'te başlayıp Elâziz ve Diyarbekir merkezleri sınırlarına kadar genişleyen hadise, kanunen suçlu olan bazı nüfuzlu kimselerin din maskesi altında mahiyetini gizlemeye çalışan teşebbüsleri mahsulüdür.

Asiler memleketin her tarafında devlet kuvvetinin zayıflaştırılması için bir müddetten beri muhtelif suretlerle devam eden faaliyetlerin geniş tesirler vücuda getireceğine güvenmişlerdir. Hadise, bütün vatandaşlarca nefretle karşı-

Levent Şahverdi Arşivi

lanmış ve civar mıntıkaların ahalisi, ani bir mukavemet hissiyle Cumhuriyet'in müdafaasına girişmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin maddi ve manevi kuvvetleriyle donanmış olan Cumhuriyet hükümeti icap eden silahlı vasıtaları asiler aleyhine yöneltmiş ve pek yakında kati semereler verecek etkili tedbirler alınmıştır.

Bununla beraber, Cumhuriyet hükümeti bütün memlekette huzur ve sükûnu ve emniyet ve asayişi tehdit edebilecek bütün unsurlara karşı özel kanunla engel olma salahiyeti almış ve bu salahiyeti azim ve kanaatle derhal tatbik etmek kararını vermiştir.

Cumhuriyet'in hürriyet ve nimetlerini, bizzat Cumhuriyet'i tahrip edecek neşriyat ve zehirlemelere ve Cumhuriyet'in ordusunu ve zabıtasını herhangi bir sebeple küçümsemeye ve hafifsemeye vasıta sayacak olanların en şiddetli kanuni hükümlerle takipleri ve tepelenmeleri kararlaştırılmıştır.

Vatanın bir köşesinde halkın huzurunu ihlal eden hadisenin, yalnız oradaki vatandaşların değil, en uzak yerlerdeki vatandaşların rahatını, saadetini ve mesai hayatını ve iktisadını ve üretimlerini etkilediği ve zarara uğrattığı sabittir. Dolayısıyla her saadetin ve her faaliyetin ve bilhassa iktisadi ve ticari gelişmelerin ilk şartı, huzur ve sükûn ile emniyet ve asayişin ihlal edilemez bir emniyet ve kuvvette bulunmasıyla mümkündür. Bu sebeple de Cumhuriyet polis ve jandarmasının ve Cumhuriyet ordusunun şeref ve itibarı her fikrin üstündedir. Bu şeref ve itibara riayet için vatandaşlarımın dikkat ve uyanıklığını talep ederim.

Bu münasebetle ve büyük bir iftihar ve ehemmiyetle beyan eylerim ki, vatanın her tarafındaki hassasiyet ve tezahürat, kahraman milletimizin Cumhuriyet'i ve sükûn ve asayişi mutlaka muhafaza için kuvvetli ve metin iradesini bir daha tecelli ettirmiştir.

Üst seviyedeki memurların ve mazisi şan ve zaferle dolu olan Cumhuriyet ordusu mensuplarının vatanın dahili ve harici bütünlüğü için fedakârlık hislerini ve yüksek vazife hislerini beklerim.

Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği kanun, bütün hükümet memurlarına kanunun öngördüğü herhangi bir hadiseyi vukuundan sonra bastırmaktan ziyade, o hadiseyi vukuundan evvel engellemek vazifesini yüklemiştir. Bu vazifenin eksik yapılmasından doğacak mesuliyetin ısrarla takip edileceğine şüphe edilmemelidir.

Devletin sarsılmaz nüfuz ve kudreti sokaklarda mütecaviz sarhoşların, dağlarda hırsızların, herhangi maksatla Cumhuriyet'in silahlı vasıtalarına mukavemete yeltenen asilerin ve milletin masum fikirlerini karıştıran ve bozanların mümkün olan süratle cezalandırılmasını emretmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Mülki ve askeri devlet memurlarını her şeyden evvel bu yüksek vazifelerini tereddütsüz ve büyük bir azim ve şiddetle yerine getirmeye davet ederim.

5 Mart 1925

(*ATABE*, c.17, s.205-206. Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Sayı: 1584, Fon: 30.18.1.1, Yer: 13.12.14 0/0/1925'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Mart 1925, Numara: 1368, s.1.)

Diyarbekir'e Saldıran Asilerin Tepelenmesinde Gösterilen Fedakârlık

Diyarbekir'e tecavüz cüretinde bulunan asilerin tepelenmesinde subay ve erlerimizle yardımcı kuvvetlerin gösterdiği fedakârlığı takdir ve ayaklanmanın yakında tamamen yok olmasını bekleyerek hepinize selam ederim.[87]

9 Mart 1925

3. Ordu Müfettişliği'ne

(*ATABE*, c.17, s.207; *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)*, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Ankara, 1972, s.119)

Şeyh Sait İsyanı Dolayısıyla Darülfünun Talebe Birliği'nin Doğu'ya Göndereceği Aydınlatma Heyeti

Darülfünun Talebe Birliği, Darülfünun talebelerinden bir aydınlatma heyeti teşkil etmiş ve Gazi Paşa ile Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'e birer telgraf çekerek son hadise üzerine Doğu vilayetlerine talebeden aydınlatma heyetleri göndermek istediğini bildirmiştir. Talebe Birliği'nin telgraflarına dün telgrafla şu cevaplar gelmiştir:

87 Belge, kaynakta şu açıklamayla yer almaktadır:

"Nihayet 8 Mart 1925 sabahı güneş doğarken, asi kuvvetler, ilk kez karşılaştıkları bu örgütlü ve azimkâr direnme karşısında dayanamayarak dağınık bir halde kaçmaya başladılar. [...]

Diyarbekir'de asilere indirilen bu ilk başarılı darbe dolayısıyla Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 9 Mart 1925'te 3. Ordu Müfettişliği'ne gönderdiği emirde: [...] diyerek tebriklerini bildirmiş oluyordu."

Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

İstanbul'da Darülfünun Talebesi Heyeti'ne

Heyetinizin teşkilini memnuniyetle karşıladım. Memleketin aydın gençliğinin taassup ve irticaa karşı mücadeledeki yüksek vazifesini idrak ile teşebbüs sahasına geçmesi takdire değerdir. Tertip edeceğiniz heyetlerin memleket dahilinde seyahati, en büyük ilim ocağına yurdumuzu yakından inceleme fırsatını da vereceğinden, ayrıca faydalıdır.

Teşebbüsünüzün ciddiyetle takip ve gelişmesinde hayırlı semereler ümit ve muvaffakiyet temenni eylerim, Efendim.

21 Mart 1925

(*ATABE*, c.17, s.213; *Vakit*, 22 Mart 1925, Numara: 2599, s.5)

Şeyh Sait İsyanı Dolayısıyla
Malatya Belediyesi'nin Gösterdiği Vatanperverane Heyecan

C. 5.3.341 [1925]. İsyan ve irtica acı hadisesi karşısında gösterdiğiniz fiili vatanperverane heyecandan dolayı zatıâlinize ve arkadaşlarınıza bilhassa teşekkür arz eylerim. Hainlerin de şiddetle bastırılmaları ve cezalandırılmaları için bütün tedbirler alınmıştır. Yakında cezalarını ve layıklarını bulacakları tabiidir. Arkadaşlarınıza ve muhterem halka selam ve hürmetlerimin tebliğini rica ederim, Efendim.

24 Mart 1925

(*ATABE*, c.17, s.214; *Vatan*, 24 Mart 1925, Numara: 702, s.2)

Levent Şahverdi Arşivi

Şeyh Sait İsyanı Karşısında
Kiğı Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey ve Arkadaşlarının
Vatanperverane Hizmeti

Şeriat perdesi altında Cumhuriyet'e, inkılap ve birliğimize vaki olan suikast teşebbüsü karşısındaki vatanperverane ve fedakârane hizmetiniz şükrana ve takdire değerdir. Pek ulvi mücadelenizde aynı cesaret ve imanla devam buyurulacağından eminim. İrtica heyet teşebbüslerine karşı halkımızın her taraftan yükselttiği lanet ve nefret hisleri karşısında hainlerin yakın zamanda tamamen cezalarını ve layıklarını bulacaklarına itimadım katidir. Herkese selam ve hürmetler. 26 Mart 1341 [1925]

26 Mart 1925

(*ATABE*, c.17, s.215; Sadık Yiğitbaş, *Kiğı*, Cemal Azmi Matbaası, İstanbul, 1950, s.281)

Şeyh Sait İsyanı Karşısında
Kiğı Halkının Kahramanca Harekâtı

Cumhuriyet'in müdafaası uğrunda kasabanız halkının gösterdikleri kahramanlık ve aşiretler halkına örnek olan kahramanca harekâtlarına teşekkür ederim, Efendim.

2 Nisan 1925

Kiğı Halk Fırkası ve Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey'e

(*ATABE*, c.17, s.217; Sadık Yiğitbaş, *Kiğı*, Cemal Azmi Matbaası, İstanbul, 1950, s.282)

Levent Şahverdi Arşivi

Asi Reislerini Yakalayan
12. Fırka Kumandanı Osman Paşa ve Subaylarını Tebrik

Asi reislerinin yakalanması şerefinin fırkanıza düşmesi beni pek memnun etti. Bu muvaffakiyet münasebetiyle zatıâlilerine ve fırkanız subaylarına ve efradına tebrik ve teşekkürlerimi takdim ederim, Efendim.[88]

16 Nisan 1925

(*ATABE,* c.17, s.223. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-15-d, D: 63, F: 95'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

İsyanın Bastırılması
Milletimizin Azim, İrade ve Mefkûresinin Bir Tecellisidir

Milletimizin azim ve irade ve mefkûresinin bir tecellisi olan son muvaffakiyet münasebetiyle hakkımda ifade ettiğiniz samimi hislere teşekkür ve vatani vazifelerde muvaffakiyetlere mazhar olmanızı temenni ederim.

16 Nisan 1925

Diyarbekir'de İstiklal Mahkemesi Üyeleri Kozan Mebusu Ali Saip, Bozok Mebusu Avni, Kırşehir Mebusu Lütfi Müfit Beylere

(*ATABE,* c.17, s.224. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-15-d, D: 63-1, F: 94'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

88 Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafı, 12. Fırka Kumandanı Osman Paşa'nın 15 Nisan 1925 tarihli şu telgrafına cevaben yazılmıştır:

"Ankara'da Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bugün 15.4.41 [1925] saat 6.30 evvelinde Şeyh Sait, Şeyh Abdullah ve Cebranlı Binbaşı Kasım'ın, ağalarından ve beylerinden ibaret 25 yardakçısıyla riyasetpenahilerinin iltifatına mazhar olan fırkam tarafından yakalandığını arz ile muhterem ellerinizi öperim, Efendim."

Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-15-d, D: 63, F: 95-1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

İsyanın Bastırılması Üzerine
Kiğı'da Yazıcızade İbrahim Bey'e

Teşekkür ve millet ve memleket için daima saadet ve refah temenni ederim.

21 Nisan 1925

(*ATABE*, c.17, s.228; Sadık Yiğitbaş, *Kiğı*, Cemal Azmi Matbaası, İstanbul, 1950, s.282)

İsyanın ve İhanetin Reisleri
Cumhuriyet Mahkemelerinin Adaletinin Pençesine Teslim Edildi

Ramazan Bayramı'nı aziz vatandaşlarıma hararet ve muhabbetle tebrik ederim. Bugünlerde Cumhuriyet şanlı ordusunun kahramanlığı ve bütün vatan evlatlarının desteği ve yardımıyla büyük bir irtica tehlikesini bastırmak ve isyanın ve ihanetin reislerini Cumhuriyet mahkemelerinin adaletinin pençesine teslim etmiş olmakla bir defa daha parlak bir muzafferiyet kazanmıştır.

Bu suretle Türklerin milletlerarası ailede en temiz ve en yeni medeniyet düsturlarıyla cidden itibara ve hürmete layık bir mevcudiyet olduğunu bir daha ispat etmiş bulunuyoruz. Şüphe yoktur ki, Cumhuriyet düşmanlarına karşı milletimizde bu basiret ve uyanıklık mevcut oldukça iktisadi ve medeni gelişmemiz feyizli neticelerini süratle yayacak ve genişletecektir. Aziz vatandaşlarımı ve bu anda Cumhuriyet'i silah elinde düşman karşısında müdafaa eden evlatlarımızı tekrar tebrik ve hepimize muvaffakiyet ve saadet temenni ederim.

24 Nisan 1925

Vatandaşların Ramazan Bayramını Tebrik

(*ATABE*, c.17, s.229; *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1925, Numara: 348, s.1)

Levent Şahverdi Arşivi

İsyanı Bastıran Orduyu Tebrik

İdrak ettiğimiz bayramı Cumhuriyet'in müdafaasını ve şan ve şerefini kuvvetli omuzlarında taşıyan ordularımıza hararetle, muhabbetle tebrik ederim. Memleketi büyük bir irtica ve çöküş tehlikelerine karşı müdafaa yolunda yeniden büyük zafer kazanan kumandanlarımızı, subaylarımızı ve askerlerimizi bu münasebetle selamlarım. Bu anda aziz Türkiye'nin bütün aileleri, Cumhuriyet düşmanlarına karşı elde silah vazife gören, seferber olan vatanı yüceltmektedir. Vatanın ve Cumhuriyet'in müdafaasına yönelik mesaide hepinize muvaffakiyet ve şerefli hizmetler temenni ederim.

24 Nisan 1925

Orduya Bayram Tebriki

(*ATABE,* c.17, s.230; *Varlık,* 11 Nisan 1925'ten aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV,* Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.522)

Doğu'daki Harekât Bir Mefkûre Harbi Olarak Tanınacaktır

Bu gibi toplumsal ocaklar hep Batı memleketlerinde yoğunlaşmıştır. Şimdi Doğu, bu boşluğun cezasını çekmektedir. Türk Cumhuriyeti'nin inkılabı Ocaklara dayanmaktadır. Doğu'daki harekât çok mesut bir netice vererek bitmiştir. Bu seferki mücadele bir mefkûre harbi olarak tanınacaktır. Türk tarihinde askerlerimiz, ilk defa olarak mefkûreleri uğrunda asil bir maksatla harp etmiş bulunuyorlar. Askerlerimiz, ayakları altında bir metre yüksekliğinde kar, çamur bulunmasına rağmen, hasımlarına karşı koşa koşa, sevine sevine gidip harp etmişlerdir.

26 Nisan 1925

Türk Ocakları Üyelerine Nutuk

(*ATABE,* c.17, s.231; *Vakit,* 28 Nisan 1925, Numara: 2633, s.1)

Levent Şahverdi Arşivi

İsyanın Bastırılmasındaki Hizmetlerinden Dolayı
Kiğı Kuvayi Milliye Tabur Kumandanlığı'na Teşekkür

Cumhuriyet'in müdafaası uğrundaki cansiperane hizmetlerinize teşekkür ederim.

30 Nisan 1925

(*ATABE,* c.17, s.233; Hakkı Gündüz Koleksiyonu'ndan fotokopisiyle birlikte aktaran: Yılmaz Akbulut, *Bingöl Tarihi,* T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.255-256)

Silvanlı Sadık Bey'in Damadı
Avineli Kâmil Bey'in Tutuklanma Sebebi

Merhum Silvanlı Sadık Bey'in damadı ve Feyzi Bey'in damadının biraderi bulunan Avineli Kâmil Bey hakkında birçok yerlerden iyi şahitlikte bulunulmaktadır. Yüce Mahkemenizce tutuklanma sebebinin ne olduğu hakkında aydınlatmanızı rica ederim.

20 Mayıs 1925

İstiklal Mahkemesi Müddeiumumisi Süreyya Bey'e

(*ATABE,* c.17, s.246; Ahmet Süreyya Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi,* Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s.145-146)

Şeyh Sait İsyanını Bastırmak İçin Silah Altına Alınan
Seferber Askerlerin Terhisi

Erkânıharbiyei Umumiye'mizin bildirimine nazaran son irticaı bastırmak için silah altına celp edilmiş olan seferber vatan evlatlarının terhisleri zamanı gelmiştir. Bir taraftan doğudaki kıtalarımızın barış zamanındaki kadrolarını ikmal için tedbirler alınacak ve diğer taraftan seferber askerleri yavaş yavaş ve müteakiben terhis olunacaktır.

Cumhuriyet'in Erkânıharbiye'si ve Müdafaai Milliye Vekâleti tarafından alınmakta bulunan tedbirlerin tamamının, seferberliğin kaldırılmasıyla beraber devlet kuvvetlerinin sağlamlık ve büyüklüğünün muhafazasını ve tek tek ve onlarla alakalı takip hareketinin neticelendirilmesini emniyette bulundurduğu anlaşılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Aynı şekilde Büyük Millet Meclisi'nin verdiği mezuniyet ve salahiyetlerle İstiklal Mahkemelerinin ve Divanıharplerin irtica ve isyan unsurlarını muhakemeye devam etmeleri tabiidir. Cumhuriyet'i müdafaa için düşman üzerine koşan kahraman ve yiğit ordumuzun seferber askerlerini, daimi kıtalarını ve cesur ve tecrübeli subay ve kumanda heyetlerini muhabbet ve memnuniyetle tebrik ederim. Bu esnada ordumuzu isabet ve muvaffakiyetle yönetmiş ve sevk ve idare etmiş olan Erkânıharbiyei Umumiye'mize ve onun muhterem reisi Müşir Fevzi Paşa Hazretleri'ne itimat ve şükranımızı millet karşısında tekrar ifade ve ilan etmek isterim.

Türkler, Cumhuriyet'in muhafazasına, vatanın gelişmesine ve milletin medeniyet ve yükselme yolunda mesaisine mâni olmak isteyeceklerin mahkûm oldukları felaket ve hüsranı kati olarak ispat etmişlerdir. Muhakkaktır ki, milletimiz takip ettiği kurtuluş ve mesai yolunda ilerlemekten başka bir hal kabul edemez.

Aziz yuvalarına dönmeye başlayan evlatlarımıza karşı milletimizin beslediği muhabbet ve şükrana tercüman olurken, bir hakikati bütün vatandaşlarıma tekrar etmeyi vazifemden sayarım.

Vatanın dahili ve harici herhangi bir tehlikeden en az fedakârlıkla, en az zamanda kurtulması için yegâne çare, herhangi bir seferberlik davetine her vatandaşın derhal ve bir an kaybetmeksizin icabet etmesidir. Nasıl bu son defaki bastırma harekâtının birinci derecede muvaffakiyet sırrı, vatandaşların gösterdiği bu idrak ve candan atılış oldu ise, Cumhuriyet'in maruz kalabileceği herhangi bir ihtimalde de yine birinci muvaffakiyet etkeni seferberlik davetine derhal ve bir an kaybetmeksizin icabet etmek olacaktır.

Vatandaşlarım! Türk vatanının gelişmesi, bütünlüğü ve her tehlikeden korunmuşluğu bir seferberlik davetine derhal icabet etmektedir. Bu düsturu yetişmişlerimizin ve yetişecek evlatlarımızın daima hatırında bulundurmalıyız.

Türk vatanperverliğinin birinci ayırıcı vasfı vatan müdafaası daveti karşısında her işi bırakarak silah altına koşmaktır. Cumhuriyet'i müdafaa etmiş olmanın verdiği haklı şeref ve gurur hisleriyle yuvalarına dönmeye başlayan evlatlarımızı muhabbet ve minnetle tekrar selamlarım.

31 Mayıs 1925

Seferberliğin Kaldırılması Dolayısıyla Vatandaşlara Beyanname

(*ATABE,* c.17, s.250-251; *Hâkimiyeti Milliye,* 1 Haziran 1925, Numara: 1439, s.1)

Levent Şahverdi Arşivi

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Şark İsyanı'ndaki Rolü

Malum olduğu üzere "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" diye bir fırka teşkil ettiler. Bu fırkanın gizli eller tarafından çizilen programını da ortaya attılar. [...]

"Fırka, dini fikirlere ve inançlara hürmetkârdır" düsturunu bayrak olarak eline alan zevattan iyi niyet beklenebilir miydi? Bu bayrak, asırlardan beri, cahil ve mutaassıpları, hurafeperestleri aldatarak özel maksatlar teminine kalkışmış olanların taşıdıkları bayrak değil miydi? [...]

Bakınız efendiler, bu formül taraftarlarından birinin daha çok evvel (10 Mart 1923 tarihinde) asılmış Cebranlı Kürt Halit Bey'e yazdığı mektuptaki şu cümlelere: "İslam âleminin kalıcılığının sebebi olan esaslara hücum ediyorlar." "Bu hususta açıklamalarınızı arkadaşlara da okudum. Hepsinde gayretin artmasına sebep oldu." "Batı'ya özümlenmek, tarihimizi, medeniyetimizi kaybeylemeyi zaruri kılar." "... Hilafet müessesesini yıkmak, dindışı bir hükümet tesisini düşünmek, hep İslamın geleceğini tehdit edecek etkenleri vücuda getirmekten başka bir netice veremez."

Efendiler, vakalar ve hadiseler dahi gösterdi ve ispat etti ki, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası programı en hain zihinlerin mahsulüdür. Bu fırka, memlekette suikastçıların, mürtecilerin kalesi, dayanak ümidi oldu. Harici düşmanların, yeni Türk Devleti'ni, taze Türk Cumhuriyeti'ni mahvetmeye yönelik planlarının kolayca tatbikine hizmete çalıştı. Tarih, "tertiplenmiş, genel, irticai" olan Şark İsyanı'nın[89] sebeplerini inceleyip araştırdığı zaman, onun mühim ve bariz sebepleri arasında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın dini vaatlerini ve Doğuya gönderdikleri kâtibi mesullerinin teşkilat ve tahriklerini bulacaktır.

Hatırat defterini "nafile ve gece namazlarının" sevabından bahseden hadislerle dolduran bu kâtibi mesul, Doğu vilayetlerimizde dini tahriklerde bulunurken, fırkasının programını tatbik etmiyor muydu? Masum halka, beş vakit namazdan başka, geceleri de fazla namaz kılmayı vaaz ve nasihat etmek, belki de ömründe namaz kılmamış olan bir politikacı tarafından vaki olursa, bu hareketin hedefi anlaşılmaz olur mu?

Efendiler, yaptığımız inkılabın genişliği ve azameti karşısında eski hurafelerin ve müesseselerin birer birer yıkıldığını gören mutaassıp ve irticakâr unsurlar, "dini fikirlere ve inançlara hürmetkâr" olduğunu ilan eden bir fırkaya ve bilhassa bu fırkanın içinde isimleri şöhret bulmuş zevata dört elle sarılmaz mı? Yeni fırka yapan zevat bu hakikati idrak etmiş değil midirler? O halde, ellerine aldıkları din bayrağı ile, millet ve memleketi nereye götürmek istiyorlardı?

89 Genç iline bağlı Piran'da 13 Şubat 1925 günü başlayıp 31 Mayıs 1925'te kesin olarak bastırılan Şeyh Sait İsyanı kastediliyor. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Böyle bir soruya verilmesi lazım gelen cevapta "iyi niyet, gaflet, kayıtsızlık" gibi sözler, memleketi ileri götüreceğim diye ortaya atılan bir fırkanın reisleri için mazeret teşkil edemez!

Efendiler, yeni fırka, unvan olarak aldığı "terakki"[90] ve "cumhuriyet" namlarına taban tabana zıt gelişmiştir. Bu fırkanın reisleri, hakikaten mürtecilere ümit ve kuvvet vermiştir. Buna misal olarak arz edeyim: Ergani'de, isyancıların valiliğini kabul eden ve sonradan asılmış olan Kadri, Şeyh Sait'e yazdığı bir mektupta: "Millet Meclisi'nde, Kâzım Karabekir Paşa'nın fırkası, şer'i hükümlere riayetkâr ve dindardır. Bize yardım edeceklerine şüphe etmem. Hatta Şeyh Eyüp[91] nezdinde bulunan kâtibi mesulleri, fırkanın nizamnamesini getirmiştir..." diyor. Şeyh Eyüp de, muhakemesi sırasında: "Dini kurtaracak yegâne fırkanın, Kâzım Karabekir Paşa'nın teşkil ettiği fırka olup, şer'i hükümlere riayet edileceğinin, fırka nizamnamesinde ilan edildiğini" söylemiştir.

Efendiler, "terakkiperver" ve "cumhuriyet" kelimelerini kullanarak, bize ve milletin aydınlarına karşı din bayrağını gizlemek tedbirinde bulunanlar, memlekette genel irtica ve isyan yapmak için dahil ve hariçte tertipler ve teşvikler yapmakla meşgul olanların mevcudiyetinden habersiz farz olunabilirler mi? Yeni fırkaya dahil olanların, bütün üyeleri söz konusu olmasa bile, dini vaatleri muvaffakiyet için kuvvetli etken kabul eden ve buna dair formülü nizamnamelerine ithal eden kimseler, memlekete yönelik, şahıslarımıza yönelik suikastlardan habersiz kabul edilemezler!

İsyanın vukuundan aylarca evvel, memleketin şurasında burasında yapılan gizli toplantılardan ve "Cemiyeti Hafiyei İslamiye"[92] teşkilatından, İstanbul'da Nakşibendi şeyhlerinin yaptığı toplantıda, hazırlanacak ayaklanmaya yardım vaat edildiğinden ve nihayet milli sınırlarımızın haricinde bulunup Şark İsyanı'nı tahrik edenlerin beyannamelerinde[93] Kâzım Karabekir Paşa'nın fırkasından ümitle bahsolunduğundan haberdar olmadıklarını farz edelim. Fakat, Fethi Bey Hükümeti zamanında bizzat Fethi Bey vasıtasıyla, kendilerine, fırkalarının zararlı ve isyan ve irticaa teşvik edici vaziyet ve mahiyette olduğu bildirildiği zaman olsun, hakikati değerlendirmeleri ve görmeleri lazım gelmez miydi? Hükümetin ve benim pek halisane bu ihtarlarımızdan sonra olsun, hakikati anlamaları ve ona göre hareket eylemeleri icap ederdi. Onlar, bilakis, bu defa da "dini fikirlere ve inançlara riayetkârız" klişesini büsbütün aksi manada yorumlamaya kalkıştılar. Güya, malum formülle, gözlerinde, her dinin ve her din mensubunun fikirlerine ve inançlarına riayetkâr olduğunu ifade etmek...

90 Terakki: İlerleme. (Y.N.)
91 İsyancıların reislerinden olup idam edilmiştir. *[Nutuk'*un notu.]
92 Gizli İslam Cemiyeti. (Y.N.)
93 Halep'te basılarak Kürdistan'a dağıtılan Şahin Paşazadelerin beyannamesi. *[Nutuk'*un notu.]

Levent Şahverdi Arşivi

geniş hürriyetperver olduklarını anlatmak istiyorlarmış... Efendiler, bu hareket tarzına dürüst, samimi denemez!

Politika âleminde birçok oyunlar görülür. Fakat, mukaddes bir mefkûrenin tecellisi olan cumhuriyet idaresine, asri harekete karşı cehalet ve taassup ve her tür düşmanlık ayağa kalktığı zaman, bilhassa terakkiperver ve cumhuriyetçi olanların yeri, hakiki terakki ve cumhuriyetçi olanların yanıdır; yoksa mürtecilerin ümit ve faaliyet kaynağı olan saf değil...

Ne oldu efendiler?! Hükümet ve Meclis, fevkalade tedbirler almaya lüzum gördü. Takriri Sükûn Kanunu'nu çıkardı. İstiklal Mahkemelerini faaliyete geçirdi. Ordunun sekiz dokuz seferber fırkasını uzun müddet isyanı bastırmaya hasretti. "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" denilen zararlı siyasi teşekkülü kapattı.

Netice, bittabi cumhuriyetin muvaffakiyetiyle tecelli etti. Asiler imha edildi.

Mayıs 1925

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.661-663)

Musul Hakkında Seyyid Muhammed Cebbârî[94] ve Akrabalarına

Memleketin ayrılmaz bir parçası olan Musul'un ve Musul ahalisinin yakında kurtulacağına inanılarak ve itimat olunarak öteden beri devam eden mücahedelerinizde kararlı olmanızı gelecekteki selamet ve saadetiniz namına malum olan hamiyetinize terk eylerim.

Türkiye hükümetinin şefkati ve Musul'un hükümetimize aidiyeti hasebiyle yakın gelecekten asla ümit kesmeyerek zulümlere karşı yüksek bir mücadeleyle aydınlık bir gelecek temin olunması din kardeşlerimizin huzur ve saadeti için kıymettardır.

94 Seyyid Muhammed Cebbârî, üç kola ayrılmış bulunan Cebbârî aşiretinin Kerkük merkezindeki reisidir. Milli mücadele yıllarında Acemî Paşa'yla birlikte Musul davası için çalışan Seyyid Muhammed Cebbârî, Musul'un Türk idaresinde kalmasına büyük çaba harcamıştır. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Kurtuluş günleri yakındır. Kurtuluş güneşinin doğuşunun sabırla beklenilmesini hatırlatır, Cenâbı Vâcib-ül-vücûd'dan[95] herkese muvaffakiyetler temenni eylerim.

1 Ağustos 1925

(*ATABE,* c.17, s.263; fotokopisiyle birlikte aktaran: Fethî Tevetoğlu, "Atatürk'ün Musul, Süleymaniye ve Kerkük'le İlgili Bir Mektubu", *Hayat Tarih Mecmuası,* 1 Kasım 1972, Sayı: 10, s.7)

Musul Hakkında *L'Humanité* ve *Le Temps* Gazetelerine Demeç

Londra, 27 Eylül - Reynolds'un özel muhabiri Ankara'da Musul meselesi üzerine Mustafa Kemal Paşa'dan bir mülakat elde etti. Bu mülakatta Türk Reisicumhuru diyor ki:

Musul Türk'tür. Bu hakikati hiçbir şey değiştiremez. Bize hakkaniyetle muamele edilmiş ve bilhassa Musul halkının görüşü alınmış olsaydı, Cemiyeti Akvam'ın usulüne tabi olmayı kabul ederdik.

Cemiyeti Akvam, adaletin kefili olduğunu ilan ettiği prensiplerini aleyhimize ihlal ettiğinden, kendimizi her türlü mecburiyetten azade kabul ediyoruz.

Musul vilayeti büyük petrol zenginlikleri ve bir stratejik set olması itibariyle bizim için esaslı bir ehemmiyete sahiptir. Avrupa'daki bütün milli sınırlar bugün stratejik değerlendirmeler üzerine kuruludur. Bizim aynı prensibi kabul etmemize neden engel olunsun?

Reisicumhur sözlerini şöyle tamamladı:

Biz zengin değiliz. Lakin ordumuz hazırdır ve morali mükemmeldir. Şayet bize meydan okunursa -zaten böyle bir şey muhtemel değildir- buna karşılık verebileceğimizden emin olunuz.

27 Eylül 1925

(*ATABE,* c.18, s.21; *L'Humanité,* 28 Eylül 1925, No: 9789, s.3; *Le Temps,* 29 Eylül 1925, s.2)

95 Vâcib-ül-vücûd: Varlığı lüzumlu olan, Allah. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Şeyh Sait İsyanı Hakkında Meclis'te Konuşma

Yüce Meclis faaliyetine ara verdiği zaman Cumhuriyet ordusunun irtica hadisesini bastırmakla ve tasfiye etmekle meşgul bulunduğu malumdur. Ordu, Cumhuriyet düşmanlarını sürat ve katiyetle tepelemiştir. *(Şiddetli alkışlar.)* Cumhuriyet ordusunun bu uğurda verdiği şehitleri hürmetle yâd eder ve ordumuza karşı beslediğimiz itimat ve takdirleri bu vesileyle de tekrar eylerim. *(Alkışlar.)* Asıl dikkat çekici ve emniyet verici olan nokta, Cumhuriyet'i milletin nasıl canı gibi koruduğunun, seferberlikte ve genel olarak milli tezahürlerde gösterilen candan atılışla teyit olunmasıdır. *(Alkışlar.)*

Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak): Yaşasın Türkler!

Reisicumhur Hazretleri (Devamla): İsyan hadisesinin, irticai, genel, tertip olunmuş bir fikir cereyanı ve bir hazırlıklar zincirinin fiili bir işareti ve neticesi olduğu, bir seneden beri cereyan eden ahval ve hadiselerle bir defa daha sabit olmuştur. Büyük Millet Meclisi'nin, vaziyetin taşıdığı ciddiyet ve ehemmiyeti hakkıyla göz önünde tutarak aldığı tedbirler, vatanın selametini ve korunmuşluğunu ve vatandaşların huzur ve emniyetini temin eylemiştir. Yüce Meclis, gözleminde ve tedbirlerindeki isabetle milli tarihimizdeki ihtiramlı mevkiini hakkıyla teyit eyledi.

Değerli üyeler! Vatanın muhtelif kısımlarında milletin fertleriyle doğrudan doğruya olan temaslarımız milletimizin huzur ve emniyet içinde en yüksek refah ve medeniyete varmak için dolu olduğu azim ve iradeyi her vesileyle ortaya çıkarmıştır.

Millet, muasır medeniyetin bütün milletlere temin eylediği hayat ve vasıtaları esasta ve şekilde aynen ve tamamen tahakkuk ettirmek kati kararını vermiştir. *(Şiddetli alkışlar, bravo sesleri.)* Millet, yenilik ve ıslahat sahasında gösterdiği gayretlerin asırlardan beri olduğu gibi türlü türlü aldatmalar yüzünden bir an dahi duraklamasına müsaade etmemek azmindedir. *(Alkışlar.)* Yeni Türkiye'nin dünyevi, milli ve iktisadi genel siyasetiyle ifade olunan milli emeller hepimizin mesaisinin istikametini tayin etmiş bulunmaktadır ki, bu yolun az zamanda milletimizin yüksek kabiliyetlerini göstermeye fırsat vereceğine şüphe yoktur. *(Alkışlar, bravo sesleri.)*

Değerli üyeler! Türk milleti hâkimiyetine sahip olduğu bu devre gelinceye kadar ıstırap ve çöküşüne sebep olan etkenlerin mahiyetini anlamıştır. *(Bravo sesleri.)* Bu musibet etkenlerinin her ne şekil ve mahiyette olursa olsun yeniden faaliyete geçmesine müsamaha edemez. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

[...]

Levent Şahverdi Arşivi

Değerli üyeler! İrtica hadisesi bazı vilayetlerimizde mevcut olan ve hissedilen toplumsal ve idari hastalıkları bütün milletin ibret nazarında tamamen ortaya çıkarmıştır.

Bir bütün olan bu aziz vatanda bütün vatandaşların bedeni, mali ve mefkûrevi bütün mükellefiyetlerini aynı kolaylık ve süratle yerine getirmesini temin edinceye kadar gördüğümüz hastalıkların tedavisinde ısrarla devam mecburiyetindeyiz. *(Bravo sesleri, alkışlar.)* Bu yolda alınması lazım gelen esaslı ve kati tedbirlerin Büyük Millet Meclisi'nce devamlı bir surette ve itinayla takip olunacağına millet emin olabilir.

Muhterem efendiler! İktisadi vaziyetimizde bir seneden beri sarf olunan gayretin eserleri hissedilir mertebededir. Cumhuriyet'in çalışanlara temin ettiği huzur ve emniyet, vatandaşların sıhhatlerini muhafaza etmek için açılan mücadeledeki semereler, köylümüz ve ziraatımız üzerindeki aşar kâbusunun bertaraf edilmesiyle husule gelen ferah, milletin daha çok üretmek, daha müreffeh olmak için çalışmak arzularını şükranı icap ettirir bir derecede artırmıştır.

1 Kasım 1925

TBMM 2. Devre 3. Toplanma Yılını Açış Konuşması

(*ATABE,* c.18, s.101-102; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.19, TBMM Matbaası, Ankara, 1977, s.8-11)

Doğu Vilayetlerinde Toprağı Olmayan Çiftçilere Toprak Tedarik Etmek

Doğu vilayetlerimizin bir kısmında meydana getirilen Umumi Müfettişlik isabetli ve faydalı olmuştur. Cumhuriyet kanunlarının emniyetle sığınılacak yegâne yer olduğunun anlaşılması, bu havalide huzur ve gelişme için esaslı bir başlangıçtır. Yeni faaliyet devrimizde gerek bu havalide, gerek memleketin diğer kısımlarında, toprağı olmayan çiftçilere toprak tedarik etmek meselesiyle ehemmiyetli olarak meşgul olacaksınız.*(Alkışlar.)*

Hükümetin şimdiye kadar bu yolda devam eden gayretini yeni tedbirlerinizle daha ziyade genişletmeye muvaffakiyetinizi temenni ederim.

1 Kasım 1928

TBMM 3. Devre 2. Toplanma Yılını Açış Konuşması

(*ATABE,* c.22, s.279; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, c.5, TBMM Basımevi, s.2-5)

Levent Şahverdi Arşivi

Çiftçiye İşleyebileceği Kadar Toprak Temin Etmek

Çiftçiye arazi vermek de hükümetin devamlı takip etmesi lazım gelen bir keyfiyettir. Çalışan Türk köylüsüne işleyebileceği kadar toprak temin etmek, memleketin üretimini zenginleştirecek başlıca çarelerdendir. *(Alkışlar.)*

1 Kasım 1929

TBMM 3. Devre 3. Toplanma Yılını Açış Konuşması

(*ATABE*, c.22, s.361; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, c.13, Ankara, TBMM Matbaası, s.3-4)

Kürtler de Bütün Türk Camiası Gibi Aynı Ortak Maziye, Tarihe, Ahlaka, Haklara Sahipler

Bugünkü Türk milleti siyasi ve toplumsal camiası içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkeslik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat mazinin istibdat devirleri mahsulü olan bu yanlış isimlendirmeler -birkaç, düşman aleti, mürteci, beyinsizden başka- hiçbir millet ferdi üzerinde elem vermekten başka bir tesir hasıl etmemiştir. Çünkü bu millet fertleri de, bütün Türk camiası gibi aynı müşterek maziye, tarihe, ahlaka, haklara sahip bulunuyorlar. Ayrı ve kalabalık cemiyetlere sahip olduklarını iddia etmiş ve bu yüzden Türklerle birleşip bir millet teşkil etmemiş olan Araplar -hem de dinlerini kabul ettiğimiz halde- acaba bugünkü esaretlerinden memnun mudurlar?

1930

Medenî Bilgiler Kitabı İçin El Yazısı Taslak

(*ATABE*, c.23, s.23, 96-97; el yazısı taslakları fotokopileriyle birlikte aktaran: Prof. Dr. A. Âfetinan, *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s.351-547)

Levent Şahverdi Arşivi

Ağrı İsyanının Bastırılması Dolayısıyla Fevzi Paşa'yı Tebrik

Doğu sınırlarımızda genel asayişi ve milli birliği bozmak isteyen şaki ve asileri imha edenleri takdir ve tebrik ederim. Harekâtı her zamanki yüksek vukuf ve liyakatle yürüten Genelkurmayımıza ve kuvvetlerin sevk ve idaresinde gösterdikleri başarıdan dolayı Kolordu Komutanı'ndan kurmay heyetine, harekâta katılan komutanlarla subaylarına ve erlere teşekkürlerimin iletilmesini rica ederim.

Eylül 1930

(*ATABE,* c.24, s.273; *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 2,* Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992, s.128)

Ağrı İsyanı Hakkında Meclis'te Konuşma

Geçen yılımız mühim hadiselerle doludur: Senelerden beri hariçte beslenen fesat ve tecavüz emelleri, bu sene Doğu vilayetlerimizde vatandaşlarımızın huzurunu bozan vakalara sebep oldu. Teferruatını bildiğiniz bu hadiseler, vatan düşmanlarını ümitsiz kılan neticelerle bitirildi. Bu neticeleri vatandaşların Cumhuriyet'i müdafaa için gösterdikleri alaka ve hassasiyete ve Cumhuriyet ordu ve jandarmasının iftihar edeceğimiz dirayet ve cesaretine borçluyuz. *(Alkışlar.)* Bu yüzden şehit olan vatandaş ve askerlerimizin hatıralarını hürmet ve minnetle yâd ederim. *(Alkışlar.)* Ordu ve jandarmamızı idare edenlerin asgari külfetle vatanı gaileden kurtaran tedbirlerini, fedakârlıklarını ve vazife başında bulunan mülkiye memurlarımızın gayretlerini teşekkürle zikrederim. *(Alkışlar.)*

Geçen hadiseler, Cumhuriyet'in kuvvetini, sağlamlığını bir daha göstermiştir. Bu hadiseler vatandaşların her türlü saadet ve huzurunun, Cumhuriyet kanunlarında ifade olunan milli birlikte mevcut bulunduğunu, vatan haricinden hiçbir kandırma ve tahrikin olmayacağını da anlatmıştır ümidindeyim. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

1 Kasım 1930

TBMM 3. Devre, 4. Toplanma Yılını Açış Konuşması

(*ATABE,* c.24, s.301; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, c.22, TBMM Matbaası, 1930, s.2-3)

Levent Şahverdi Arşivi

Silifke'deki Adliye Heyeti Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya

Silifke'de hiçbir nevi varlık yoktur. Halk cahil ve dejeneredir. Tek muhatap bulmak güçtür. [...]

Bir Kürt ve bir Arnavut, bir de eski Şer'iye'ci hâkim, Doğu vilayetleri halkından bir sorgu hâkiminden ibaret olan Adliye heyeti her yerdeki emsalinden ziyade nazarı dikkati çekmiştir. Zaten Vekâlet'çe de teftiş ettiriliyormuş, efendim.

12 Şubat 1931

İnceleme Gezisi Raporları II

(*ATABE,* c.25, s.61. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, D: 2, F: 1-1-81'de bulunan raporların fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Adana'daki Kürt Muallim Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya

4) Adana muallimlerinden birinde Kürtçe ve Kürt bağımsızlığı hakkında bir şiir bulunmuş. Muallim Kürttür. Mahkemede beraat kazanmış. Yeniden vazifeye başlayacakmış. Bu vaziyet dikkate değer. Doğu vilayetlerinde aynı mahiyette şarkıları ihtiva eden ve Musul'dan gelen gramofon plaklarının her yerde çalındığı söyleniyor.

5) Adana'da Nusayrilerden mühim bir kısmı ile 10.000 kadar Kürt, birçok Giritli, bilhassa ticaret sahibi dönmeler Serbest Fırka taraftarı olmuşlar. Vali iyidir. Adliyenin mahkeme kısmı nispeten iyi çalışmış. Yalnız savcı yardımcısı açıktan Serbest Fırka'yla çalışmış. Bu sebeple Afyon'a nakledilmiş. Eğer böyle açık bir olumsuz hareket vaki ise nakil kâfi görülmemelidir.

18 Şubat 1931

İnceleme Gezisi Raporları II

(*ATABE,* c.25, s.63. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, D: 2, F: 1-1-81'de bulunan raporların fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Levent Şahverdi Arşivi

Aramızdaki Türk Olmayan Unsurları Kültürümüzle Yenerek Özümleyecek miyiz, Yoksa İhmal mi Edeceğiz?

IV - MAARİF

a) Bir Kürt muallimde Kürdistan bağımsızlığı hakkında kendi yazdığı bir şiir bulunmuş. Diğer taraftan Adana muallim mekteplerinde Nusayri talebe çoktur. Türkten başka unsurlara mensup olan bu talebe yarın muallim olarak Türk mekteplerinde öğretim yapacaktır. Nusayriler, diğer mekteplere de nüfuslarına nispetle Türklerden fazla rağbet etmekte ve mekteplere girmek yolunu bulmaktadırlar. Bu gözlem, maarif siyasetimizin mühim bir noktasının aydınlatılmasını lüzumlu kılıyor. Bir prensibe bağlanmak üzere Maarif Vekâleti'nin şu esasları hazırlaması uygundur:

1) Biz, aramızdaki Türk olmayan unsurları kültürümüzle yenerek özümleyecek miyiz, yoksa ihmal mi edeceğiz? Bu iki fikre göre onları okutmak mı uygun olur, yoksa aksi mi?

2) Türkten gayrı unsurlardan muallim kullanmak doğru mu, bunlardan yeni muallim yetiştirmeli miyiz? Bu doğru değilse, mevcutları ve mekteptekileri ne yapacağız?

26 Ocak - 2 Mart 1931

Başvekâlet'e, İnceleme Gezisi Raporları II

(*ATABE,* c.25, s.38. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, D: 2, F: 1-1-81'de bulunan raporların fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.)

Dersim Bölgesinde Esaslı Bir Islahat Programının Tatbiki

İç idare teşkilatımızı, yurdun doğu bölgelerinden başlayarak genişletmek ihtiyacını duymaktayız.

Yeniden iki genel ispektörlük[96] ve yeniden bazı vilayetlerin kurulması da lüzumlu görülmektedir. Bu arada Dersim bölgesinde esaslı bir ıslahat programının tatbiki de düşünülmüştür.

Vilayetlerimizin devamlı teftişini ve müşterek işlerinin bir elden takibini kollayan genel ispektörlerden[97] çok faydalar bekliyoruz.

96 İspektörlük: Müfettişlik. (Y.N.)
97 İspektör: Müfettiş. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Doğu vilayetlerimizin belli başlı ihtiyacı, orta ve batı illerimize demiryollarla bağlanmaktır. Doğuya ilerleyen iki ana demiryolunun hızla bitirilmesini ve bunları birbirine bağlayacak yollar örüğüne[98] şimdiden başlanmasını lüzumlu görüyoruz.

1 Kasım 1935

TBMM 5. Devre 1. Toplanma Yılını Açış Konuşması

(*ATABE*, c.27, s.381; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, c.6, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s.2-3)

Toprak Kanunu'nun Bir Neticeye Vardırılması

Toprak Kanunu'nun bir neticeye varmasını Kamutay'ın yüksek gayretinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin, geçineceği ve çalışacağı toprağa sahip olması, mutlaka lazımdır. *(Alkışlar.)* Vatanın sağlam temeli ve imarı bu esastadır. Bundan fazla olarak büyük araziyi modern vasıtalarla işletip vatana fazla üretim temin edilmesini teşvik etmek isteriz. *(Alkışlar, bravo sesleri.)*

1 Kasım 1936

TBMM 5. Devre 2. Toplanma Yılını Açış Konuşması

(*ATABE*, c.28, s.316; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, c.13, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s.4-7)

Tunceli Tenkil Harekâtına Dair Bakanlar Kurulu Kararı

Son günlerde Tunceli'de vukua gelen hadiselere dair raporlar 4.5.1937 tarihinde Atatürk'ün ve Mareşal'in huzurlarıyla incelenip okunarak aşağıdaki sonuca varılmıştır:

1) Toplanan kuvvetlerle Nazimiye, Keçizeken (Aşağı Bor), Sin, Karaoğlan hattına kadar, şiddetli ve tesirli bir taarruz hareketiyle varılacaktır.

2) Bu defa isyan etmiş olan mıntıkadaki halk toplanıp başka yere nakil olunacaktır. Ve bu toplanma işi de köylere baskın edilerek hem silah toplanacak hem bu suretle elde edilenler nakledilecektir. Şimdilik 2000 kişinin nakli tertibatı hükümetçe ele alınmıştır.

98 Örü: Şebeke, ağ. (Y.N.)

Levent Şahverdi Arşivi

Değerlendirme:

Sadece taarruz hareketiyle ilerlemekle yetindikçe isyan ocakları daimi olarak yerinde bırakılmış olur. Bunun içindir ki, silah kullanmış olanları ve kullananları yerinde ve sonuna kadar zarar veremeyecek hale getirmek, köyleri tamamen tahrip etmek ve aileleri uzaklaştırmak lüzumlu görülmüştür.

Not: Malatya'dan ve Ankara'dan gönderilen kuvvetlerin cepheye ulaşmaları ve cephedeki kuvvetlerin ufak tefek talimleri ve istirahatları ve bundan başka Diyarbakır'dan gelecek taburun vazifelendirilmesi, bütün bunlar düşünülerek bir hafta sonra, yani 12 Mayıs'ta ileri harekete başlanabileceği anlaşılmaktadır.

Not: Paraya acımaksızın içlerinden çok adam kazanıp kullanmaya çalışmak lazımdır.

4 Mayıs 1937

(*ATABE,* c.29, s.215; *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938),* T.C. Genelkurmay Harp tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Ankara, 1972, s.491)

Tunceli'deki İcraatımızın Neticeleri

Memnuniyetle görmekteyiz ki, Cumhuriyet rejimi, yurdumuzda huzur ve sükûnun en iyi yerleşmesini temin etmiş bulunuyor. Vatandaşlar ve bu yurtta oturanlar Cumhuriyet kanunlarının eşit şartları altında kendileri için hazırlanan hürriyet, refah ve saadet imkânlarından azami istifade etmektedirler.

Milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiçbir engel düşünmeye yer bırakılmadığını ve bırakılmayacağını huzurunuzda söylemekle bahtiyarım. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Tunceli'deki icraatımız neticeleri bu hakikatin kesin ifadesidir.

İleri hükümetçiliğin şiarı, halkı, kudretine olduğu kadar şefkatine de samimiyetle inandırabilmesidir. Büyük küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu zihniyetin en geniş ölçüde gelişmesine önem vermek çok yerinde olur.

1 Kasım 1937

TBMM 5. Devre 3. Toplanma Yılını Açış Konuşması

(*ATABE,* c.30, s.72; *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 5, c.20, TBMM Matbaası, Ankara, 1937, s.3-9)

Levent Şahverdi Arşivi

Memlekette Topraksız Çiftçi Bırakılmamalıdır

Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. *(Bravo sesleri, alkışlar.)* Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünemez bir mahiyet alması. *(Alkışlar.)* Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus yoğunluğuna ve toprak verim derecesine göre sınırlanmak lazımdır.

1 Kasım 1937

TBMM 5. Devre 3. Toplanma Yılını Açış Konuşması

(*ATABE,* c.30, s.74; *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 5, c.20, TBMM Matbaası, Ankara, 1937, s.3-9)

Tunceli'deki Eşkıyalık Hadiseleri Bertaraf Edilmiş, Bu Gibi Vakalar Tarihe Devrolunmuştur

Uzun yıllardan beri devam eden ve zaman zaman had bir şekil alan Tunceli'ndeki toplu eşkıyalık hadiseleri, belirli bir program dahilindeki çalışmaların neticesi olarak kısa bir zamanda bertaraf edilmiş, o mıntıkada bu gibi vakalar bir daha tekerrür etmemek üzere tarihe devrolunmuştur. *(Bravo sesleri.)*

Cumhuriyet'in feyzinden yurdun diğer evlatları gibi oradakiler de tamamıyla istifade edeceklerdir.

1 Kasım 1938

TBMM 5. Devre 4. Toplanma Yılını Açış Konuşması

(*ATABE,* c.30, s.314; *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 5, c.27, TBMM Matbaası, Ankara, s.3-7)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA

Atatürk'ün Bütün Eserleri (ATABE), c.1-30, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998-2011; c.1 (Ekim 1998), c.2 (Mayıs 1999), c.3 (Mayıs 2000), c.4 (Kasım 2000), c.5 (Nisan 2001), c.6 (Ağustos 2001), c.7 (Ocak 2002), c.8 (Mayıs 2002), c.9 (Ekim 2002), c.10 (Mart 2003), c.11 (Eylül 2003), c.12 (Aralık 2003), c.13 (Haziran 2004), c.14 (Ağustos 2004), c.15 (Şubat 2005), c.16 (Mayıs 2005), c.17 (Ağustos 2005), c.18 (Mart 2006), c.19 (Eylül 2006), c.20 (Ocak 2007), c.21 (Mayıs 2007), c.22 (Ağustos 2007), c.23 (Mart 2008), c.24 (Kasım 2008), c.25 (Nisan 2009), c.26 (Kasım 2009), c.27 (Temmuz 2010), c.28 (Kasım 2010), c.29 (Mayıs 2011), c.30 (Mayıs 2011).

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2015.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

DİZİN

2. Süvari Fırkası, 63.

3. Kolordu, 65, 68, 73, 74, - Erkânıharbiye Reisi, 66, - Kumandanı, 65, 75, - Kumandanlığı, 65, 72, 102, 109, - yaveri, 71.

3. Ordu, - Kumandanlığı, 33, - Müfettişi, 43, 58, 61, 143, - Müfettişliği, 145.

5. Tümen, 31, 32, - Kumandanı, 32, - Kumandanlığı, 32.

6. Kolordu, - Karargâhı, 138, Kumandan Vekili, 138.

9. Fırka Alay Kumandanlığı, 121.

9. Ordu Kıtaları Müfettişi, 40.

12. Kolordu Kumandanı, 60.

12. Süvari Alayı, 67, 68, - Kumandanı, 63, 64, 66, 72, - Kumandanlığı, 68, - yaveri, 66.

13. Alay, 33.

13. Kolordu (Diyarbekir), 42, 65, 70, 74, 85, - Erkânıharbiye Reisi, 65, 70, 74, - Erkânıharbiye Riyaseti, 51, 52, 68, - Kumandanı, 45, 64-67, 70, 76, 77, 90, 91, 101, 102.

15. Alay, 72, - Kumandanı, 65-67, 71, 72, 76.

15. Kolordu, 42, 71, 73, - Kumandanı, 42, 46, 65, 66, 77, 101, - Kumandanlığı, 50, 74, 85, 93.

20. Kolordu, - Kumandanlığı, 60, 67, - Kumandan Vekâleti, 77.

23. Alay, 36, - Kumandanı, 36.

Abdullah Cevdet Bey (Doktor), 88.

Abdülhamit (Sultan Hamit), 36.

Abdülkadir Bey (Elaziz Vali Vekili), 118.

Abdülkadir Efendi (Âyandan), 99.

Abdürrahman Ağa (Şirnaklı), 55.

Abdürrahman Bey (Milli Aşireti reisi), 110.

Abdürrahman Şeref Bey (Maarif Nazırı), 91.

Abidin Bey (Lâzistan Mebusu), 136.

Acemî Paşa, 155.

Adalar meselesi, 129.

Adalet, 122, 137, 149, 156.

Levent Şahverdi Arşivi

Adana, 114, 161, - Belediye Reisi, 139, - muallimleri, 161, - muallim mektepleri, 162.
Adanalılar, 139.
Adapazarı, 105.
Adıyaman (Hısnımansur), 68, 69, 76.
Âdil Bey (Dahiliye Nazırı), 80.
Âdil (Tiğrel) Bey, 38.
Afyon, 161.
Ağrı İsyanı, 160.
Ahmed (Hacı oğlu, Siverek sancağının Şemandol köyünden), 111.
Ahmet Cevdet Bey (13. Kolordu Kumandanı), 45, 64-67, 70, 71, 76, 77, 90, 91, 101, 102.
Ahmet Emin (Yalman) Bey, 130.
Ahmet Nedim (Hicaz Valisi), 91.
Ali (Nuri oğlu, Siverek sancağının Poro köyünden), 111.
Ali (Zülfi oğlu, Siverek sancağının Şeyh Birim köyünden), 111.
Ali Ağa, 37, 40.
Ali Bey (Hacı Reşit Ağazade), 50.
Ali Galip Bey (Elâziz Valisi), 62-67, 69, 71-74, 76-78, 80, 82, 88, 103.
Ali Galip olayı, 64, 78.
Ali Münif Bey (Adana Belediye Reisi), 139.
Ali Rıza Bey (Urfa Jandarma Tabur Kumandanı, Binbaşı), 91.
Ali Saip Bey (Kozan Mebusu), 148.
Alişan, 116.
Ali Şir (Alişer), 116.
Amasya, 62.
Amasya 2. Protokolü, 83.
Amerika, 60, 126, - heyeti, 59, 60, - otomobili, 64.
Amerikalı, - gazeteci, 117, 126, -lar, 59.
Amik ovası, 91.
Anadolu, 45, 47, 48, 58, 75, 116, 125, 129, - ahalisi, 47.
Anadolu Kadınları Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 99.
Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 58, 59, 75, 82, 85-87, 90, 91, 98, 99, 118.
Anafartalar, 38.
Ankara, 89, 94, 100, 128, 133, 135, 148, 156, 164.
Ankara Hükümeti, 113, 114.
Antakya, 91, 94.
Antep (Ayıntab), 87, 102.
Anzavur, 95, 105.
Arap, - çoğunluk, 97, -lar, 159.
Arapkir, 81.
Arapkir Kürdistan Teâli Cemiyeti, 81.
Ardeşin, 34.
Arga, 65.
Arnavut, 161.
Asaf Bey (eski mebus), 91.
Asiler, 31, 33, 105, 108, 110, 111, 116, 117, 138, 139, 143-145, 155, 160.
Asuri, 136.
Asya, 125.
Aşiret, 36, 63, 72, 80, 98, 110-112, 118, 155, - hayatı, 122, -ler, 49, 70, 76, 78, 82, 90, 101, 102, 110, 130, 147, - reisi, 35, 52, 61, 76, 77, 85, 91, 95, 98, 125, - reisleri, 49, 54, 75, 92, 110, 116, 118.
Ata Bey (Dahiliye Vekili), 119.
Atıf Bey (Bayazıt Mebusu), 135.
Avni Bey (Bozok Mebusu), 148.
Avrupa, 125, 135, 156.
Avrupalı istilacılar, 110.
Aydın, - gençlik, 143, 146, -lar, 154.
Ayıntab bkz. Antep.

Levent Şahverdi Arşivi

Aynacı Oğulları, 116.
Ayrılıkçı, 92, - cereyanlar, 87, - faaliyet, 84, -lık, 80, 84, - hareket, 85, - propaganda, 84.
Aziziye, 67, 68, 70, 71, 73.

Babanzade (Kürt Cemiyeti Reisi), 91.
Badilli aşireti, 98.
Bağımsız Ermenistan, 60
Bağımsız Kürdistan, 41, 43, 44, 47-49, 67-69, 80, 83, 93, 107, 136, 161, 162.
Bağımsızlık, 40, 42-44, 46, 47, 52, 53, 59, 60, 93, 95, 96, 99, 113, 123.
Bahur Bey (Milli Aşireti reisi), 110.
Barış, 60, 89, 91, 96, 130, 133-136, 151, - şartları, 93, - teklifi, 136.
Başkale, 125.
Başvekâlet, 162.
Batı Anadolu, 57, 59,
Batı Cephesi, 109, 121.
Bayazıt, 43, 54, 89, 90, 135, 142.
Bayazıt Kadın Birliği, 142.
Bazan, 113.
Bedir (Fırat) Ağa (Hacı Bedir Ağa), 72, 74, 75, 76, 90, 91.
Bedirhan aşireti, 80,
Bedirhaniler, 63, 65-67, 69, 71, 77, 83, 86, 119.
Bekir Sami (Kunduk) Bey (Eski Beyrut Valisi), 61, 89, 117.
Bitlis, 31, 32, 35, 39, 40, 46, 47, 50, 52, 54, 55, 61, 85, 89, 90, 123, 137, - eşrafı, 40.
Bitlis Boğazı, 32, 33.
Boğazlar, 93, 118, 126, - meselesi, 129.
Boğazlaşma, 79, 82, 88.
Bolşevik Rusya Cumhuriyeti, 113.
Bolu Türk Ocağı, 141.
Bosphore, 89.
Boşnaklık fikri, 159.
Büyük Britanya, 126.

Cafer Tayyar Bey (Edirne'de 1. Kolordu Komutanı), 47.
Cebbârî aşireti, 155.
Celâdet Bey (Bedirhanilerden), 63-69, 77, 80.
Celâl Bey, 53.
Cemal Bey (12. Süvari Alayı Kumandanı), 63, 64, 66, 71, 72, 76.
Cemal Paşa (Harbiye Nazırı), 83, 84, 88.
Cemil Bey (Dersim Belediye Reisi), 87.
Cemil Cahit Bey, 100.
Cemil Çeto Bey (Garzanlı, Pençinar Aşireti Reisi), 36, 40, 44, 58, 77.
Cemil Efendi (12. Süvari Alayı yaveri), 66.
Cemiyeti Akvam, 60, 131, 136, 156.
Cemiyeti Hafiyei İslamiye, 154.
Cemiyetler Kanunu, 44, 61.
Cerablus köprüsü, 94, 103.
Cevat Paşa (Erkânıharbiyei Umumiye Reisi), 49.
Cevdet Bey, 43.
Ceza muhakemeleri usulü, 122.
CHF Grup Toplantısı, 141.
Cizre, 113.
Clayton, John (*The Daily Telegraph* Muhabiri), 126.
Corinne bkz. Madam Corinne.
Cumhuriyet, 137, 139-144, 147, 149-155, 157, 158, 160, 165, - düşmanları, 149, 150, 157, -'in adaleti, 137, -'in ordusu, 144, 149, 157, 160, - kanunları, 158, 160, 164, - mahkemeleri, 149, - memurları, 164, - rejimi, 164.

Levent Şahverdi Arşivi

Cumhuriyetçilik, 141, 155.
Curzon, George (Lord Curzon) 129.

Çanakkale, 34, 86.
Çapakçur Müfrezesi, 33, 34, - Kumandanlığı, 33.
Çarsancak, 143.
Çayözü, 116.
Çeçen vatandaşlar, 105.
Çelebi Cemalettin Efendi, 94.
Çerkes, 95, 103-105, 107, - kardeşlerimiz, 95, -ler, 116, -lik fikri, 159.
Çerkez Ethem bkz. Ethem Bey.
Çeteler, 31-33, 45, 116.
Çiftçi, 159, 165, -ler, 158, 163.
Çiftlik sahipleri, 165.
Çolik, 33.
Çopur Yusuf, 116.
Çürüksulu Mahmut Paşa, 89.

Dahili cephe, 124.
Dahiliye, - Müsteşarı, 88, - Nazırı, 73, 79, 80, - Nezareti, 66, - Vekili, 119.
Damat Ferit Paşa bkz. Ferit Paşa.
Dardanelles, 34.
Darülfünun, 142, 145, 146.
Darülfünun Talebe Birliği, 145, 146.
Deli Hacı, 116.
Deli Hasan, 116.
Demiryolu, 163.
Dersaadet bkz. İstanbul.
Dersim, 33, 62, 71, 85, 87, 100, 110, 118, 119, 162, - asileri, 31, 33, - aşiretleri, 76, - eşkıyaları, 34, - eşkıyası, 42, - Kürtleri, 62, 63, - Mutasarrıflığı, 67, - reisleri, 109.
Dersimliler, 76.
Derviş (Temo oğlu, Urfa livasının Döke köyünden), 111.
Derviş, 36.
Deyrizor, 94.
Din, - bayrağı, 153, 154, - kardeşleri, 40, 95, 155, - kardeşliği, 86.
Divanıharpler, 152.
Diyarbakır (Diyarbekir), 33, 34, 38-45, 49-51, 54, 65, 68, 74, 76, 77, 80, 85, 88, 90, 100, 101, 111, 119, 143, 145, 148, 164, - ahalisi, 44, 58, - eşrafı, 40, - mektupçusu, 74, - Valisi, 52, - Vali Vekili, 43.
Diyarbekir İstinâf Müddeiumumiliği, 112.
Diyarbekirli, 63, 65, 66, 77, 80.
Doğu Anadolu, 55, 58, 59, 84, 87, 89, - ahalisi, 89.
Doğu Cephesi, 125, - Kumandanı, 121, - Kumandanlığı, 121.
Doğu Vilayetleri, 39, 40, 45, 46, 57-60, 145, 153, 158, 160, 161, 163.
Duhan Boğazı, 32.
Düşman parası, 49, 51, 64, 70, 80, 86, 87, 92, 105, 119.

Eaton, Richard (Amerikalı gazeteci), 126.
Edip Bey, 43.
Edirne, 47, 103.
Edith, 35.
Ekrem Bey (Diyarbekirli Cemil Paşazade), 43, 63-69, 71, 77, 80.
Elazığ (Elâziz, Mamuretülaziz), 33, 39, 49, 62-67, 71, 72, 76, 81, 85, 88, 100, 118, 138, 143.
Elbistan, 65, 66, 78.
Elcezire, 93, 120.
Elcezire Cephesi Kumandanlığı, 106, 107, 109, 113, 120, 121, 127.

Levent Şahverdi Arşivi

Elviye-i Selâse, 103.
Emanullah Han, 125.
Emin Bey (Canik Mebusu), 128.
Emir Paşa (Sıvas Mebusu), 105.
Enver Paşa, 38, 113, 121.
Erbaa, 116.
Ergani, 143, 154.
Erio, Paul (*Le Journal* muhabiri), 129.
Erivan Cumhuriyeti, 107.
Erkânıharbiyei Umumiye, 41, 49, 151, 152.
Ermeni, 60, - askerleri, 43, 78, 80, - çeteleri, 45, - harekâtı, 121, -ler, 46, 55-60, 87, 89, 90, 107, -lik, 39, 59, - muhacirleri, 43, - nüfusu, 65, - subayı, 43.
Ermenistan, 43, 50, 52, 59, 60, 77, 89, 90, 107, 136.
Erzincan, 42, 59-62, 70, 74, 130, - Boğazı, 62, 63, - Mutasarrıfı, 42.
Erzincanlı, 61.
Erzurum, 39, 42, 44, 50, 53, 55, 57-59, 61, 62, 64, 71, 74, 77, 85, 104, 121, 128, 130.
Erzurum Kongresi, 53-58, 61, 85, 89, 91, 92, 94, 99, 102, 103.
Eşba Yoldaş (Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Konseyi Yetkilisi), 116.
Eşkıya, 34, 42, 62, 77, 80, -lık hadiseleri, 50, 109, 137, 165.
Ethem Bey, 105.
Eyüb (Kara Mustafazâde, Siverek sancağının Boru köyünden), 111.
Eyüp (Mustafa oğlu, Siverek sancağının Kavalık köyünden), 111.
Ezirget, 31.

Faik Ali Bey (Diyarbekir Valisi), 52.
Faruk (Jandarma Yüzbaşısı), 76.
Faysal, 120.
Faysal (Mekke Şerifi'nin oğlu), 49.
Fazıl Arif Bey, 91.
Ferit Paşa (Damat Ferit Paşa), 79, 82, 91, 93, 105, - hükümeti, 78, - kabinesi, 78.
Fethi Bey, 154.
Fevzi Paşa (Müşir), 152, 160, 163.
Fırat nehri, 94, 136.
Fikri Bey, 43.
Fransa, 129.
Fransız, - bayrağı, 98, - işgali, 90, 91, - Karargâhı, 98, -lar, 59, 98, 101, 102, 106, 110, 114, 134.
Frew, Robert (Rahip Frew), 88.
Fuat Bey, 43.
Fuat (Bulca) Bey (23. Alay Kumandanı), 36.
Fuat Paşa (Müşir), 79.

Garzan, 35-37, 40, 58, 77, 95, 96, 127.
Gazeteci, 117, 126, -ler, 130, 131.
Genç, 138, 139, 143, 153.
Gençler, 44.
Gençlik, 143, 146.
Geven aşireti, 75.
Geyve Boğazı, 105.
Giritli dönmeler, 161.
Golân, 33.
Görden Suyu, 33.

Hacı Bedir Ağa bkz. Bedir Ağa.
Hacıbektaş, 94.
Hacı Kaya Ağa (İzoli Aşiret Reisi), 79, 98.
Hacı Külek (Mehmed oğlu, Siverek sancağı Kavalık köyünden), 111.
Hacı Musa Bey (Mutki Aşiret Reisi, Milis Kumandanı), 31-33, 35, 36, 40, 52, 61, 85, 88, 92, 94, 137.
Hacı Yusuf Ağa, 90, 91.

Levent Şahverdi Arşivi

Hain, 69, 113, 153, -ce, 52, 58, 68, 75, 77, 79, -ler, 68-71, 73, 74, 79, 80, 86, 105, 140, 143, 146, 147.
Halep, 78, 83, 89, 94, 103, 119, 154.
Hâlet Efendi (Sağırzadelerden, eski mebus), 69-71.
Halid (Cuma oğlu, Siverek sancağının Kizirli Metin köyünden), 111.
Halil (Havva oğlu, Siverek sancağının Akçamescid köyünden), 111.
Halil Bey (Malatya Mutasarrıfı), 65, 67, 69, 73, 76-78, 80, 88.
Halil Bey (Milli Aşireti reisi), 110.
Halil Binnizok (Siverek sancağının Hezabun köyünden), 111.
Halil Rami, 72.
Halit Bey (Cebranlı Kürt), 153.
Halit Bey (Diyarbekir'de 13. Kolordu Erkânıharbiye Reisi), 65, 66, 70, 71, 74.
Halit Bey (eski mebus), 85.
Halit Bey (Fırka Kumandanı), 121.
Hamdullah Suphi Bey (Maarif Vekili), 145.
Harbi Umumi, 56, 57, 102, 122.
Harbiye Nezareti, 38, 42.
Harbord, James G. (General), 81.
Harput, 33, 50, 64-67, 70, 73, 74, 76, 78, 85, 87, 100, 130, - Valisi, 65, 66, 68-70, 72-74, 77, 80-82, - Vali Vekili, 87.
Hasan (Hacı oğlu, Siverek sancağının Şemandol köyünden), 111.
Hasan Lami Bey, 91.
Hatip Bey (Hazrolu), 40, 44, 50.
Haydar Bey (Koçgiri aşireti reislerinden), 116.
Haydar Bey (Van Valisi, Harput Valisi), 71, 81, 92.
Hazro, 40, 44, 50, 105, 110.
Hemrin, 126.
Heyeti Temsiliye, 53, 55, 57, 59, 61, 66, 67, 78, 81, 84-89, 91, 92.
Heyeti Vekile, 109, 112, 125, 133-135.
Hıristiyan ahali, 44.
Hısnımansur bkz. Adıyaman.
Hilali Ahmer, 85.
Hilmi Bey (Ardahan Mebusu), 121.
Hilmi Efendi (Diyarbekirli), 63.
Hotayta, 32.
Hövükşiyan, 31.
Hukuk-u Beşer, 38.
Hulusi Bey (Arapkir Kürdistan Teâli Cemiyeti Kâtibi Umumîsi), 81.
Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 44.

Irak, 106, 107, 120, 125, 129, 136, - mücahitleri, 113.
Irki hukuk, 75, 97, 103, 104, 107, 122.
Irklar, 40, 97, 132.
Islahat, 157, - programı, 162.

İbrahim Bey (Yazıcızade), 149.
İhsan Paşa, 129.
İlyas Bey (Malatya'da 15. Alay Kumandanı), 64-67, 71-73, 76.
İngiliz, 44, 45, 47, 49, 69, 71, 80, 81, 85, 124, 134, - Binbaşısı (Noel), 49, 63-69, 72, 74-76, 78, 80, 83, 88, - boyunduruğu, 87, - cereyanı, 51, - delegeleri, 93, - emperyalizmi, 114, - esareti, 77, 78, - fırkası, 76, - kışkırtması, 80, - kumandanı, 129, - kuvvetleri, 74, -ler, 41-43, 45, 50, 51, 56, 58, 59, 68-70, 78, 81, 84, 86, 91, 93, 95, 99, 102, 103, 105, 106, 108, 113, 114, 119, 120, 123, 124, 126, 128, 129, 131-134, - paraları, 51, - parası, 70, 105, - propagandası, 47, 48, - siyaseti, 51, - temsilcisi, 43, - zulmü, 114.

Levent Şahverdi Arşivi

İngiltere, 93, 126, - hükümeti, 93.
İnkılap, 141.
İran, 63, 114, 125, - hükümeti, 125.
İranlılar, 125.
İrtica, 140, 147, 158.
İrzak, 32.
İskenderun, 83, 103, 104, 129, - Körfezi, 94.
İslam, 79, 103, 153, 154, - ahalisi, 39, 88, - âlemi, 52, 105, 153, - çoğunluğu, 74, 96-98, -lar, 78, 79, 103, - milletleri, 50, - unsurları, 82, 107, - unsuru, 104, 105, - ümmeti, 110.
İslami, - kavimler, 97, - unsurlar, 43, 75, 103, 104, 107.
İsmail Bey (Milli Aşireti reisi), 110.
İsmet Paşa, 108, 129, 138, 161.
İstanbul, 39, 48, 52, 57-61, 64-66, 70, 79, 81-86, 89, 92, 93, 99, 104, 105, 116, 125, 126, 130, 131, 143, 146, 154, - matbuatı, 92, -'un işgali, 101.
İstanbul Darülfünunu, 142, 145, 146.
İstanbullu, 63.
İstihzaratı Sulhiye Komisyonu, 89.
İstiklal Mahkemesi, 148, 151, 152, 155.
İsyan, 90, 137, 138, 140-143, 145-151, 153, 154, 157, 160, - harekâtı, 117, -lar, 110.
İsyancılar, 116, 138, 154.
İtalya, 129.
İtalyan, 134, -lar, 59.
İtilaf devletleri, 42, 47, 48, 58, 74, 96, 136.
İttihat ve Terakki, 121, - Kulüpleri, 121.
İzmir, 42, 46, 58, 83, 84, 89, 130-133, - gazetecileri, 131.
İzmit, - basın toplantısı, 130, - Kasrı, 130, 131.
İzoli Aşireti, 98, 111.
İzzet Bey (eski Trabzon Mebusu), 61.
Kadın, - Birliği, 142, -lar, 34, 35, 99.
Kadir (Kara Mustafazâde, Siverek sancağının Boru köyünden), 111.
Kadir (Zülfikâr oğlu, Siverek sancağının Çatok köyünden), 111.
Kadri, 154.
Kadri Bey (Van Valisi), 110.
Kafkas cephesi, 63.
Kafkasya, 60.
Kâhta, 72, 74, 76.
Kalecik, 109.
Kâmil Bey, 44, 49.
Kâmil Bey (Avineli), 151.
Kâmil Bey (Kaymakam, Bedirhan aşiretinden), 80.
Kâmil Bey (Mebus), 41.
Kâmran Ali Bey (Bedirhanzade), 63-69, 77, 80, 83.
Kamutay, 163.
Karaağaç, 133, 134.
Karadeniz, 58.
Kara Nâzım, 116.
Karaoğlan, 163.
Karasi, 105.
Kars, 103, 121.
Kasım (Cebranlı, Binbaşı), 148.
Kâsım Bey (Diyarbekirli Cemil Paşazade), 44, 71.
Katma istasyonu, 94, 103.
Kâzım (Dirik) Paşa, 91, 137, 143.
Kâzım Karabekir Paşa (15. Kolordu Kumandanı), 42, 46, 65, 66, 77, 101, 121, 154.
Keçizeken (Aşağı Bor), 163.
Keldani, 136.
Kemah, 42, 69-71.
Kemal Bey (Kaymakam Vekili), 38.

Levent Şahverdi Arşivi

Kenan Bey (5. Fırka Kumandanı), 90, 91.
Kepişan, 31.
Kerim Bey, 43.
Kerkük, 94, 103, 104, 155.
Kerp, 31-33.
Kezer suyu, 36.
Kıbrıs, 93.
Kılınç Ali Bey (Kuvayi Milliye Kumandanı), 102.
Kızılağaç, 31.
Kiğı, 140, 147, 149, - halkı, 140, 147.
Kiğı Halk Fırkası, 147.
Kiğı Kuvayi Milliye Tabur Kumandanlığı, 151.
Kilikya, 89.
King, Edward (United Press Muhabiri), 127.
Koçgiri, 122, - asileri, 116, - aşireti, 116, - isyancıları, 116, - İsyanı, 122.
Konya, 100, - çölleri, 130.
Korsuvak, 31, 32.
Kozca, 105.
Köylü, 116, 158, 159, -ler, 94, 96, 116.
Kulp Müfrezesi, 31.
Kurtuluş Savaşı, 122.
Kuvayi Milliye, 48, 84, 98, 102, 151.
Kuzeydoğu Cebel, 126.
Kuzucan, 42.
Küçük Ağa, 116.
Küçük Hasan, 116.
Küçük Kâzım (jandarma yüzbaşılığından emekli), 121.
Küfrevizade Şeyh Abdülbaki Efendi, 54, 123.
Kürdistan; 38, 41, 44, 45, 49, 64, 69, 70, 76, 78, 85, 91, 95, 96, 99, 102, 103, 106, 107, 116, 118, 136, 154, bağımsız -, 41, 43, 44, 47-49, 67-69, 80, 83, 93, 107, 136, 161, 162, - birliği, 117, - meselesi, 89, 90, 101, 122-124, - petrol arazisi, 127.
Kürdistan Teâli Cemiyeti, 39, 81, 87.
Kürt, 59, 60, 69, 72, 73, 76, 95, 96, 99, 104, 108, 130, 136, 153, 161, - ağaları, 70, 84, - ahali, 136, - asil kavmi, 92, - aşiretleri, 70, 82, 125, 130, - atlısı, 69, - ayrılıkçılığı, 80, - bağımsızlığı, - bayrağı, 76, - beyleri, 37, 69, 92, - hâkim, 161, - hareketleri, 108, - hükümeti, 39, 129, - ileri gelenleri, 41, -İslam ahalisi, 88, - kadınlar, 34, 35, - kardeşlerimiz, 43, 51, 77, 79, 84, 95, -ler, 35, 41-43, 45-47, 49, 51, 59, 60, 62, 63, 65-70, 72, 74-78, 80, 82-87, 90, 91, 95, 104, 106-108, 114, 120-122, 128-130, 136, 159, - meselesi, 130, - milleti, 43, - muallim, 161, 162, - nüfusu, 65, - reisleri, 106, - toprakları, 126, -Türk Boğazlaşması, 79, - unsur, 94, 107, 130, - vatandaşlar, 80, 105.
Kürt Cemiyeti, 44, 91.
Kürtçe, 104, 161.
Kürtçüler, 51, 88, 101.
Kürt İsmail, 109.
Kürt Kulübü, 40-43, 45, 49.
Kürtlük, 76, 90, 92, 130, - cereyanı, 70, 73, 74, 100, - fikri, 159, - gayesi, 70, - meselesi, 39, 81, 90, 129, 130.
Kürt Teâvün Cemiyeti, 84-86.

L'Humanité, 156.
Laçikan, 31.
Laz, 104, 105, 107, 108
Lâzistan, 107, 136
Lazlık fikri, 159.
Le Journal, 129.

Levent Şahverdi Arşivi

Le Temps, 156.
Lice, 33.
Londra, 117, 156.
Londra Konferansı, 118.
Lozan Konferansı, 128, 129, 131, 136.
Lütfi Müfit Bey (Kırşehir Mebusu), 148.

Maarif siyaseti, 162.
Maarif Vekâleti, 162.
Madam Corinne, 35.
Mahbuban, 32.
Mahmut Bey (Milli Aşireti reisi), 49, 110.
Makedonya, 60.
Malatya, 63-74, 76-80, 88, 99, 100, 103, 111, 164, - eşrafı, 109, - firarileri, 77, - halkı, 139, - vakası, 83, 84.
Malatya Belediyesi, 146.
Mamahatun (Tercan), 70, 71, 73, 74.
Maraş, 74, 87, 98, 100, 102.
Maraşlılar, 98.
Mardin, 65, 90.
Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, 119.
Meclisi Mebusan, 57, 59, 61, 96, 97.
Medenî Bilgiler, 159.
Mefkûre harbi, 150.
Mehmed (Halil oğlu, Siverek sancağının Sülüklü köyünden), 111.
Mehmed (Havva oğlu, Siverek sancağının Akçamescid köyünden), 111.
Mehmed (Zülfi oğlu, Siverek sancağının Şeyh Birim köyünden), 111.
Mehmed Bey (Haşim Beyzade, Malatya eşrafından), 109.
Mehmet (Baytar Binbaşısı), 76.
Mehmet Bey (Hazro eşrafından), 40, 105, 110.
Mehmet Efendi (Fabrikatör), 63.
Mehmet Galip Bey (Trabzon Valisi), 69.
Mehmet Hayri Bey (Kürdistan Teâli Cemiyeti Dersim Şubesi Kâtibi Mesulü), 87.
Mehmet Nuri (Bedri Beyzade), 50.
Mekâtibi Âliye Talebe Birliği, 143.
Mekke Şerifi, 49.
Mektepler, 36, 162.
Meriç, 125.
Mevlanzade Rifat, 67, 68.
Mezopotamya, 114, 126.
Mısır, 93.
Milli, - bağımsızlık, 47, 52, 95, - birlik, 40, 41, 45, 55, 57, 74, 86, 87, 90, 94, 99, 104, 160, - emeller, 48, 77, 157, - gaye, 48 - haklar, 39, 40, - kongre, 48, - kuvvet, 80, 81, 110, - maksat, 53, - mevcudiyet, 71, 73, - mücadele, 139, 155, - sınır, 99, 103, 104, 107, 117, 120, 127-131, 135, 154, 156, - teşkilat, 46, 50, 91, 92, 94, - vicdan, 42, 46, 48.
Milli Aşireti, 49, 102, 110-112.
Milliyet, 69, 132, - hissi, 132, -ler esası, 120, - prensipleri, 120.
Milliyetperverlik, 132.
Misakı Milli, 96, 97, 117, 120, 126, 131, 134, 136.
Mondros Mütarekesi, 52, 56, 58, 74, 94, 96, 97, 103, 129, 136.
Muallim, 161, 162, - mektepleri, 162.
Murat Vadisi, 34.
Musa Bey (Garzan Aşireti Reisi), 95.
Mustafa Bey (Berazi Aşireti Reisi), 91.
Mustafa Bey (Diyarbekir Vali Vekili), 43.
Mustafa Bey (Şahinbeyzade), 90.
Musul, 94, 103, 104, 108, 113, 117, 120, 125-131, 133-135, 155, 156, 161, - ahalisi, 155, 156, - davası, 155, - meselesi, 129, 133-135, 156, - petrolü, 117.

Levent Şahverdi Arşivi

Muş, 31, 32, 92, 121, 137.
Mutki, 31-33, 35, 36, 40, 52, 61, 85, 88, 94.
Müdafaai Hukuk Grubu, 96.
Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetleri, 42, 44-48, 58, 59.
Müdafaai Milliye Vekâleti, 109, 121, 127, 151.
Müfettişlik, 158, 162.
Münir Bey (Malatya'da Topçu Alay Kumandanı), 73, 76, 99.
Mürteciler, 140, 153-155, 159.
Müslim Ağa (Mustafa oğlu, Siverek sancağının Kavalık köyünden), 111.

Naci Bey (Miralay, 6. Kolordu Kumandan Vekili), 138.
Nahcivan, 90.
Naki, 116.
Nakşibendi şeyhleri, 123, 154.
Narvan, 33.
Nazimiye, 163.
Nebil Efendi (Karahisarı Sahip Mebusu), 134.
Necati Bey (Erzurum Mebusu), 121, 128.
Necdet Bey, 43.
Necef, 113.
Nedim Bey, 92.
Nezihe Muhiddin Hanım, 142.
Nihad Paşa (Elcezire Cephe Kumandanı Mirliva), 107.
Noel, Cobertin (İngiliz Binbaşısı Mister Noel), 44, 49, 63, 65-69, 74, 78, 80, 88, 103.
Nuh, 32.
Nuh Bey (Hacı Musa Bey'in kardeşi), 35-37.
Nurettin Paşa, 116.
Nurun Süleyman, 114.
Nusayri, -ler, - talebe,
Osman Bey (Miralay, 17. Fırka Kumandanı), 139.
Osman Bey (Tufan Bey), 62.
Osmanlı, 124, - bayrağı, 98, - camiası, 75, 82, 84, 85, 87, 95, 96, - Devleti, 43, 74, 82, 96, 97, 99, - Ermenileri, 59, - hükümeti, 49, 114, - İslam çoğunluğu, 97, 98, - memleketi, 75, 84, - milleti, 38, - milletleri, 99, - Milli Meclisi, 60, - ordusu, 57, - saltanatı, 56, 57, - vatanı, 87, - yargısı, 112.
Osman Nuri Bey (Dersim Mutasarrıfı), 67.
Osman Paşa (12. Fırka Kumandanı), 148.
Osman Zeki Bey (Eskişehir Jandarma Bölük Kumandanı, Kıdemli Yüzbaşı), 109.
Ovacık Kürtleri, 85.

Ömer Ağa (Dirşulu), 55.
Özdemir Bey, 120, 121, 125.
Özerk yönetim, 114, 115, 136.

Padişah, 40, 69, 70, 78, 79, 93.
Palu, 33.
Palulu Rüştü Bey (Eski Ergani Mebusu), 143.
Palu Müfrezesi, 31.
Pençinar Aşireti, 36.
Perisuyu, 33, 34.
Petrol meselesi, 117, 126, 127, 129, 132, 156.
Peygamber, 57.
Piran, 138, 153.
Pontusçular, 117.
Pontus Rum hükümeti, 58.
Pülümür, 42.

Raif (Dinç) Efendi (Hoca, eski Erzurum Mebusu), 55, 61, 91.

Levent Şahverdi Arşivi

Raka, 76, 77.
Ramazan (Mekke Şerifi'nin oğlu Faysal'ın yaveri), 49.
Ramazan Bayramı, 149.
Rauf (Kolordu Zat İşleri Şube Müdürü; yüzbaşı), 38.
Rauf (Orbay) Bey (Bahriye Nazırı, Hamidiye kahramanı), 53, 55, 61, 77, 89, 90, 96, 97.
Recep Zühtü Bey, 71.
Resul Ağa (Muşarlı), 55.
Resul Bey (Zinya Aşireti Reisi), 95.
Resülayn, 111.
Reşit Bey (Salihli Cephesinde Milli Kumandanlardan), 95.
Revandiz, 125.
Reynolds, 156.
Rumeli, 57-59.
Rus, - kuvvetleri, 32, -lar, 34.
Rus Sovyet Cumhuriyeti, 107.
Rusya, 113.

Sadık Bey (Abdullah Beyzade, Silvanlı), 37, 38, 40, 44, 50, 119, 151.
Sadullah Efendi (eski Bitlis Mebusu), 55, 61, 85.
Sağza, 85.
Sakarya, 129.
Salâhattin Bey (12. Kolordu Kumandanı), 60.
Salihli, 95.
Salih Paşa, 91.
Sapanca, 105.
Sason, 31, 32.
Sason Askerlik Şubesi, 32.
Sason Kaymakamlığı, 32.
Seferber, - askerler, 151, 152, - fırka, 155.
Seferberlik, 151, 152, 157.
Selâhattin (Köseoğlu) Bey (Mersin Mebusu), 128, 135.
Sen Remo kararı, 131.
Serbest Fırka, 161.
Servet Bey (eski Trabzon Mebusu), 61.
Servet Bey (Harput Valisi Vekili), 87.
Sevr Antlaşması, 118, 136.
Sevr projesi, 118, 136.
Seyit Abdülkadir, 116.
Seyyid Muhammed Cebbârî, 155.
Sıhhiye Nezareti, 105.
Sırrı Bey, 134.
Siftek istasyonu, 102.
Siirt, 77, 86, 110.
Silifke, 161.
Silvan, 37, 40, 44, 119, 151.
Simko (Şikak Kürt Aşireti Reisi), 125.
Sin, 163.
Sino (Seyid oğlu, Siverek sancağının Şeyh Birim köyünden), 111.
Sivas, 40, 42, 44, 49, 50, 52, 53, 55-57, 59, 60, 62-67, 70-73, 76, 78, 82, 88, 94, 98, 99, 103, 116, 130, 138.
Sivas Genel Kongre Heyeti, 67, 77, 79.
Sivas Kongresi, 53, 55-57, 59, 61, 65, 70, 74, 75, 77, 80, 82, 83, 87, 89, 91, 94, 99.
Siverek, 49, 67, 71, 76, 110, 111.
Sokul, 32.
Streit, Clarence K. (Amerikalı gazeteci, *Public Ledger* [Philadelphia]), 117
Sulh Komisyonu, 89.
Sultan Hamit bkz. Abdülhamit.
Suriye, 38, 93, 107, 111, 136, - cephesi, 63.
Suruç, 102.
Süleyman Bey (Hanibey-zâde, Binbaşı, Malatya'da İzo aşireti reislerinden), 111.

Levent Şahverdi Arşivi

Süleymaniye, 44, 94, 103, 104.
Süleyman Necati Bey (Erzurum Mebusu), 128.
Süreyya Bey (İstiklal Mahkemesi Müddeiumumisi), 151.

Şam, 36.
Şarkî Anadolu, 92.
Şarkî Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 57, 91.
Şark İsyanı, 153, 154.
Şatzâde Mustafa Ağa (Malatya'da), 79.
Şefik Paşa (Harbiye Nazırı), 80.
Şeriat, 138, 140, 143, 147.
Şevket Bey (Dersaadet Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı), 86.
Şeyh Abdullah, 148.
Şeyh Birim Köyü, 111.
Şeyh Eyüp, 154.
Şeyh Fevzi Efendi (Erzincan'da Nakşî Şeyhi), 61.
Şeyh Hazret, 35.
Şeyh Hüsnü Köyü, 109.
Şeyh Mahmut Efendi, 56.
Şeyh Mehmed Ziyaeddin Efendi (Seyidzâde, Nurşinli), 57, 96, 127.
Şeyh Sait, 148, 154, - asileri, 138, 139, - İsyanı, 137-143, 145-147, 151, 153, 154, 157.
Şikak Kürt Aşireti, 125.
Şin Müfreze Kumandanlığı, 32.
Şûralar, 114, 115.

Tabuk, 32.
Tahran, 114.
Takriri Sükûn Kanunu, 155.
Talât Paşa, 99.
Talebe, 162, -ler, 142, 145.
Talebe Birliği, 143, 145, 146.
Tasviri Efkâr, 89.
Tatvan, 31, 33.
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 153-155.
Tercan bkz. Mamahatun.
Teslim (Şeyh Hüsnü köyünden), 109.
Teşkilatı Esasiye Kanunu, 114, 130.
Tevfik Bey (Mutasarrıf Vekili, Jandarma Kumandanı), 73, 75, 76.
Tevfik Paşa, 89.
The Daily Telegraph, 126.
Toprak, 116, - ağaları, 116, - bütünlüğü, 95, - meselesi, 116, -sız çiftçi, 158, 159, 165.
Toprak Kanunu, 163.
Trabzon, 44, 61, 69, 100.
Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak Mebusu), 157.
Tunceli, 163-165, -'deki eşkıyalık hadiseleri, 165, - tenkil harekâtı, 163, 164.
Turan Ağa (İzolu Aşireti Reisi), 111.
Türk, 42, 46, 79, 96, 99, 103-105, 126, 156, 162, - camiası, 159, - çiftçisi, 163, - devleti, 153, - hükümeti, 126, 155, - idaresi, 155, - köylüsü, 159, -ler, 40, 42, 43, 46, 47, 49, 51, 59, 60, 76, 79, 80, 82, 92, 95, 105, 120, 128, 130, 132, 149, 152, 157, 159, 162, - mektepleri, 162, - milleti, 43, 157, 159, - nüfusu, 65, - olmayan unsurlar, 162, - tarihi, 150, - toprakları, 125, - unsur, 94, 107, 130, - vatanı, 152, - vatanperverliği, 152.
Türk Cumhuriyeti, 150, 153.
Türkiye Büyük Millet Meclisi, 103, 105-108, 120, 122, 124, 128, 130, 136, 158, 159, 160, 163-165.
Türkiye, 60, 93, 99, 106, 114, 116, 122, 124-126, 128, 130-133, 136, 150, 155, 157.

Levent Şahverdi Arşivi

Türklük, 39, 105, 130.
Türk Ocakları, 141, 150.

Umumi Müfettişlik, 158, 162.
Umuru Dahiliye Vekâleti, 109.
United Press, 127.
Unsurların hukuku, 102, 122.
Upmal (Y. Y.) Angorski (Ankara Sovyet Misyonu Sekreteri), 114.
Urfa, 49, 76, 78, 87, 89-91, 98, 100-102, 110, 111, - ahalisi, 98, 101, - Fransız siyasi hâkimi, 98, - Kuvayi Milliyesi, 98, 102.
Urfa Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 90.
Urmiye Gölü, 114.

Van, 46, 50, 54, 71, 85, 89, 90, 110.
Van Gölü, 90.
Vâsıf Bey, 91.
Vilayatı Sitte, 50.
Vilayatı Şarkiye Cemiyeti, 85, 91.
Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti, 39, 44.
Viranşehir, 49, 110-112.

Wilson, - milliyetler esası, 120, - prensipleri, 60, 129.

Yabancı, - askerleri, 71, 73, - boyunduruğu, 50, - devlet, 42, - devletler, 59, - himayesi, 39, 42, -lar, 58, 64, 78, 83, 106, - parası, 86, 87, - postaları, 118, - subay, 65, 118, - temsilciler, 87, 95, - tesirleri, 122.
Yozgat, 116.
Yunanlılar, 42, 46, 126, 129, 130.
Yunus Bey (Bedirhan ailesinden), 119.
Yusuf Ağa bkz. Hacı Yusuf Ağa.
Yusuf Kemal Bey (Kastamonu Mebusu), 105.
Yusuf Ziya Bey (Bitlis Mebusu), 137.
Yusuf Ziya Bey (Kiğı Belediye Reisi), 140, 147.

Zazalar, 60.
Zeki Bey (3. Kolordu Erkânıharbiye Reisi), 66.
Zeyn gazetesi, 104.
Zile, 116.
Ziren, 32.
Ziyaeddin Efendi bkz. Şeyh Mehmed Ziyaeddin Efendi.
Ziyaret Veyselkaranî, 35.
Zülfi (Kara Mustafazâde, Siverek sancağının Boru köyünden), 111.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

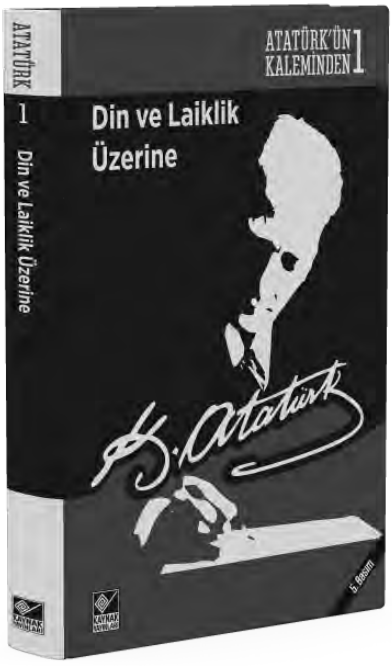

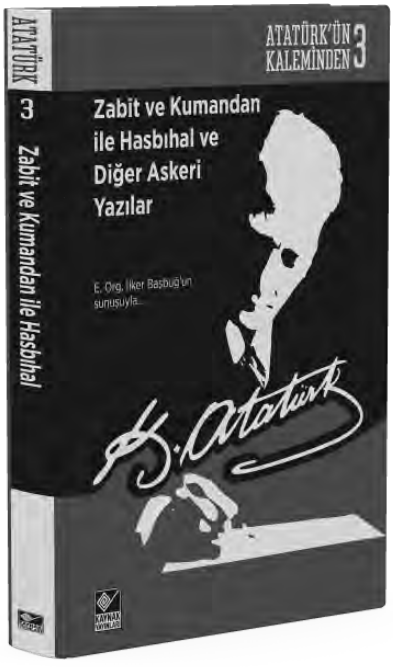

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa Kemal Paşa, daha Samsun'a çıkmadan önce
Kurtuluş Savaşı'nın denklemini kurmuştur:
"Türk ve Kürt tekmil milleti birleştirmek."
Strateji de belirlenmiştir:
Doğuda bir dayanak yaratarak bütün vatanı kurtarmak.

İstiklal Savaşı döneminde Kürt sorununa getirilen çözüm,
ortak çıkar ve geleceğe sahip olan Türk ve Kürtlerin müşterek vatanlarında,
tek bir millet halinde birleşerek, özgür iradeleriyle birlikte yaşamaları,
ortak bir meclis ve hükümet kurmaları,
millî haklara karşılıklı saygı göstermeleri ve
kardeşlik esaslarına dayanmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nın Türk ve Kürdü emperyalizme karşı birleştiren,
seferber eden, savaşın ateşinde sınanmış ve
zafer kazanmış siyaset ve pratiği incelenmeli,
eleştirilmeli, tartışılmalı ve önümüze ilişkin dersler çıkarılmalıdır.
Tarihimizde böyle önemli bir esin kaynağı bulunmaktadır.
Atatürk'ün o büyük tecrübeyi ifade eden yazı ve konuşmaları
en kapsamlı haliyle bu kitapta derlenmiştir.

TARİH
ISBN 978-605-182-087-3
9 786051 820873
$16
KAYNAK

Levent Şahverdi Arşivi